

Broj: 01-GV-02-660-7.O/20
Sarajevo, 07.07.2020.godine

GRAD SARAJEVO
GRADSKO VIJEĆE

Predmet: Odgovor na vijećničku inicijativu gradskog vijećnika Samira Fazlića, upućenu na 39. sjednici Gradskog vijeća Grada Sarajeva, održanoj dana 24.06.2020. godine

Shodno odredbama člana 26. stav 1. tačka 2. Statuta Grada Sarajeva („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 34/08) i člana 148. Poslovnika Gradskog vijeća Grada Sarajeva („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 28/09, 11/20 i 19/20), na 39. sjednici Gradskog vijeća Grada Sarajeva, održanoj 24.06.2020. godine, **gradski vijećnik Samir Fazlić** uputio je inicijativu u kojoj je zatražio da Komisija za Statut i akte dâ autentično tumačenje na koji način se tretira kreditno zaduženje Grada Sarajeva i koji broj glasova treba biti na Gradskom vijeću, uz obrazloženje da u Statutu Grada Sarajeva nije precizirano, osim izmjena Statuta Grada Sarajeva i Odluke o referendumu koji raspisuje Gradsko vijeće, da li je za takvu odluku potrebna dvotrećinska većina, a uzimajući u obzir da je kreditno zaduženje vrlo ozbiljna odluka.

Odgovor:

Članom 71. Statuta Grada Sarajeva („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 34/08 - prečišćeni tekst) propisano je, između ostalog, da se Grad Sarajevo može zaduživati i zaključivati ugovore o kreditu, o čemu odlučuje Gradsko vijeće, u skladu sa zakonom.

Članom 35. Statuta Grada Sarajeva propisano je da Gradsko vijeće donosi odluke većinom glasova ukupnog broja gradskih vijećnika, osim Statuta Grada Sarajeva i Odluke o raspisivanju gradskog referenduma, koji se donose dvotrećinskom većinom glasova ukupnog broja gradskih vijećnika.

Članom 135. Poslovnika Gradskog vijeća Grada Sarajeva („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 28/09, 11/20 i 19/20) - (Predlaganje autentičnog tumačenja), u stavu 1. propisano je da prijedlog za davanje autentičnog tumačenja akata mogu podnijeti ovlašteni predlagači iz člana 116. Poslovnika i nadležni sudovi, odnosno svaki gradski vijećnik, radno tijelo i Gradonačelnik.

U stavu 2. navedenog člana propisano je da je autentično tumačenje opći akt kojim se utvrđuje istinitost, vjerodostojnost, izvornost i pravilan smisao nedovoljno jasne odredbe akta, dok je u stavu 4. propisano da se, prijedlog, odnosno inicijativa za davanje autentičnog tumačenja akata podnosi Predsjedavajućem Gradskog vijeća i mora da sadrži naziv akta i navođenje odredbe za koju se traži tumačenje, sa obrazloženjem, te da Predsjedavajući Gradskog vijeća upućuje inicijativu, odnosno prijedlog za davanje autentičnog tumačenja Komisiji za Statut i akte, nadležnom radnom tijelu i Gradonačelniku, ako oni nisu podnosioci prijedloga za davanje autentičnog tumačenja akata.

Adresa: Hamdije Kreševljakovića 3
71000.Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 216 659
Fax: +387 33 205 874
Email: gsgv@sarajevo.ba
Web: gradskovijece.sarajevo.ba

Postupak po prijedlogu za autentično tumačenje i odlučivanje o prijedlogu autentičnog tumačenja propisani su članom 136. i članom 137. Poslovnika Gradskog vijeća Grada Sarajeva.

PREDSJEDAVAJUĆI GRADSKOG VIJEĆA

Dr. Igor Gavrić s.r.

Dostaviti:

- Gradskom vijeću Grada Sarajeva,
- Gradonačelniku, na znanje,
- Evidenciji,
- a/a

Grad Sarajevo
City of Sarajevo

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Grad Sarajevo
GRADONAČELNIK

Broj: 01/13-04-3680-1/20
Sarajevo, 07.07.2020. godine

GRADSKO VIJEĆE GRADA SARAJEVA
Dr. Igor Gavrić, predsjedavajući

PREDMET: Odgovor na vijećničko pitanje broj: 01-GV-02-564-8/20 od 27.05.2020. godine

Poštovani,

Vezano za dopis broj: 01-GV-02-564-8/20 od 27.05.2020. godine, a u vezi sa vijećničkim pitanjem gradskog vijećnika Denisa Stojnića, upućenim na 38. sjednici Gradskog vijeća Grada Sarajeva, održanoj 27.05.2020. godine, u kojem je „**zatražio da mu se dostave podaci kolika su primanja zamjenice predsjedavajućeg Gradskog vijeća Grada Sarajeva Edine Gabele, te koliko puta je bila na službenim putovanjima u protekle tri i po godine**“, dostavljamo odgovor kako slijedi:

1. Primanja zamjenice predsjedavajućeg Gradskog vijeća Grada Sarajeva, Edine Gabele, u Gradu Sarajevo se obračunaju na osnovu Odluke o platama i naknadama u organu Grada Sarajeva (Službene novine Kantona Sarajevo br 38/17), kao i Sporazuma sa Sindikalnom organizacijom organa Grada Sarajevo.

Neto plaća imenovane se dobije množenjem koeficijenta za plate funkcionera i savjetnika (Odluka o platama i naknadama u organu Grada Sarajeva, član 12.) 8,00, sa neto satnicom 2,23 (Sporazum sa Sindikalnom organizacijom organa Grada Sarajeva), i fondom radnih sati u tekućem mjesecu.

Pravo na novčanu naknadu za ishranu u toku rada (topli obrok), zamjenici Gradskog vijeća Grada Sarajeva, Edini Gabeli, priprada u visini 1% prosječne neto plaće u FBiH po posljednjem statističkom podatku (član 27. Odluke o platama i naknadama u organu Grada Sarajeva).

Primanja po osnovu regresa za godišnji odmor imenovana ostvaruje u visini 50% prosječne neto plaće isplaćene u FBiH po zadnjem objavljenom statističkom podatku.

Stalna mjesečna novčana primanja, zamjenica predsjedavajućeg Gradskog vijeća Grada Sarajeva, Edina Gabela, po osnovu rada u Gradskom vijeću, ima u iznosu osnovice za obračun plate, pomnožene sa koeficijentom 2 (član 13., stav 1. Odluke o platama i naknadama u organu Grada Sarajeva), kao i prava na naknadu za rad u radnim tijelima u iznosu osnovice za obračun plate, pomnožene sa koeficijentom 0,30 (član 13., stav 3. Odluke o platama i naknadama u organu Grada Sarajeva).

2. Programom rada Gradskog vijeća Grada Sarajeva, Programom rada gradonačelnika Grada Sarajeva i Programom međunarodne saradnje Grada Sarajeva, **Izvještaj o aktivnostima Grada Sarajeva u oblasti međunarodne saradnje**, podnosi se i usvaja na sjednici Gradskog vijeća Grada Sarajeva, na godišnjem nivou, u mjesecu februaru za prethodnu godinu.

Adresa: Hamdije Kreševljakovića 3
71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 407 443
Fax: +387 33 208 341
Email: grad@sarajevo.ba
Web: www.sarajevo.ba

Izveštaj sadržava imena i funkcije predstavnika Grada Sarajeva i Gradskog vijeća Grada Sarajeva koji su uzeli učešće u službenim putovanjima, među kojima i zamjenice predsjedavajućeg Gradskog vijeća Grada Sarajeva Edine Gabele.

Shodno navedenom, podaci o službenim putovanjima sadržani su u Izveštajima o aktivnostima Grada Sarajeva u oblasti međunarodne saradnje, koji su na osnovu člana 26. stav 1. tačka 2. i člana 74. stav 1. Statuta Grada Sarajeva («Službene novine Kantona Sarajevo», broj 34/08), razmatrani i usvojeni od strane Gradskog vijeća Grada Sarajeva, kako slijedi:

- Izveštaj o aktivnostima Grada Sarajeva u oblasti međunarodne saradnje u 2017. godini koji je Gradsko vijeće Grada Sarajeva usvojilo na 12. sjednici održanoj 28.02.2018. godine.
- Izveštaj o aktivnostima Grada Sarajeva u oblasti međunarodne saradnje u 2018. godini koji je Gradsko vijeće Grada Sarajeva usvojilo na 24. sjednici održanoj 20.02.2019. godine.
- Izveštaj o aktivnostima Grada Sarajeva u oblasti međunarodne saradnje u 2019. godini koji je Gradsko vijeće Grada Sarajeva usvojilo na 36. sjednici održanoj 26.02.2020. godine.

U prvoj polovini 2020. godine, zamjenica predsjedavajućeg Gradskog vijeća Edina Gabela je na poziv Grada Zagreba, u periodu od 03. do 05.02.2020. godine, prisustvovala obilježavanju tradicionalnih „Dana Nikole Tesle“ koji su održani u tom gradu.

S poštovanjem,

GRADONAČELNIK

mr. Abdulah Skaka s.r.

Dostaviti:

- Naslovu
- Evidenciji
- a/a

Grad Sarajevo
City of Sarajevo

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Grad Sarajevo
GRADONAČELNIK

Broj: 01/04-04-3480/20
Sarajevo, 07.07.2020. godine

GRADSKO VIJEĆE GRADA SARAJEVA
N/r Igor dr. Gavrić, predsjedavajući

Predmet: Odgovor na vijećničku inicijativu, dostavlja se

Poštovani,

Na 38. sjednici održanoj 27.05.2020. godine, gradski vijećnik Denis Stojnić uputio je inicijativu kojom je zatražio finansijsku pomoć u iznosu od 3.000,00 KM za Mahira Zuku, borca u Jiu Jitsu. Gradsko vijeće Grada Sarajeva je podržalo predmetnu inicijativu, te je ona postala inicijativom Gradskog vijeća.

Odgovor:

U cilju realizacije predmetne inicijative Gradonačelnik je donio Odluku o odobravanju novčanih sredstava Mahiru Zuka broj 01/04-11-3681-2/20 od 03.07.2020. godine.

Dostaviti:

- Naslovu;
- a/a

Gradonačelnik

mr. Abdulah Skaka s.r.

Adresa: Hamdije Kreševljakovića 3
71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 407 443
Fax: +387 33 208 341
Email: grad@sarajevo.ba
Web: www.sarajevo.ba

Grad Sarajevo
City of Sarajevo

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Grad Sarajevo
GRADSKA UPRAVA

Broj: 08-04-3949-2/20
Sarajevo, 10.07.2020.godine

GRADSKO VIJEĆE GRADA SARAJEVA
n/r Igor Gavrić, predsjedavajući

Bosna i Hercegovina-Federacija Bosne i Hercegov.
Kanton Sarajevo - GRAD SARAJEVO
GRADSKO VIJEĆE

PREŠLJEMO:	13-07-2020		
Org. jelo:	Proj:	Pril:	Stranet:
01-Gr-02-660-2.0/20			

PREDMET: Odgovor na inicijativu gradskog vijećnika Almedina Miladina

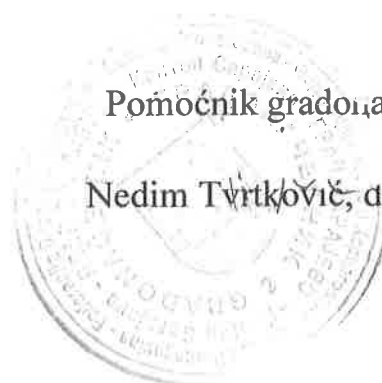
Na 39. sjednici Gradskog vijeće Grada Sarajeva, održanoj 24.06.2020.godine., gradski vijećnik Almedin Miladin uputio je inicijativu „**Da se da naziv ulici ili trgu po 16. muslimanskoj brigadi, koja je učestvovala u oslobađanju grada Sarajeva 1945. godine**“.

S tim u vezi, obavještavamo Vas da se Grad Sarajevo dopisom br: 08-04-3949-1/20 od 09.07.2020.godine., obratio nadležnoj komisiji za obilježavanje, čuvanje i njegovanje historijskih događaja i ličnosti Kantona Sarajevo. O poduzetim radnjama navedene komisije ćete biti obaviješteni.

S poštovanjem,

Pomoćnik gradonačelnika

Nedim Tvrković, dipl. pravnik

Dostaviti:

- naslovu
- a/a

Adresa: Hamdije Kreševljakovića 3
71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 407 443
Fax: +387 33 208 341
Email: grad@sarajevo.ba
Web: www.sarajevo.ba

Grad Sarajevo
City of Sarajevo

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Grad Sarajevo

GRADSKA UPRAVA

Broj: 08-04-3946-2/20
Sarajevo, 10.07.2020.godine

GRADSKO VIJEĆE GRADA SARAJEVA
n/r Igor Gavrić, predsjedavajući

Bosna i Hercegovina-Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo - GRAD SARAJEVO
GRADSKO VIJEĆE

PRIMLJENO		13-07-2020	
Općina	Broj	Prilog	Atjeđinaet
01-GV-02	660		5.0/20

PREDMET: Odgovor na inicijativu gradskog vijećnika Vedada Deljkovića

Na 39. sjednici Gradskog vijeće Grada Sarajeva, održanoj 24.06.2020.godine., gradski vijećnik Vedad Deljković uputio je inicijativu „**Da se popravi tabla na šetnici hafiza Halida ef. Hadžimulića**“.

S tim u vezi, obavještavamo Vas da se Grad Sarajevo dopisom br: 08-04-3946-1/20 od 07.07.2020.godine., obratio nadležnoj Općini Stari Grad Sarajevo. O poduzetim radnjama navedene Općine ćete biti obaviješteni.

S poštovanjem,

Pomoćnik gradonačelnika

Nedim Tvrković, dipl. pravnik

Dostaviti:

- naslovu
- a/a

Adresa: Hamdije Kreševljakovića 3
71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 407 443
Fax: +387 33 208 341
Email: grad@sarajevo.ba
Web: www.sarajevo.ba

Grad Sarajevo
City of Sarajevo

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo
Grad Sarajevo
GRADSKA UPRAVA

Služba za urbano planiranje, investicije, stambene i komunalne poslove

Broj: 08-04—3939-1/20
Sarajevo, 08.07.2020. godine

Bosna i Hercegovina - Federacija Bosne i Hercegovine
Kanton Sarajevo - GRAD SARAJEVO
GRADSKO VIJEĆE

Prislušnik broj	10-07-2020	
Organizacijski broj	Prilog	Stjepančić
01-GV-02-564-3	0/20	

Gradsko Vijeće
N/R gradski vijećnik Nihad Uk

PREDMET: Dostavljanje Elaborata o uklanjanju grafita sa fasada uže historijske jezgre, dostavalja se;

Poštovani,

U prilogu dopisa dostavljamo Vam kopiju Elaborata o uklanjanju grafita sa fasada uže historijske jezgre, prema zahtjevu broj: 01-gv-02-564-3/20 od 24.06.2020. godine.

S poštovanjem,

Pomoćnik gradonačelnika

Nedim Tyrković, dipl. pravnik

Prilog:

-Elaborat

Dostaviti:

-Naslovu

-a/a

Adresa: Hamdije Kreševljakovića 3
71000 Sarajevo, BiH
Tel: +387 33 407 443
Fax: +387 33 208 341
Email: grad@sarajevo.ba
Web: www.sarajevo.ba

**KANTONALNI ZAVOD ZA ZAŠTITU
KULTURNO-HISTORIJSKOG I PRIRODNOG NASLIJEĐA SARAJEVO**
INSTITUTE FOR THE PROTECTION OF CULTURAL-HISTORICAL
AND NATURAL HERITAGE OF CANTON SARAJEVO

Projekat: Elaborat za uklanjanje grafita sa fasada uže historijske gradske jezgre

Naručilac projekta: Grad Sarajevo

Voditelj projekta:
Selma Karačević-Kapić, dipl.ing.arh.

Radni tim:

Selma Karačević-Kapić, dipl.ing.arh.
Mirha Šabanović, dipl.hist.umj.
Damir Hadžić, dipl.ing.arh.

Sarajevo, juli, 2018.god.

SADRŽAJ

1.0	UVOD	5

2.0	CILJEVI IZRADE ELABORATA	6

3.0	METODOLOGIJA	6

4.0	OBUHVAĆ	7

5.0	ŠTA SU GRAFITI?	8

5.1	PODJELA GRAFITA	10
5.2	KO SU AUTORI GRAFITA?	20
5.3	GRAFITI U KONTEKSTU NASLIJEĐA?	22
5.4	MURALI – KADA I ZAŠTO?	26
5.5	OD GRAFITA I MURALA DO ULIČNE UMJETNOSTI	30
5.6	ZADRŽATI ILI UKLONITI – KADA I ZAŠTO?	33

6.0	ANALIZA STANJA	36

7.0	KLASIFIKACIJA OBJEKATA	39

7.1	KLASIFIKACIJA OBJEKATA PREMA FIZIČKOM STANJU FASADE	39
7.2	KLASIFIKACIJA OBJEKATA PO POKRIVENOSTI GRAFITIMA	40
7.3	PODJELA GRAFITA	41

8.0	TEHNOLOGIJA UKLANJANJA GRAFITA	45

8.1	MATERIJALIZACIJA GRAFITA	45
8.2	PODLOGA I POVRŠINA ZA GRAFIT (SUPSTRAT)	47
8.3	UKLANJANJE GRAFITA I MATERIJALI – METODE	48

8.3.1	DETERDŽENTI I VODA	48
8.3.2	SREDSTVA ZA UKLANJANJE BOJE I ORGANSKI RASTVARAČI	49
8.3.3	ALKALNA JEDINJENJA	49
8.3.4	IZBJELJIVAČ	50
8.3.5	ABRAZIVNE ILI MEHANIČKE METODE	50
8.3.6	OBAVEZNO TESTIRANJE	51

8.4	BARIJERNI PREMAZI	52

8.4.1	TRANSPARENTNI PREMAZI	52
8.4.2	PIGMENTIRANI PREMAZI	54

9.0	MJERE ZA REDUCIRANJE GRAFITI - VANDALIZMA	56

9.1	UKLANJANJE GRAFITA	57
9.2	SIGURNOST, ODRŽAVANJE OBJEKATA, ZAKONSKE MJERE	57
9.3	PREVENCIJA	59

10.0	PLAN INTERVENCIJE / SMJERNICE ZA IZRADU PROJEKATA UKLANJANJA GRAFITA I ANTIGRAFITNU ZAŠTITU	60

10.1	OPĆE NAPOMENE ZA USPJEŠNO UKLANJANJE GRAFITA	68
10.2	OPĆE NAPOMENE ZA IZBOR BARIJERNOG PREMAZA - ANTIGRAFITNE ZAŠTITE	70

11.0	ZAKLJUČAK	71

12.0	LITERATURA	76

13.0	PREGLED OBJEKATA PO ULICAMA	79

14.0	GRAFIČKI PRILOZI	176

14.1	KLASIFIKACIJA OBJEKATA PREMA FIZIČKOM STANJU FASADE NA KOJIMA SE NALAZE GRAFITI	177
14.2	KLASIFIKACIJA OBJEKATA PREMA POKRIVENOSTI GRAFITIMA	178
14.3	PLAN INTERVENCIJE	179

UVOD

U historijskoj centralnoj gradskoj jezgri, kulturnom i turističkom središtu grada Sarajeva, pojavila se potreba sistemskog rješavanja problema grafita koji su postali sve učestalija pojava na gradskim ulicama. Fasade objekata, tj. javni prostor čiji je stepen deterioracije veći, atraktivniji je za grafitiranje, tako da vrlo često imamo prostore koji ne samo da su fizički u lošem stanju, već su i jako opterećeni grafitima različitih vrsta. Ni recentno obnovljeni/restaurirani objekti nisu pošteđeni ovakve pojave, te imamo primjere gdje se pokušaji uređenja i dizanja kvaliteta javnog prostora historijske gradske jezgre mogu vrlo lako i brzo umanjiti jednim „brzim potpisom“ grafitera.

S druge strane, grafiti su danas postali sastavnim dijelom urbane kulture i supresiranje ove pojave, bez volje za njenim razumijevanjem, ne može dati dobre rezultate. Šta više, praksa „grafiterske umjetnosti“ prepoznata je u drugim evropskim gradovima, koji na različite načine pokušavaju definirati rješenja koja će osigurati posebne prostore za ovu vrstu umjetničkog izražavanja uz istovremenu zaštitu kulturnih dobara baštine. Međutim, da bi mogli zauzeti stav u kontekstu baštine i grafitiranja, potrebno je definirati i analizirati ključne pojmove kao što su grafiti, murali i ulična umjetnost, te njihovu pojavnost, značenje, kontraverznost, legalnost i specifičnost formi kao oblika ekspresije internacionalne komunikacije u prostoru. Definiranjem pojmova naznačit će se i jasna razlika među njima, utvrditi značaj i motivi nastanka i razvoja. Tek sa razumijevanjem ove pojave možemo prepoznati granicu između grafiti-vandalizma i grafiti-umjetnosti, utvrditi njihovu korelaciju sa dobrima baštine, te dati smjernice za dalje aktivnosti.

2.0 | CILJEVI IZRADE ELABORATA

1. Utvrđivanje postojećeg stanja u pogledu stepena pokrivenosti grafitima, vrsti grafitu, te stepena očuvanosti odnosno fizičkog stanja fasada objekata na kojima se grafiti nalaze;
2. Utvrđivanje tehnologije uklanjanja grafitu;
3. Utvrđivanje plana intervencije i mjera antigrafitne zaštite;
4. Utvrđivanje smjernica za izradu projekata uklanjanja grafitu;
5. Definiranje objekata koji su kandidati za uklanjanje grafitu, te formiranje liste prioriteta.

3.0 | METODOLOGIJA

Primjenjena metodologija za izradu Elaborata za čišćenje fasada od grafitu podrazumijeva naučno-stručni i planersko-projektni pristup radu, sa svrhom da se na osnovu temeljne analize utvrde aktivnosti koje će omogućiti zaštitu i očuvanje kulturnih dobara baštine unutar užeg centralnog historijskog jezgra od pojave grafitiranja, tj. grafiti-vandalizma. Izvršeno je mapiranje objekata sa grafitima, uz definiranje klasifikacije objekata po različitim osnovama: fizičko stanje fasada objekata, prekrivenost grafitima i podjela vrste grafitu koji se pojavljuju, sve sa ciljem utvrđivanja onih objekata koji su kandidati za uklanjanje grafitu i formiranja liste prioriteta. Pored ove osnovne intervencije definirane su i dodatne tri koje izlaze iz okvira uklanjanja grafitu i podrazumijevaju znatno komplikovanije zahvate kao što su koloristička obnova cijelog fasadnog platna ili, pak, njena restauracija, a koje bi trebale biti predmet zasebnih projekata.

Mapirani objekti su obrađeni i kroz anketne listove svakog objekta, sortiranih prema ulicama.

U kontekstu uklanjanja grafita izvršeno je istraživanje tehnoloških mogućnosti čišćenja i anti-grafitne zaštite, te su date smjernice za izradu projekata uklanjanja grafita. S obzirom da je problematika očuvanja objekata historijske gradske jezgre od grafitiranja puno kompleksnija i zahtjeva puno veći broj aktivnosti, kroz zaključak su definisane smjernice za preventivnu zaštitu od grafitiranja.

4.0

OBUHVAT

Definirana granica obuhvata podrazumijeva uže centralno gradsko jezgro, sa zonom Baščaršije, te ulicama Maršala Tita, Mula Mustafe Bašeskije i Obala Kulina bana kao okosnicama obuhvata. Unutar ovih granica obrađene su ulice: Ferhadija, Branilaca Sarajeva, Zelenih beretki, Štrosmajerova, Trg fra Grga Martića, Gajev trg, S.H. Muvekita, S.M. Sarajlije, V. Skarića, Ćumurija, Ćemaluša, Jelića, Despića, Hadžiristića, Mis Irbina, Reisa Džemaludina Čauševića, Branislava Đurđeva, Radićeva, Kulovića, Šenoina, Musala, Muhameda Kantardžića, Trg Alije Izetbegovića, Gimnazijska, te ulice u kontaktnoj zoni kao što su Obala Maka Dizdara, Hamze Hume, te dijelovi ulica Zmaja od Bosne, Hamdije Kreševljakovića, Tabasnica, Ćobanija, V. Perića, Logavina, Besarina čikma, Đoke Mazalića, Dolina, Edhema Mulabdića, Hadžidamjanova, Jadranska, Jaroslava Černija, Tekija čikma, Turhanija i Prusčakova.

ŠTA SU GRAFITI?

„THE FUTURE OF ART IS NOT ARTISTIC, BUT URBAN“

HENRI LEFEBVRE

Grafiti predstavljaju jednu od najkontroverznijih formi ekspresije i komunikacije u urbanoj kulturi. Osjećaj i potreba anonimnog pojedinca da se njegov glas čuje pokazuju koliko je tanka linija između grafita kao umjetničke forme i grafita kao vandalističkog čina.¹ U želji da razumiju motive koji se javljaju iza ovog urbanog fenomena mnogobrojni analitičari se u svojim studijama osvrću na korijene ove umjetničke forme proučavajući primordijalnu ljudsku potrebu za umjetničkom i emotivnom komunikacijom, deklaracijom postojanja i življenja još od prahistorijskog doba i pećinskog slikarstva. To znači da su grafiti kao forma ekspresije prisutni stoljećima, da su stari koliko i sam ljudski rod, ali da im se tek posljednjih 40 godina pridaje značajnija pažnja.² U tom kontekstu analitičari Timothy i Daniel Gross izdvaju četiri razvojne faze grafita: faza imitacije gdje ljudi crtaju ono što vide i što ih okružuje, tranziciona faza gdje su simboli kombinirani sa crtežima, faza lične ekspresije odnosno izraza misli predočena kao čin pobune koja u sebi pretežno sadrži važne riječi ili fraze i apokrifna faza sa skrivenim porukama koja ispunjava sva tri kriterija grafiti djela: svrhu, lokaciju i vrijeme.³ Definirani kao „underground“ aktivnost, generalno govoreći, grafiti prati negativna stigma koja ih često povezuje sa kriminalom i bandama.⁴ Termin se upotrebljava

1 ŽUVELA, 2012 : 23-24

2 HANESWORTH, 1996 : 225

3 ŽUVELA, 2012 : 25-26

4 ŽUVELA, 2012 : 33-34

za širok i različit spektar izraza, a definira kao neautorski akt, čin natpisa na javnom ili privatnom vlasništvu podijeljen na političke, hronološke, prostorne, socijalne i kulturološke subkategorije kao rezultat raspona različitih motivacija. Analizirani sa kriminološkog aspekta predstavljaju oblik vandalizma, dok sa povijesnog bivaju stavljani u kontekst ljudskih intervencija u i na okoliš prizivajući „praksu markiranja prostora“.⁵ Oprečni stavovi struke pokazuju rastući terminološki repertoar različitih pojmova kao što su – grafiti, subkulturalni grafiti, grafiti vandalizmi i sve češći termin umjetnosti vandalizma u grafiti formama, usljed nemogućnosti obuhvatanja složenih, zamagljenih i promjenljivih granica između umjetničkih i kriminalnih, savremenih i povijesnih grafita. U tom smislu potpuno izjednačavanje s vandalizmom negira sve kreativne atribute jednog grafita, tim više što bi se učinila nepravda prema svim umjetničkim formama, ali i formama komunikacije obzirom da grafiti uvijek imaju dvojaku ulogu. To je razlog zašto neki teoretičari ističu isuviše slobodno korištenje termina vandalizma, osobito u prošlosti, počevši od teorije „razbijenih prozora“ Malcoma Gladwella u knjizi „Tipping Point“⁶ gdje su grafiti definirani kao „virus koji se želi proširiti svuda, s rušilačkim odnosom prema kulturnom naslijeđu“. Takve loše navike društva, epidemične i zarazne definiraju grafite kao simbole kolapsa sistema, dekadencije društva naglašavajući da „previše grafita i razbijenih prozora mogu ponukati dobrog susjeda da postane loš. Destrukcija iznenada postoje tolerantna prihvatajući razbijanje novih prozora, što bi značilo da promjena može biti efektivna ukoliko se ukloni sve razbijeno i očisti pošarano, jer bez poboljšanja okoline nema dovoljno jakog društvenog poticaja koji bi stanovnicima omogućio kontroliranje ponašanja tj. obeshrabrio antisocijalno ponašanje.“⁷ Moddonaldova definicija subkulturalnih grafita pravi distinkciju između osnovnog pojma grafita i murala, ulične umjetnosti, političkih, komecijalnih, marketinških i latrinalia („shithose poetry“) slogana, a koji igraju formativnu ulogu za grupe i individue koji putem ponavljanja potvrđuju svoj identitet. Za pripadnike ove grupe grafiti predstavljaju anonimni način da budu saslušani, da ih se čuje, čin lične ili grupne moći ili tajnog jezika.⁸ Grafiti umjetnici, potpisnici (writeri) ili vandali, ovisno o perspektivi promatranja, dolaze

5 MERRILL, 2014 : 370

6 LOVERN, 2012 : 86; Godine 1982. Sociolozi James Q. Wilson i G. Kelling teoriziraju zločin kao rezultat urbanog poremećaja začinjući teoriju „razbijenih prozora“.

7 GLADWELL, 2000 : 115

8 Evoluirali su iz grafita kvartovske bande 1960-ih godina u Chicagu i Philadelphiji, hip-hop subkulture New Yorka 1970-ih šireći se na nove, raznovrsne kulturne i nacionalne kontekste kroz proces globalne difuzije koja je dovela do njihovog kulturnog mainstreaminga, pripitomljavanja i komercijalizacije. (MARRILL, 2014 : 370)

iz svih rasnih, etničkih i socioekonomskih backgrounda. Gotovo svi započinju djelovati u mladoj dobi, iako ih malo iznad 18 godina bez opreza ulazi u prostor djelovanja, svjesni mogućih novčanih i zakonskih kazni.⁹ Nadalje, kada je u pitanju gender zastupljenost statistike pokazuju da ih je gotovo 90% muškaraca i jako mali broj žena.¹⁰ Unatoč dvosmislenosti grafiti imaju svoju praksu koja obitava u određenoj materijalnoj kulturi, koja se temelji na riječima, stilu i misiji „uzdizanja imena (getting up)“. S obzirom da svaki grafiter ima drugačiju motivaciju, u cilju suzbijanja i kontroliranja negativnih uticaja grafitiranja na objektima kulturne baštine, važno je ovu pojavu adekvatno razumjeti.¹¹

5.1 PODJELA GRAFITA

Grafiti se mogu podijeliti u više grupa čija podjela proizilazi iz evolucije stilova, stanja na terenu, statističkih podataka, dokumentovanih publikacija i sadržaja istraživačko – analitičkih radova: prema obliku, stilu, motivaciji i sadržaju.¹² Važno je napomenuti postojanje tzv. sive zone u kojoj je definicija određene grupe vezana za oblik i stil kao dio jedne kategorije i istovremeno motivacije kao dio druge grupe.¹³ Najjednostavniji i najbrojniji oblik predstavljaju taggovi – boldirane oznake, potpisi pretežno manjih dimenzija, izvedeni brzo uz minimalnu stilizaciju, uvijek jednobojni i u različitim materijalima: sprejevi, markeri, krede, flomasteri itd. Taggovi isključivo izražavaju želju da budu zapaženi, s naglaskom na individualnost i prepoznatljivost. Podkategoriju taggova čine grafiti nastali urezivanjem ili utiskivanjem oštrim predmetom po nekoj površini (kamen, drvo, žbuka,

9 HANESWORTH, 1996 : 226

10 MARRILL, 2014 : 370

11 HANESWORTH, 1996 : 226

12 Grupa autora, Graffolution – graffiti vandalism in public areas and transport report and categorisation model*, projekt EU 2014. : 12-13

13 Ibid. : 13

plastika, željezo), ali samo ukoliko su dati u formi riječi (scrabbing ili scratching).¹⁴ Uvidom u stanje na terenu utvrđeno je da upravo ovi jednostavni potpisi zauzimaju najviše prostora javnih površina (pseudonimi : Jeronim, Taine, Olie i dr.).

| oblici tagova

Drugi oblik predstavljaju bombing oblici, čiji izvođači imaju samo jednu misiju – „bombardovati“ što veći broj javnih i privatnih prostora. Usljed neusaglašenosti terminologije isti se mogu naći i pod kategorijom throw up-ova ili throwia, koji se često vežu i samo s taggovima. Većina throwia predstavlja pojednostavljeniji oblik bombinga i njegovih stilova, uglavnom bubble/bubble gum stila. Začetnik throwia je Taki 183 (Dimitrios zvani Dimitraki s adresom stanovanja 183rd street Washington Heighs, USA).¹⁵ Međutim, svi se slažu u tome da bombing oblik pokazuje složeniju formu taggova, u kombinaciji s dvije boje, napravljen s minimalno truda i sa puno ritma.

15 GOTTlieb, 2008 : 33

17 Juli, 2018.

Naglašena ritmičnost oblika („swaggy swing“) nameće upotrebu slova u obliku mjehurića (bubble stil) ili blockbustera kojima se prekriva veća površina s minimum utrošenog vremena i uz učešće više grafitera na jednom radu. Blockbusteri kao što i sam naziv govori koriste velika, gotovo blokovska slova, ponekad rađeni u dva dijela, a koji površinom zauzimaju najmanje 1 m po slovu. Suština je, baš kao i kod taggova, u slovima bez suvišnih detalja, izvedena u jednoj kontinuiranoj liniji, a u slučaju bubble stila ispisani slobodnim zamahom ruke u jednom potezu. Procentualno najveći broj tzv. heaven grafita (oni koji se javljaju na visoko izdignutim i teško dostupnim pozicijama; krovovi, mansarde, saobraćajni znakovi i sl.) riješen je u nekom od stilova bombing oblika. Bubble stil je najmaštovitiji oblik bombinga jer pokazuje više estetskih elemenata, naglašen kolorit, sjenčenje i konturisanje slova sa svjetlucavim detaljima, presijavanja uglova slova predstavljenim bez izuzetka u bijeloj boji.

Drugi po zastupljenosti u Sarajevu su ovi oblici i stilovi (Rulof, Domer, Badu, Fes, Taine, Pbr, Ton, Fe, No) iako su pseudonimi često izvođeni od strane više različitih autora što se vidi i po samom obliku potpisa (negdje se javlja samo natpis Rulof, negdje Domer, Olie, a negdje u kombinaciji jedan s drugim). Najzanimljiviju kategoriju grafita čine writeri čija slova su riješena u nekim od slijedećih stilova: wild (divlji), dinamični, kompjuterski, sci – fi, military itd. Oni predstavljaju najzahtjevniju varijantu, a zbog izrazite stilizacije ujedno i najnečitljiviju.

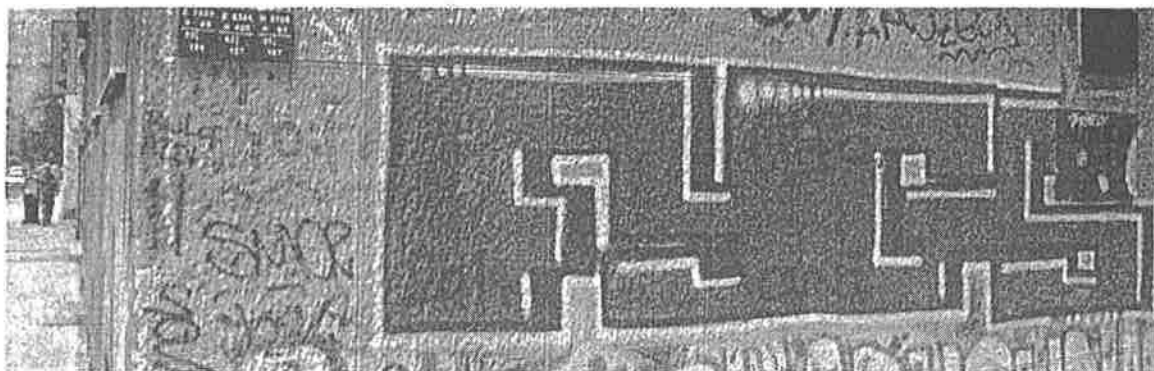
| Bubble stil

Veliki broj ovih slova je dopunjen strelicama, mrežom vertikalnih i horizontalnih linija, geometrijskih formi, karaktera i raznovrsnih likovnih elemenata (insekti, gljive, životinje, karikature, maskote). Wild grafiti kao najzastupljeniji stil oblika writera kreiran je 1974. godine od strane izvjesnog Tracy 168 (Michael Tracey a adresom stanovanja E.68 Street NY, USA) kao stil opasan, nepredvidljiv i divlji. Njegove kvalitete se manifestuju kroz dvije komponente: strijele i čitljivost.¹⁶ Strijele određuju pravac, unose pokret, predstavljaju stav, agresivan i opak zbog čega mijenjanju psihičku pojavnost slova.¹⁷

| Bombing oblici

16 U poglavlju knjige pod nazivom „Graffiti art in an iconographic framework“ autorica razmatra vezu između primarnog i sekundarnog subjekta slike, zapažajući da ova veza može biti ostvarena i vrednovana izvan konteksta same slike. Proces prelaska sa primarnog na sekundarni subjekt ovisi o pravilnoj identifikaciji primarnog subjekta, a sam postupak kretanja uključuje promjene u percepciji. Za primjer uzima likovnu predstavu anđela sa mačem koji simbolizuje arhanđela Mihovila – onog momenta kada posmatrač dosegne viši nivo razumijevanja umjetničkog djela postiže „aha“ efekat. Primjenjeno na model grafita primarni subjekt bi bila pojava pojedinačnih slova, dok bi sekundarni subjekt bio sveukupni stil u kojem je poruka napisana. Prepoznavanje da slova ne doprinose samo napisanoj riječi nego i određenom grafiti stilu stvara „aha“ momentat. (GOTTLIEB, 2008 : 32-33)

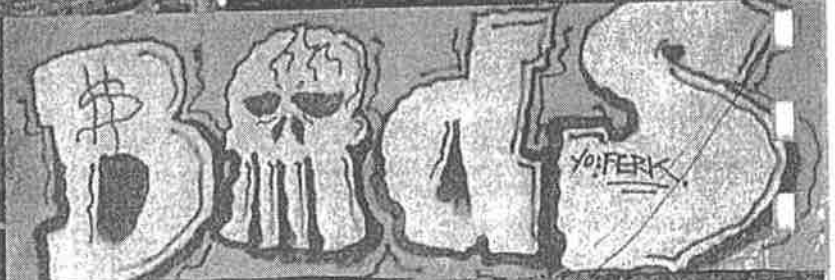
17 GOTTLIEB, 2008 : 33

Tracy 168, osnivač wild stila |

Wild stil grafit, NY |

Writer oblici su ujedno i jedini oblici grafita koji imaju umjetničko – estetske vrijednosti, s tim da bi se i pojedini bombing oblici mogli ocijeniti kao značajni primjeri sa dokumentaciono – povjesnog aspekta. Važno je i pomenuti različite eklektične stilove preuzete iz naslijeđa hip – hop subkulture '80-ih i '90-ih godina XX stoljeća, tradicije New York grafita željeznice, East i West Coast grafita, stare londonske i berlinske škole grafita itd., a kojima se putem reciklaže daje neki osobni pečat i izričaj. Činjenica da živimo u vremenu koje omogućava umrežavanje i povezivanje grafitera širom svijeta, razmjenu ali i mogućnost skidanja šabloniziranih alfabeta preko interneta dodatno komplikuje stvari kada je riječ o kategorizaciji, stilskoj pripadnosti ali i nedostatku osobnog stila pisanja što je jako izraženo na primjeru grada Sarajeva.¹⁸ Iako su sadržaji grafita šaroliki (političko – socijalni, rasistički, zlonamjerni, šaljivi, uvredljivi, svadljivi, ideološki, reklamni i maloljetnički) stanje ne terenu pokazuje da u odnosu na ostale gradove Sarajevo ima jako mali broj političko – socijalnih, ideoloških i rasističkih grafita za razliku od zlonamjernih (za metu uzimaju određenu osobu „X je...“, „Nazovi broj : xxx“), uvredljivih (seksistički sadržaj, psovke), svadljivih (najčešće vjerske prirode) i maloljetničkih koji su ujedno i najzastupljeniji („X voli Y“). Zanimljivo je da je i broj šaljivih i reklamnih izrazito mali (ukoliko se zanemari šablonsko ispisivanje pomoću matrice, odnosno brendiranje fudbalskih klubova i navijača „Horde zla“, reality emisija „Veliki brat vas gleda“, „Viva Zapata“, hostela, NVO populacije „Pravda za X“ itd.). To ujedno sa sociološkog aspekta pokazuje koliko mi kao društvo ne pokazujemo, iako u sebi nosimo opterećenost društveno – političkim previranjima u odnosu na potrebu bombardovanja grada bez jasne ideološke poruke.¹⁹ Motivi su najuže povezani sa sadržajem, a mogu biti činovi čistog vandalizma, sloboda ekspresije i umjetnosti.

18 Mnogi gradovi su izvršili popis ovih alfabeta pa tako na primjer u Londonu je zabilježeno postojanje čak 22 vrste (Atomos, Ceaf, Izer, Syhis, Meas7, Jamey Jasper, Drain, Timber, Weal, Zurik, Killa Ef, Derones, Eazyeans, Beet 74, Peza, Pas1, Opteek itd.) <https://www.bombingscience.com/graffiti-alphabets-will-blow-mind/>, 29.6.2018.

19 U ovom slučaju grafiti služe kao oblik komunikacije između vlasti i javnosti. Najbolji primjer je slučaj Guatemale gdje su grafiti bili prisutni kao vid pobune i otpora. Sličan slučaj je i sa Srbijom i pojavom grafita 1389 (godina bitke na Kosovu) i EU slova kao dio antieuropske i prokosovske ideologije. (ŽUVELA, 2012 : 28, 30)

Motivi su najuže povezani sa sadržajem, a mogu biti činovi čistog vandalizma, sloboda ekspresije i umjetnosti. Različite motivacije čine osnovu argumenata između grafiti protivnika i pobornika, koji smatraju da neki radovi ipak zaslužuju biti očuvani.²⁰ Mnoge pristalice grafita (gotovo bez izuzetka grafiti umjetnika) smatraju da motivacija ne proizilazi iz potrebe „odbrane ili označavanja teritorije“ već potrebe pojedinca da se izrazi njemu jedino dostupnim sredstvima kako bi zadobio poštovanje. Nadalje smatraju da se grafiti s istaknutim estetskim vrijednostima trebaju prezentirati i očuvati, a protivnici istih proći kroz edukaciju o umjetnosti kao dio rehabilitacionog procesa.²¹ Statistike ostalih gradova pokazuju da iza vandalskih grafita uglavnom stoje kategorije koje djeluju pod dejstvom opijata, što otvara mogućnost pobijanja teze da grafiti predstavljaju nekontrolirani fenomen.²² Drugi problem je i u destruktivnom maloljetničkom ponašanju koje ili ne zna ili ne poštuje određena pravila koja ipak postoje unutar ove subkulture a odnose se na poštivanje bogomolja, historijskih objekata, novih i obnovljenih zgrada i uređenih prostora, parkova izuzimajući ih iz svoga djelokruga. Nepoštivanje pravila „igre“ u Sarajevu je također zabilježeno u preslikavanju postojećih grafita novim, koje je unutar ove subkulture dozvoljeno samo u slučaju „odmazde“ (tzv. „clash of titans“). Autori ili stvaraoci grafita u većini slučajeva ostaju doživotno nepoznati široj javnosti, a tek poneki primjeri začetnika određenih stilova otkrivaju njihov identitet; slučaj Tracy 168, Taki 183, King Robb, Seen itd. Iako će većina reći da želi ostati anonimna,²³ u intervjuima sa pomenutim grafiterima istaknuto je zadovoljstvo i ponos bivanja dijela historije i umjetničkih pojava svoga grada.²⁴

20 HANESWORTH, 1996 : 227w

21 HANESWORTH, 1996 : 228

22 Grupa autora „Graffolution – graffiti vandalism in public areas and transport report and categorisation model“, projekt EU 2014 : 17-18

23 https://www.vice.com/rs/article/9k8qnz/urbana-legenda-sarajeva-rulof-za-vice-srbija-ja-sam-vandal-po-evropskim-standardima?utm_campaign=sharebutton, 2.7.2018

24 <https://www.nytimes.com/1971/07/21/archives/taki-183-spawns-peri-pals.html>, 2.7.2018

HOSTEL

pmazec@rajaevo@gmail.com

05387 33 446 100

5.2 KO SU AUTORI GRAFITA?

Autori grafita su definirani kroz dvije kategorije – writeri (pisci) i umjetnici, oni koji se izražavaju kroz potpisivanje i oni koji teže kreiranju kompleksnijih estetskih sadržaja i koji u većini slučajeva osim riječi sadrže i likovni prikaz (karikatura, junaci i antiheroji stripova, animacija, video igrice, maskota itd.), također potpisani kao „umjetnička“ djela u formi jednostavnog tagga. I jedna i druga kategorija traže priznanje prvenstveno od vršnjaka i pripadnika iste subkulture, a neki od njih i šire javnosti. Problem postaje kompleksniji utoliko što svaka individua prolazi kroz različite faze razvoja i mijenjanja stilova što za posljedicu ima raznolikost pristupa i vizualnog sadržaja, te nemogućnost praćenja grafitera. Statistika gotovo bez izuzetka pokazuje da se grafiteri sa manje staža fokusiraju na taggove dok se oni sa više iskustva i vještine fokusiraju na stil i estetski doživljaj zbog čega ih većina u budućnosti postaju muralisti, iako još uvijek zadržavaju potrebu taggiranja.

Tri faktora i tri okosnice koje pokreće moć i pobuna su važne za postizanje slave: kvalitet rada, kvantitet i rizik upuštanja u izradu grafita i ilegalnost, nečitljivost i prolaznost (anti-komercijalizam).²⁵ Ilegalnost je okosnica grafita čiji članovi sami sebe identifikuju kao socijalne autsajdere, dok nečitljivost služi za njihovo pozicioniranje „izvan“, kao članova superiornog, tajnog i tihog trušva. Stupnjevi čitljivosti ipak variraju uz povremena prilagođavanja prema drugim članovima grafiti subukture, ali nikako prema onima koji nisu njihovi pripadnici. To je posebno uočljivo u upotrebi wild i kompjuter stilova, gdje se nečitljivost osigurava korištenjem složenih tipografskih varijacija, tekstovnih tradicija, složenih oblika slova dopunjenih alternativnim riječnikom različitih terminologija. Problem ilegalnost predstavlja jednu od najvećih prepreka grafiterima, obzirom na nemogućnost zarade u hobiju koji ne donosi ništa, a finansijski i vremenski oduzima mnogo. Tako naprimjer mogu poduzeti veliki rizik da budu uhvaćeni da bi postigli veliku vidljivost ili mogu preferirati sigurnija mjesta proizvodeći radove s manjom vidljivošću ali s dužim vijekom

trajanja. Nadalje, mogu poduzeti određene mjere opreza birajući povoljnije doba dana ili godine.²⁶ Prolaznost grafita vezana je za mijenjanje pozicije i strukture urbanog okoliša, životnih ciklusa grada ali i antigrafitnih strategija gradskih vlasti.²⁷ Suštinska razlika između uličnih umjetnika, muralista i grafitera leži u načinu privlačenja ciljane publike i postizanju priznanja tj. slave ili sramote. Dok grafiteri writeri priznanje prvenstveno traže unutar svoje skupine izazivajući zgražavanje šire mase, fokusirajući se na pokrivenost i kvantitet, grafiteri umjetnici imaju i druge motive kao što su potreba za eksperimentiranjem, istraživanje, sticanje prakse i profiliranje svojih umjetničkih sposobnosti, vođeni estetskom pobunom a ne isključivo željom za proklamovanjem i determinacijom prostora.²⁸

Suodnos grafita i naslijeđa pokazuje da se oni gotovo u pravilu iščitavaju kao čin vandalizma, rijetko kao dio naslijeđa, zbog čega se bez rezerve uklanjaju, dok se ulična umjetnost i murali kao dio naslijeđa sve više uklapaju i priznaju, zahvaljujući komercijalizaciji. Pokušaji komercijalizacije grafita su još na primjerima izložbi u galerijama savremene umjetnosti u New Yorku, djelima najpoznatijeg post – grafitera Bansky-a pokazala da ovaj proces nije tako jednostavan i da mu treba pristupiti analitički i dijaloški.²⁹ Osim toga veća medijska praćenost grafita sa naglašenim estetskim vrijenostima otvara mogućnosti eventualnog ulaska u prostor galerija i izložbi za razliku od taggera i ostalih grafitera, čime problem biva samo djelomično riješen. Većina grafitera ne pripada nasilnoj skupini. Čine ih pretežno pripadnici srednje i više srednje klase, što otvara mogućnost lakšeg uspostavljanja dijaloga i ostvarivanja zajedničkih interesa.

26 ABARCA, 2012 : 60

27 MARRILL, 2014 : 372; Jednu od takvih pokrenuo i grad New York '80-ih godina pod sloganom „Make your mark in society, not on society“. U reklamama i na plakat – posterima prikazani su mladi afroamerikanci koji biraju edukaciju na uštrb grafiti djelovanja.

28 Najbolji primjer za to je djelo Keitha Haringa i njegovih grafita na podzemnoj željeznici.

29 LOVERN, 2012 : 86; Osnivanjem prvih udruženja grafitera, izložbi i općenito pojavom grafita u renomiranim i svjetski poznatim gelerijskim prostorima budi se sve veći akademski interes za njih, popularišu se kroz knjige, časopise, modu, filmove, muzičke spotove, namještaj i dokumentarce ali s vrlo malo poštovanja za njihove kulturne i historijske korijene. (Bijenale grafita u San Paolu 2009. godine i izložba grafita u Muzeju savremene umjetnosti u Los Angelesu 2011. godine)

Procjenjuje se da na grafite iz kojih stoje kriminalne grupe (bande) otpada samo 10% od ukupnog broja grafita i to u SAD, dok u Zapadnoj Europi slučajevi „grafita bandi“ nisu zabilježeni.³⁰ Uzimajući u obzir višegodišnja iskustva ostalih država i gradova³¹, ukoliko sredstva za iskorjenjavanje suštinskog problema budu iskorištena za samo fizičko uklanjanje grafita sa javnih i privatnih površina, bez raspoloženja za saslušavanje i „druge strane“, rješenje će biti privremenog karaktera. Sasvim je sigurno da grafiti sve više postaju jedna vrsta taboo umjetničke scene, koju svako savremeno društvo ima potrebu kontrolirati i regulirati na sličan način kao što to radi sa reklamama i bilbordima. Nedavni slučaj u Sjevernoj Africi i gotovo popularizirana izjava Ian Neilsona da „mi samo tražimo način da očistimo grad, a ne da kriminaliziramo njihovu aktivnost“³² pokazuje u kojem pravcu se društvo treba orijentirati kada je riječ o pojavi grafita.

5.3 GRAFITI U KONTEKSTU NASLIJEĐA?

Pojam post – grafita odnosi se na oblike grafita koje izvode grafiti umjetnici. Definiše se i kao zona između etabliranih ideja i novih smjerova. Oni se od grafita razlikuju utoliko što koriste širi spektar novijih medija, a koji izlaze iz okvira markera, olovaka i sprejeva. Post – grafiti odbacuju rodne i „plemenske“ stilove pisanja favorizirajući nove grafičke oblike – logotip. Evolucija post – grafita je privukla pažnju javnosti za grafite, ali je interes prvenstveno usmjeren na odabranu skupinu poznatih umjetnika, novu generaciju koja postaje senzacija, a od kojih je najpoznatiji predstavnik Banksy. Zastupljenost post – grafita u Sarajevu u odnosu na sljedbenike ostalih oblika je beznačajan i gotovo zanemariv, iako upravo ovaj oblik pruža najviše mogućnosti za uspostavljanje dijaloga, a koji može biti pozitivan primjer prihvatanja grafita, bez njihovog zamjenjivanja muralima. Jasno je da popularizacija post – grafita jača enzijske između sljedbenika tradicionalne subkulture grafiti writera i umjetnika, jer njihov rad ima i novčanu vrijednost.³³

30 HANESWORTH, 1996 : 226

31 LOVERN, 2012 : 88

32 ŽUVELA, 2012 : 31

33 MARRILL, 2014 : 373; Poznat je slučaj otkupa radova Banksyja u vrijednosti od milion američkih dolara od strane B.Pitta i A.Jolie, kao i postizanja veće vrijednosti stambenih objekata u kupoprodaji tamo gdje su ovi grafiti izvedeni, neovisno o tome da li za njihovo postavljanje izdata saglasnost ili ne.

22 Juli, 2018.

Veliki broj studija na temu autorizacije svojih djela od strane grafiti umjetnika i de facto vlasnika postojećeg grafita na čijem objektu je postavljen pokazuje da pojam vlasništva definišu dva elementa: zid i slika, odnosno grafiti umjetnik, vlasnik zgrade i društvo do kojeg ono dopire.³⁴ Zbog stava grafitera da je djelo napravljeno s namjerom da oživi scenu a ne da bude istrgnuto iz nje, zadržavanje grafita in situ se iz njihove perspektive nameće kao jedino prihvatljivo, čime se zahtjeva modifikacija procesa legalizacije.³⁵ Prema ICOMOS-oj povelji iz 1999. godine tradicionalne subkulture grafita predstavljaju produkciju potencijalnih materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara, a koja se tiče konzerviranja objekata od kulturnog značaja s grafitima koji doprinose estetskim, povijesnim, društvenim i potencijalno znanstvenim vrijednostima dobra.³⁶ Oni također prema UNESCO-oj Konvenciji za zaštitu okoliša i nematerijalne kulturne baštine iz 2003. godine ispunjavaju definiciju nematerijalne kulturne baštine budući da uključuju cikličnu praksu ponavljanja prikaza i poruka kao odgovor na okolinu i dešavanja, pružajući osjećaj identiteta i kontinuiteta, noseći lokalna obilježja i ekspresije, problematiku podneblja.³⁷ Povećana heritagizacija post – grafita i murala najbolje je predstavljena kroz primjere oslikavanja kulturnih dobara, nacionalnih spomenika – dvorca Kelburu u Škotskoj, tornja Bierpisnel u Berlinu i Georgtowna u Pinangu (Malezija), u cilju prezentacije socijalnih i kulturoloških vrijednosti radi privlačenja turista. Ovakva praksa dalje vodi ka pravnoj zaštiti nekih djela (murali Mikea Browna i Keitha Haringa u Australiji, radovi Klause Paiera u Achenu koji su zakonom zaštićeni i radovi Blek le Rata u Lajpzigu).³⁸ Jedan od razloga stavljanja na listu zaštićenih dobara je i taj što su se svi uspjeli zadržati preko 20 godina.

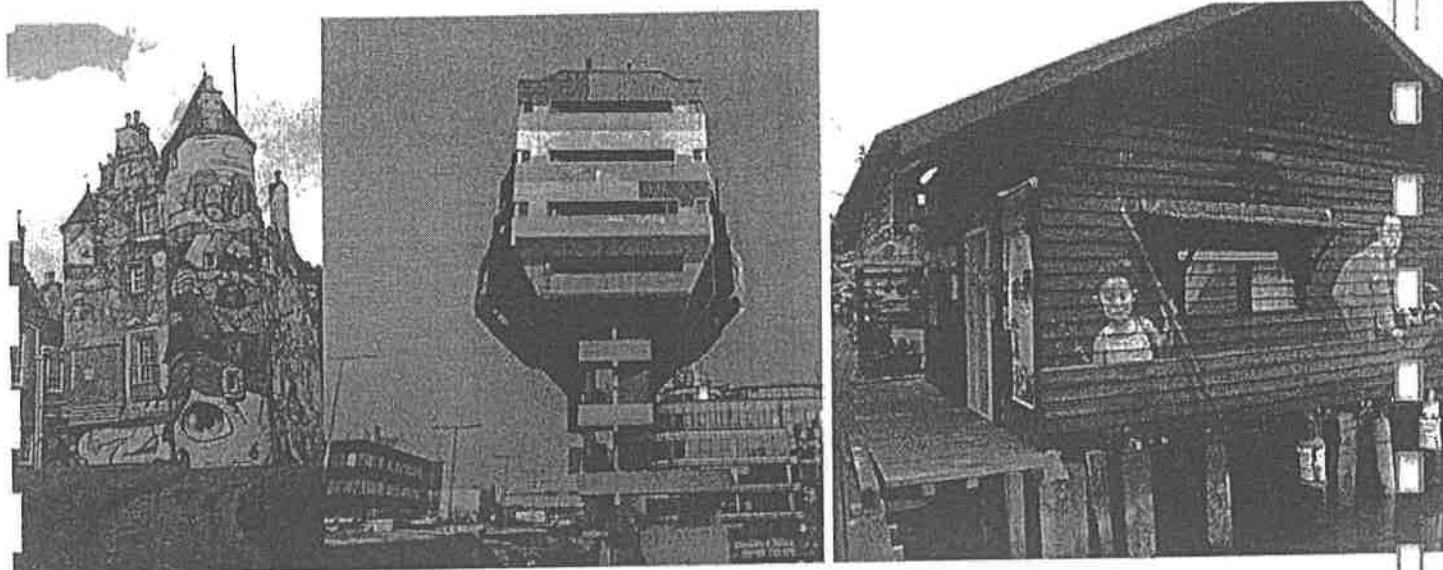
34 LOVERN, 2012 : 87

35 LOVERN, 2012 : 88

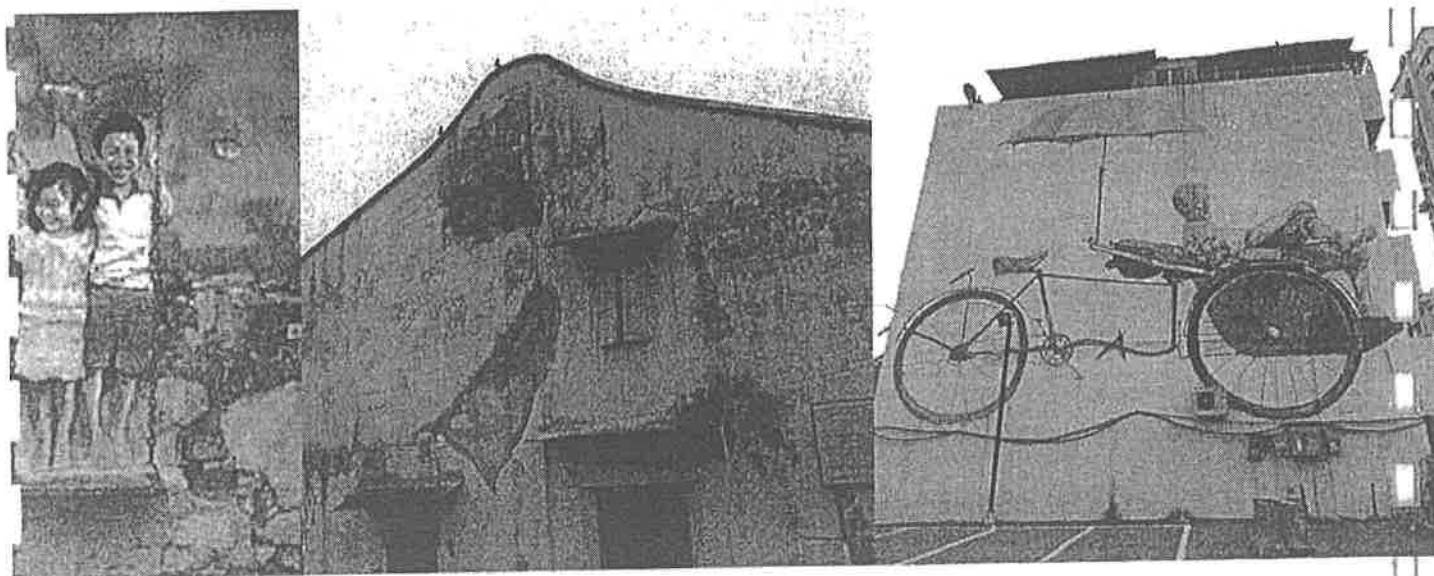
36 MARRILL, 2014 : 380

37 MARRILL, 2014 : 381

38 MARRILL, 2014 : 376-379

| Murali u Škotskoj, Berlinu i Maleziji

| Murali Georgtown, Malezija

i nematerijalne baštine kako ovaj oblik umjetničkog izražavanja nije legalizovan. Poteškoće formalnog priznavanja grafita za dio naslijeđa leži u činjenici da su oni prolazni oblici. Prezervacija putem fotografija je samo jedan oblik dokumentovanog praćenja, ali ne i zaštite. Drugi problem je u tome što grafiteri ne traže takvu vrstu tretmana, niti mu teže.³⁹ Poštivanje grafita kao umjetničkog oblika izražavanja i njihovo priznanje kao dijela naslijeđa „alternativne baštine“ može pokrenuti proces redefiniranja i ponovne valorizacije, procjenjivanja odnosa baštine – očuvanja i destrukcije. U tom smislu nije zanemariv ni njihov otpor prema „institucionaliziranoj baštini“, jer priznanje jednog oblika nužno rezultira erozijom drugog.⁴⁰ Uz pitanje zaštite se nadalje otvara pitanje zakonske odgovornosti koja je uglavnom fokusirana na tri pravca: kriminalni, civilni i drugi, onaj koji pojedincu donosi zatvorsku kaznu ili popravni dom u slučaju maloljetstva, ispravak učinjenog i snošenje troškova čišćenja uz predočavanje dokaza vlasnika o počinjenom djelu i drugi alternativni pravci.⁴¹ Alternativni pravci bi stavili naglasak na kampanje za sprječavanje grafiti vandalizama umjesto represivnih mjera kažnjavanja, kontrolisanje prodaje materijala maloljetnim osobama, obavezivanje vlasnika na participaciju pri čišćenju fasade, korištenje antigrafitnih premaza, provođenje akcija čišćenja, edukacija mladih itd.

39 MARRILL, 2014 : 382

40 MARRILL, 2014 : 384

41 U SAD grafiti spadaju u simboličan govor zbog čega se njegovi slijedbenici pozivaju na slobodu govora i „Prvi amandman“ američkog ustava. (HANESWORTH, 1996 : 228 – 229)

| Mural na zabatnom zidu u Rumuniji

Posebno stimulativan efekat se postiže organiziranjem različitih oblika takmičenja i radionica s primamljivim novčanim nagradama koje uključuju školske stipendije, kurseve crtanja, grafičkog dizajna, prilike da se posjete neki od festivala ulične umjetnosti itd.

Tu ipak treba imati na umu da je za njih

5.4 MURALI KADA I ZAŠTO?

S muralima stvari su mnogo drugačije.⁴² Festivali murala koji postaju sve češći i popularniji širom svijeta, a ponajviše iz razloga suzbijanja i prevencije grafiti gdje su se pokazali najučinkovitijim. Osim što obestrabuju vandalizam, jer se poštuju i od strane grafiti sljedbenika koji sebe vide kao umjetnike ili jednostavno aktere u prostoru, utiču na rad grafitera.

42 RAVI, 2018 : 315; Riječ mural izvedena od lat.riječi murus što znači zid. Murali označavaju slike utjelovljene na vizuelnim komponentama kao što su zidovi, stropovi i druge površine. Danas je u svijetu sve veća tendencija korištenja prirodnih boja u cliju stvaranja što manjih oštećenja zidne površine na kojoj se mural postavlja.

najvažnija nagrada sloboda izražavanja ideje i pridobijanje simpatija ostalih učesnika, jer ovakvi programi njima daju vidljivu i legalnu priliku da izraze svoje ekspresije.⁴³ Preventivni murali koji su postavljeni u cilju smanjenja grafita značajno se ne razlikuju od ostalih oblika murala, osim što možda planski osmišljeni murali zauzimaju veću površinu zidnog platna. U strategiji New Jerseyja pod nazivom „Graffiti management strategy“ prepoznat je značaj i vrijednost oba pojma, i murala i grafita u smislu nepodržavanja ilegalnog ponašanja, ali ipak izlaženja u susret mladim pružanjem i omogućavanjem njihovoj subkulturi da u duhu modernog vremena doprinese zajednici na jedan kreativan i pozitivan način. Grafiti su tako postali dijelom ulične umjetnosti postavljanjem „legalnih panel zidova“ u javni prostor ostavljajući mogućnost grafiterima za izražavanje, a koje bi u periodu trajanja dana ulične umjetnosti bivali čišćeni sredstvima protiv grafita.⁴⁴ Murali za razliku od grafita često reflektuju ponos nacije (Georgetown u Maleziji)⁴⁵ sagledan u kontekstu svih ambijentalnih vrijednosti odabranog prostora. Mnogi muralisti zanemariju ovaj kontekst što za posljedicu ima doživljaj zida kao platna, a ne zbira objekata, legendi i značaja proizašlih iz njegovih fizičkih osobina, odnosa prema gradu i njegovoj historiji.⁴⁶

Odabir lokacije je pola obavljenog posla.

Ona može biti odabrana iz želje za radom s postojećim teksturama i bojama i povjesti ukorijenjenoj u njima. Ali da bi mural ostvario interakciju sa posmatračem o mnogo čemu se mora voditi računa. Rad može biti postavljen visoko ili nisko, na manje ili više vidno mjesto ili uočljiv samo s određene tačke posmatranja. Svi ovi načini i izbori su vrlo efektni modeli poruka i imati dobro oko za njih čini vas dobrim umjetnikom.

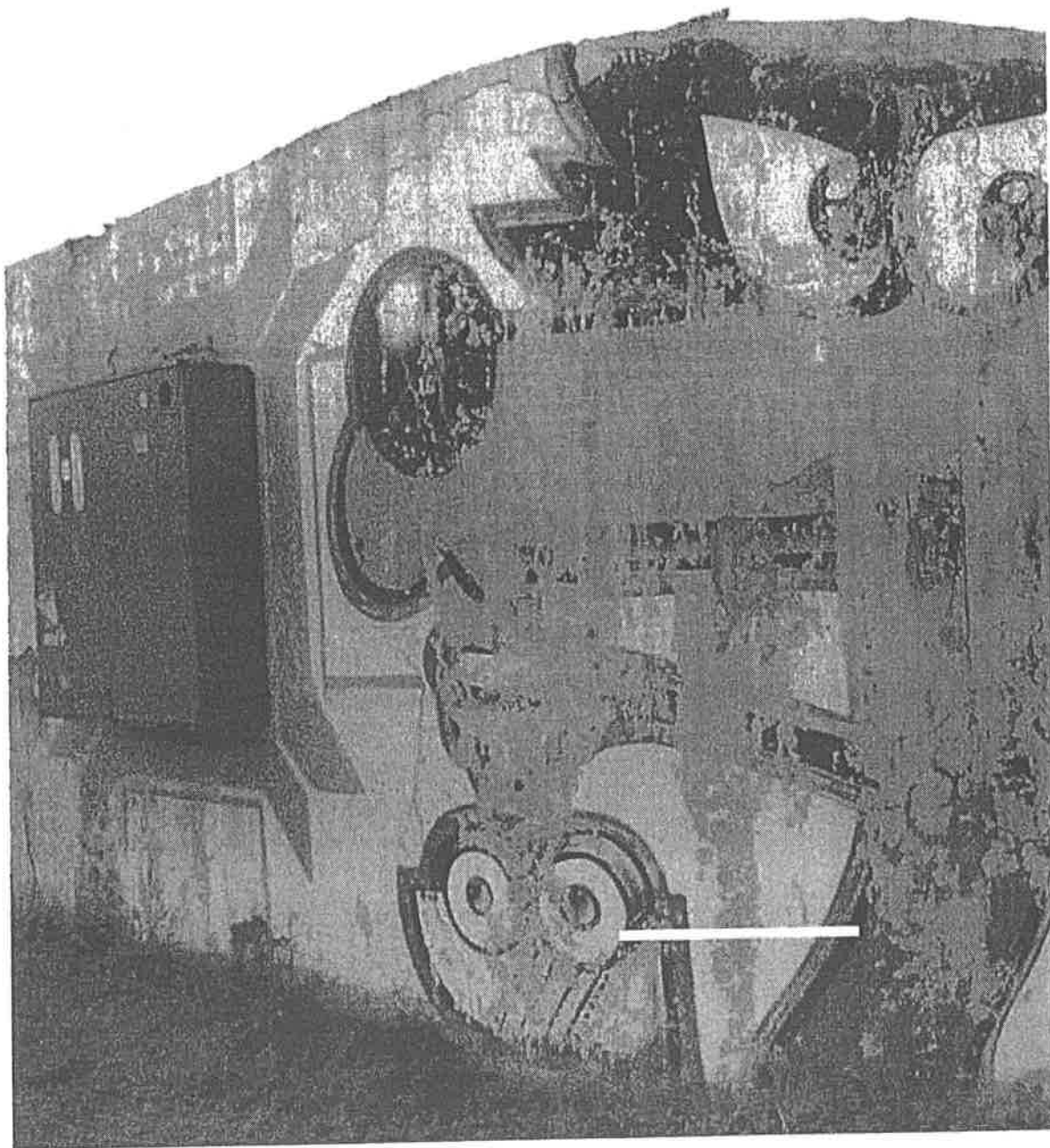
| Mural na zabatnom zidu u Stockholmu

43 Procjenjuje se da je ulaganje u ova alternativna rješenja napravilo uštedu od oko 3 miliona dolara, predviđenih za čišćenje. (HANESWORTH, 1996 : 234)

44 ***(2017), „Graffiti Management Strategy 2017 – 2020“, Facilities and Open Space, 1.July, 27-29 str., USA

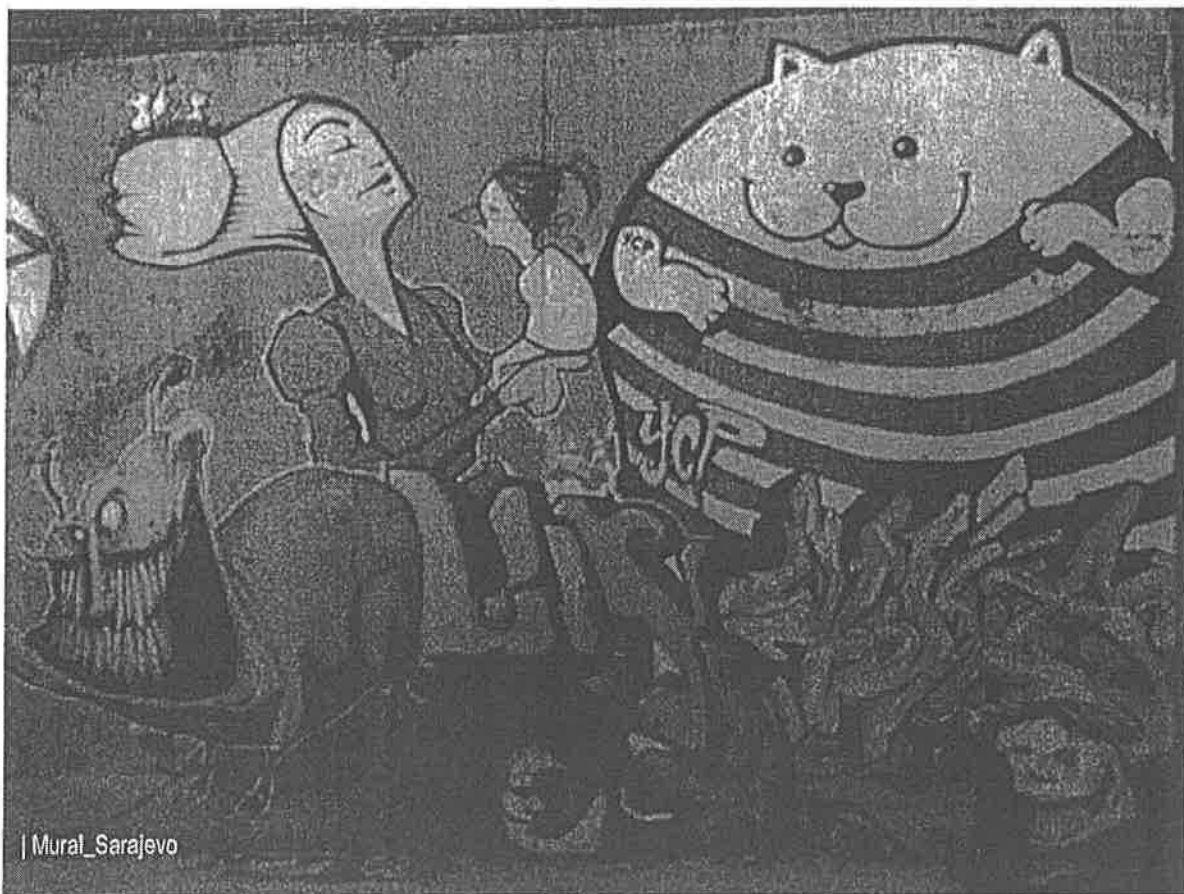
45 POON, 2016 : 48

46 ABARCA, 2012 : 60

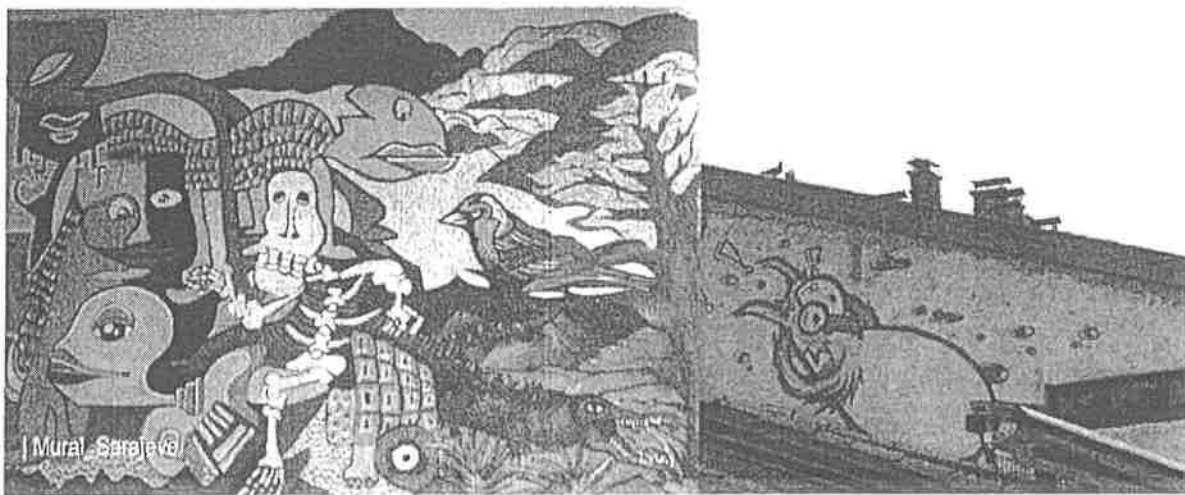

| Mural_Sarajevo

Ono što možda zvuči paradoksalno jeste da svaki kvalitetan muralista buduće djelo mora promatrati i pristupiti mu kao grafiter (umjetnici i post – grafiteri), jer upravo oni pokazuju najbolje poznavanje dinamike grada i njihovog ritma, mjesta i kvartova koje svakodnevno posjećuju i sa kojima rastu i mijenjaju se. Stoga murali moraju više razmatrati i analizirati kontekst nastanka, zbog čega je pojam vremena najveći neprijatelj murala, više nego činjenica da ih često oslikavaju strani umjetnici koji u gradu ostaju par dana tj. onoliko koliko je potrebno da bi se rad naslikao, ostavljajući malo prostora za razvoj prisnosti s kontekstom.

Kako se većina murala izvodi u sklopu festivala ulične umjetnosti, zbog čega terminološki pristup i definiranje pojmova stvara konfuziju, postojanje fundamentalnih razlika između ova dva pojma u posljednjih 10 godina sve više, kao zasebnu kategoriju, sagledava velike institucionalizirane murale.⁴⁷ Festivali kao glavni promotori ulične umjetnosti i murala neminovno spajaju navedene pojmove zbog čega će i biti sagledani u međusobnoj korelaciji.

5.5 OD GRAFITA I MURALA DO ULIČNE UMJETNOSTI

Ulična umjetnost predstavlja umjetnički i socijalni pokret koji istražuje određeni prostor u svrhu eksperimentalne intervencije. Ona u sebi nosi pobunu, antikapitalizam, čime se izdvaja od klasične umjetnosti, a koja u sebe uključuje kreativnost, legalnost, elemente performansa, socijalnog aktivizma putem različitih medija: skulptura, mozaik, poster, video produkcije, guerrilla umjetnost, instalacija i ostalih umjetničkih intervencija.⁴⁸ Ukratko, ona je vizuelna umjetnost izvedena na javnom mjestu – ulici. Sadržaj se direktno postavlja pred publiku spreman da bude dopadljiv, kritiziran, omražen ili jednostavno ignoriran. Od posmatrača se očekuje da postanu aktivni sudionici kreativnog procesa komentirajući ga. Ulična umjetnost je jedan od oblika alata istraživanja grada, zbog čega je važna njena fluidnost koja ima moć mijenjanja društva u interakciji s publikom.⁴⁹ Ona je u povoljnijem položaju u odnosu na murale zbog mogućnosti zanemarivanja granica vlasništva i prostora gdje sve mogu izvoditi umjetničke aktivnosti. Murali su s druge strane mnogo više ograničeni i limitirani novcem. Ulična umjetnost nadalje mijenja okolinu samo simbolično, koristeći „skromnija i poniznija“ sredstva i materijale, kao što je boja i papir, glas ili ples. Njeno djelo posmatraču pruža mogućnost da izmijeni fizičku dimenziju svog okruženja projektiranjem vlastite dimenzije u njenu. Vidljiva prisutnost i tragovi drugog čovjeka u njoj pokazuje kako svi sudionici postaju njen dio na prirodan način. Murali ukoliko nisu tematski osmišljeni i uspješno inkorporirani u prostor ostaju egzistirati na neljudskoj, spomeničkoj površini daleko od posmatrača čak i onda kada su mu fizički u potpunosti sagledivi. U tom slučaju murali postaju nametnuti monolozi, a ne dijalog pojedinca s okolinom.⁵⁰ Najbolji primjer pokazuju murali na prostoru općine Novo Sarajevo gdje se ne pokazuje spremnost za prilagodavanje prostoru zgrade i naselja.

Druga velika prednost ulične umjetnosti i post-grafita u odnosu na murale je i u mogućnosti reagovanja na djela. Njihova nestatičnost je ujedno i poziv na akciju, putem osnaživanja gledatelja. Većina njih mijenjaju mjesto i lokaciju, dok se drugi mogu kretati kroz prostor i vrijeme. Oni ulaze u prostore aleja, praznih objekata, industrijskih kompleksa i hala, mostova

48. TUNNACLIFFE, 2016 : 12

49. TUNNACLIFFE, 2016 : 15

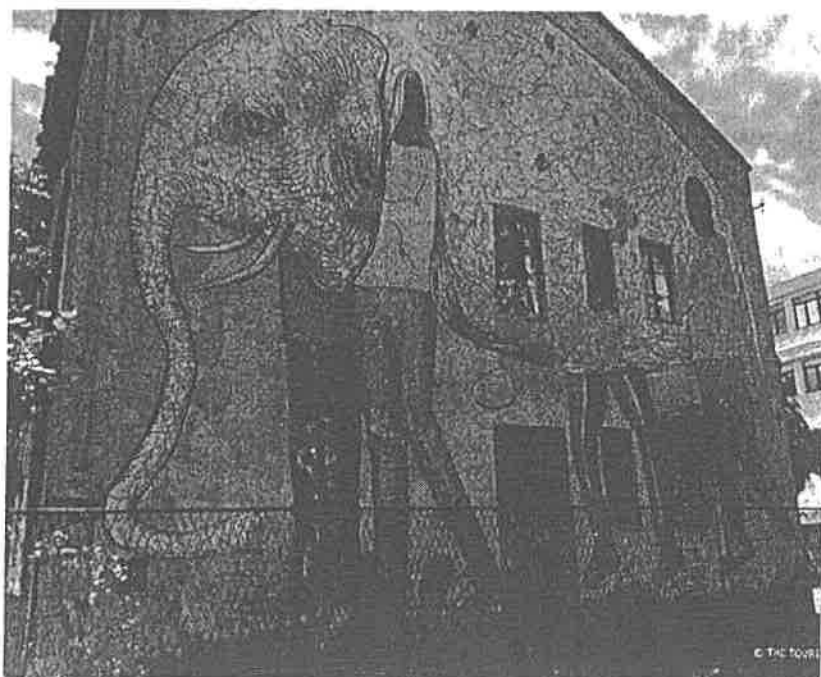
50. ABARCA, 2012 : 63

i podvožnjaka, napuštenih tunela i fabrika zbog čega ih francuski kritičar Guilles Clement definira kao mjesta „oslobođena kontrole“, novčanih kazni i prema tome prostor za njegu prirodnih ljudskih kvaliteta kao što je neodređenost i mašta.⁵¹ Tu nije riječ o odbacivanju galerijske i muzejske umjetnosti već o prihvatanju određenog prostora i onoga što pojedinac želi postići njegovim propitivanjem.⁵²

Ulična umjetnost proizašla iz pokreta kao što su Dada i Suralizam koji umjetnost gledaju kao čin akcije, događaja, performansa, intervencije, zamjene, disproporcionalnosti kulture, ali i iz post – popa i ostalih postmodernih pokreta uvrštava njihov vokabular u svoje aktivnosti : fotoreprodukcija, ponavljanje, umrežavanje, serijske slike itd.⁵³ Murali su ipak osmišljeni da ostanu, zamrznuti u bezvremenskoj dimenziji spomenika, isključeni iz svakodnevnog života koji se odvija oko njih. Ulična umjetnost, a osobito grafiti, mogu koristiti vrijeme kao kreativan uređaj (iskorištavanje napuštenih objekta i ukazivanje djela nakon demoliranja po principu „skrivenog blaga“), jednako kao i

elemenat nepredvidljivosti – oni se mogu naglo pojaviti i još brže nestati, za razliku od murala čiji je kreativni potencijal smanjen, vijek trajanja duži i elemenat predvidljivosti snažniji.⁵⁴

Međutim, velika prednost murala je i što otvaraju prostore za žene i ostale stigmatizirane osobe da rade na ulici bez straha od opasnosti.

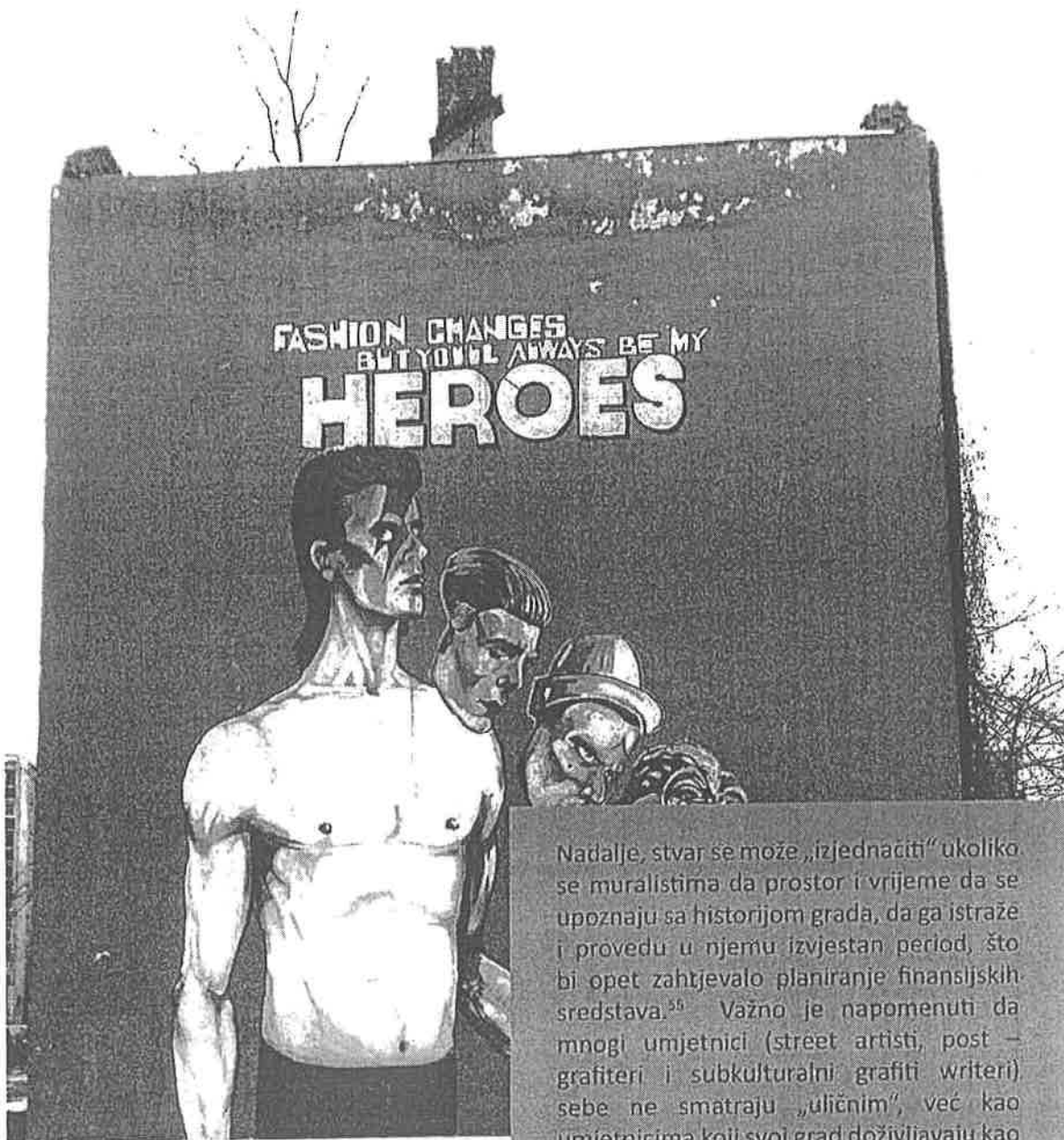
| Mural_Mostar

51 ABARCA, 2012 : 63

52 IRVINE, 2012 : 17, 20

53 IRVINE, 2012 : 5, 8

54 ABARCA, 2012 : 65

| Mural_Sarajevo

Prednosti i mane svih oblika uličnih aktivnosti pokazuju koliko su pojave kompleksne i različite, te koliko se svakoj treba pristupiti sa velikom pažnjom i poznavanjem tematike. Suština je imati svijest o prednostima i manama svake pojave kako bi se one usmjerile ka društveno korisnim pravcima, služile zajednici i zadovoljile potrebe mladih, talentovanih i kreativnih individua.

Nadalje, stvar se može „izjednačiti“ ukoliko se muralistima da prostor i vrijeme da se upoznaju sa historijom grada, da ga istraže i provedu u njemu izvjestan period, što bi opet zahtjevalo planiranje finansijskih sredstava.⁵⁵ Važno je napomenuti da mnogi umjetnici (street artisti, post – grafiteri i subkulturalni grafiti writeri) sebe ne smatraju „uličnim“, već kao umjetnicima koji svoj grad doživljavaju kao neophodno i nužno radno mjesto, unutar kojeg se koristi različit vizuelni vokabular koji dalje putem masovnih medija postaje prepoznatljiv, stvarajući globalnu urbanu mrežu s nomadskim projektima.⁵⁶ Gotovo svi bez izuzetka grad doživljavaju kao historijsko pismo, otvoreno za nove kulturološke ispise, pokazujući da niti jedan urbani prostor nije neutralan.⁵⁷

55. ABARCA, 2012: 66-67

56. IRVINE, 2012: 3

57. IRVINE, 2012: 8

Iz prethodno navedenog i analiziranog možemo zaključiti da je fenomen ulične umjetnosti, izražavanja i interakcije u prostoru vrlo složena pojava, te da joj se u kontekstu sveobuhvatne valorizacije treba pristupiti dvojako. Korelacija je moguća, ali samo u kontroliranim uslovima i prethodno definiranim javnim i privatnim površinama. Intervencije na kulturno – historijskim dobrima od državnog, regionalnog ili lokalnog značaja nisu dopustive, pa prema tome ne podliježu potrebi tolerancije,

zadržavanja i eventualne zaštite neovisno o mogućoj umjetničko – estetskoj vrijednosti i karakteristikama oslikanog murala ili grafita. Ovakav stav struke, ali i isključivost domaćih grafiti writera koji se očito ne pridržavaju internih pravila „grafiti majstora“ kroz prethodno navedeni tekst, nameće potrebu obostrane odgovornosti i kontinuiranog dijaloga, u cilju iznalaženja zajedničkog

dijaloga, u cilju iznalaženja zajedničkog interesa i kontroliranja pojave vandalskog odnosa prema graditeljskom naslijeđu putem različitih programa edukacije, popularizacije, radionica, festivala i workshopova za mlade.

S druge strane, imajući u vidu da su post – grafiti⁵⁸ prepoznatljivog lika žute mačke preuzete iz bajke Alisa u zemlji čuda (mačak Cheshire) Thome Vuillea iz Francuske „Mister Cat ili Monsieur Chat“ zaštićeni u nekim od država (New York i Pariz) s već prepoznatljivim internacionalnim vrijednostima, te da vlasnici savremenih galerija pokazuju veliki interes za otkup ovih radova, domaće vlasti bi trebale razmisliti o mogućnostima zaštite i očuvanja ovih post – grafita u Sarajevu.⁵⁹ Postojanje google mreže sa mapiranim lokacijama svih M.Cat grafita širom svijeta (od Hong Konga, preko Sarajeva, Kosova, Frankfura i New Yorka) dodatno doprinosi turističkoj popularnosti Sarajeva i njegovanju naslijeđa jedne subkulture u kontekstu savremenih umjetničkih tokova. Značaj i vrijednosti murala i post – grafita moraju i trebaju reflektirati kulturološke i sociološke vrijednosti lokalne zajednice čiji životi i karakteristike, bivaju kroz jedan maštovit i kreativan, po potrebi i duhovit način oslikani na dozvoljenim javnim površinama. Poželjno je da predstavljeni radovi budu glasovi prošlosti, čuvari identiteta i ogledala života koji još uvijek egzistira u gradu i na njegovim ulicama. Kao posebno zanimljiv primjer može poslužiti slučaj Georgtowna u Maleziji kao čudan spoj murala, instalacija i karikatura s post – grafitima.⁶⁰ Murali bi trebali reflektirati kreativnost kulture u kojoj nastaju, izbjegavajući politizaciju mjesta i prostora, jer samo tako osmišljeni mogu poslužiti kao pokazatelj multikulturalne harmonije društva, zadovoljavajući istovremeno i estetski karakter likovnog prikaza.⁶¹ Prostori kao što su unutrašnja dvorišta, neke površine podzida, prostori igrališta, stepeništa, panel zidova, zabata, pasaža, elektro distribucijskih kutija, kontejnera i sl. ostavljaju prostor za sistematsko planiranje i moguće ustupanje, jednako kao i prostori i površine u novim dijelovima grada (općine Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža itd.).

58 Iako se po definiciji iščitavaju kao murali jer je fokus na slici a ne potpisu autora, naslijeđe iz kojeg nastaju i direktno se naslanjaju čini ih većom pripadnicima post – grafita nego li murala.

59 <https://cafebabel.com/en/article/mister-cat-graffiti-from-paris-to-sarajevo-5ae006aaf723b35a145e0fd1/>, 29.6.2018.

60 POON, 2016 : 49

61 POON, 2016 : 51

Krajnji cilj bi bio podstaknuti, odnjegovati i nagraditi kreativnost mladih, a istovremeno podići njihovu svijest o potrebi poštivanja i njegovanja kulturnih dobara. Tek kada se istim predoči kompleksnost problematike koju grafiti i murali nanose spomenicima kroz svoje invazivno istovremeno i vizuelno i hemijsko djelovanje, uz povijesni kontekst nastanka i izgradnje zgrade,

ANALIZA STANJA

Obradene ulice centralne historijske gradske jezgre predstavljaju graditeljsko naslijeđe osmanskog i austrougarskog perioda s nešto manjim brojem zgrada izgrađenih u periodu između dva svjetska rata i arhitekture '60-ih i '70-ih godina XX stoljeća. Manji broj zgrada izgrađenih proteklih 20-tak godina nisu prekrivene grafitima i muralima zbog čega nisu predmet ovog elaborata. Respekt prema graditeljskom naslijeđu osmanskog perioda zadržan je samo prema bogomoljama, dok su javni objekti, osobito oni napušteni ili zaštitni, dvorišni zidovi (prostor ispred Stare pravoslavne crkve u ul.Mula Mustafe Bašeskije, Tabaci, Bravadžiluk mali) postali „otvorena“, lako dostupna zidna platna.

Graditeljsko naslijeđe iz austrougarskog perioda pokazuje zastupljenost raznovrsnih stilova gradnje, od historicizma (pretežno neobaroka i neorenesansnih palača, stambeno – najamnih i trgovačko – poslovnih zgrada, javnih i sakralnih objekata) do stilova secesije i neoklasicizma u kombinaciji sa kubističko – geometrijskim dekorativnim elementima fasade rane moderne. Veći broj zgrada izgrađenih u ovom vremenskom periodu nameće potrebu restauracije i sanacije fasada pročelja, kako su osim problema veće ili manje pokrivenosti grafitima (uglavnom zone prizemlja, kamenih stepeništa ili tavanskih etaža, mansardi, zabatnih zidova i krovova) zabilježena i fizička oštećenja fasadnog platna.

Uveliko zapostavljeno i nedovoljno valorizirano i vrednovano arhitektonsko naslijeđe međuratnog perioda, ali i arhitekture '60-ih i '70-ih godina XX stoljeća također nameće potrebu pravilnog odnosa prema graditeljskom naslijeđu jer isti predstavljaju djela prvih školovanih bosanskohercegovačkih arhitekata ali i onih koji su u kontekstu cjelokupnog graditeljskog naslijeđa bivše Jugoslavije ostvarili značajne opuse, postigli nebrojene europske i svjetske nagrade za svoj rad, zbog čega ne bi trebali biti iščitani kao manje značajni i vrijedni u odnosu na naslijeđe austrougarskog i osmanskog perioda. Stanje ovih zgrada je također dosta loše. Većina fasada nije obnovljena proteklih 20 godina (uglavnom zgrade izgrađene u međuratnom periodu), dok je kod nekih fasada još uvijek iz vremena izgradnje (objekti izgrađeni '60-ih i '70-ih godina). Gotovo svi bez izuzetka pokazuju pokrivenost grafitima i muralima u zoni prizemlja, ulaznog portala (ili samo vrata), pasaža koji su na najvećoj meti udara, unutrašnjih dvorišta i ponegdje zabatnih zidova i krovnih etaža. Iako ovaj podatak nije relevantan za elaborat zanimljiva je i prisutnost grafitu u ulaznim hodnicima i ostalim zajedničkim prostorijama zgrade.

7.0

KLASIFIKACIJA OBJEKATA

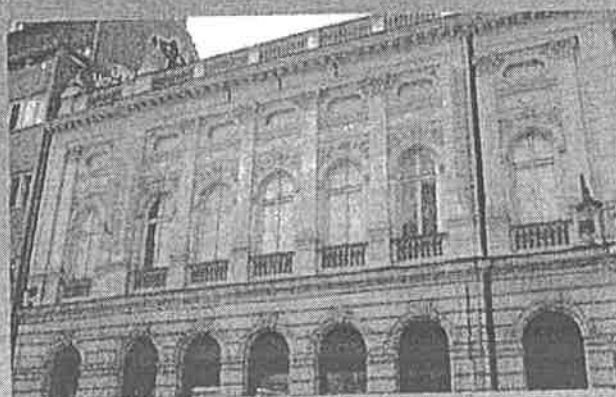
Nakon analize rezultata terenskog rada i potrebe za definiranjem sistema na osnovu kojeg se može pristupiti čišćenju grafita, bilo je neophodno uraditi klasifikaciju objekata na kojima se nalaze grafiti. Posmatrana su dva aspekta, fizičko stanje objekta i pokrivenost grafitima, te su definirane dvije vrste klasifikacije objekata.

7.1 KLASIFIKACIJA OBJEKATA PREMA FIZIČKOM STANJU FASADE

S obzirom na tehnologiju čišćenja grafita koja iziskuje značajne troškove i činjenicu da se radi o objektima kulture, bilo je neophodno definirati objekte gdje bi ovakva vrsta intervencije bila svrsishodna i na, koncu, moguća. Definirane su sljedeće kategorije:

Kategorija 1 – Objekti čije su fasade u dobrom fizičkom stanju

Objekti koji su u recentnoj prošlosti sanirani i restaurirani, te posjeduju manja površinska oštećenja boje ili maltera.

| Objekt Umjetničke galerija BiH, ul. Zelenih beretki 8

Kategorija 2 – Objekti čije su fasade u lošem fizičkom stanju

Objekti čije su fasade uslijed raznih uticaja oštećene, sa slojevima fasade koji se osipaju i otpadaju, kao i objekti sa manje vidljivim oštećenjima, ali koji imaju veliki stepen atmosferskog zaprljanja.

Stambeno-poslovni objekat na uglu ulica Čemaluša i Branilaca Sarajeva |

Kategorija 3 – Objekti na kojima je došlo do neprimjerenih intervencija

Objekti, koji mogu imati dobro ili lošije fizičko stanje fasade, ali na kojima je došlo do neprimjerenih intervencija, tipa parcijalnog bojenja fasade, oblaganje dijela prizemlja kamenim pločama, i sl.

Stambeno-poslovni objekat u ulici Branilaca Sarajeva 4 |

Kategorija 4 – Napušteni objekti

Objekti koji nisu u funkciji i koji imaju manje ili veće stepene oštećenja.

Napušteni objekat na uglu ulica Tabaci i Bravadžiluk mali |

7.2 KLASIFIKACIJA OBJEKATA PO POKRIVENOSTI GRAFITIMA

Drugi aspekt klasificiranja objekata tiče se pokrivenosti površine fasade grafitima. Pored tipologije grafita koja je prepoznata i definirana u sklopu ovog Elaborata, utvrđene su sljedeće kategorije:

Kategorija 1 – Objekti sa malom pokrivenošću grafitima

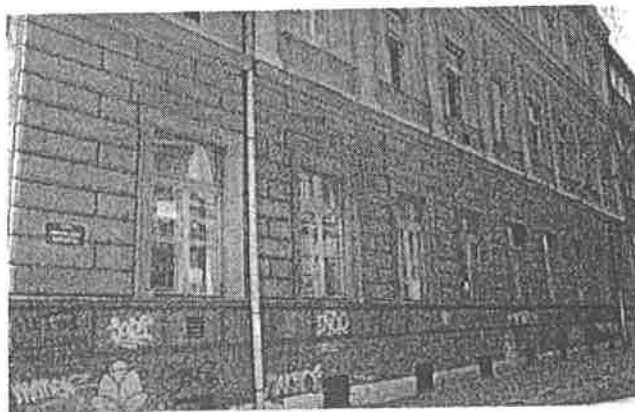
Objekti na kojima se nalaze sporadični i jednostavni potpisi (tagovi).

| Zgrada Kantonalnog suda, Branilaca Sarajeva 8

Kategorija 2 – Objekti sa srednjom pokrivenošću grafitima

Objekti na kojima se nalaze jednostavni potpisi (tagovi) i njegovi složeniji oblici (bombing) izvedeni u različitim stilovima.

| Umjetnička škola, Gimnazijska 3

Kategorija 3 – Objekti sa većom pokrivenošću grafitima

Objekti na kojima su zastupljeni gotovo svi oblici grafita, izvedeni u različitim stilovima i materijalima.

| Dom Oružanih snaga BiH, Zelenih beretki 2

7.3 PODJELA GRAFITA

Analizom grafitu na objektima prepoznati su različiti oblici i stilovi prethodno elaborirani u uvodnom dijelu, a za potrebe pregleda stanja definirani su u sljedeće četiri kategorije. Iako ne spadaju u grupaciju grafitu, kao četvrtu kategoriju uvrstili smo i murale, obzirom da se unutar njih ne izdvajaju posebni oblici i stilovi.

Kategorija 1 - Tagging ili taggs (potpisi)

Najjednostavniji i najzastupljeniji oblik koji predstavlja ime grafitera ili njegov pseudonim ili inicijale pripadnika zajedničke grupe/društva.

Schratching

Oblik sličan taggu, koji nastaje urezivanjem oštrim predmetom po nekoj površini.

Kategorija 2 - Bombing (složeniji oblici potpisa)

Složeniji oblik potpisa i obogaćeniji u kolorističkom smislu jednom bojom.

Kategorija 3 - Writers (složeniji oblici potpisa sa karakterima i/ili likovnim detaljima)

Složeniji potpisi, često kombinovani sa likovnim prikazima. Ova kategorija ima veće estetske kvalitete.

Kategorija 4 – Murali

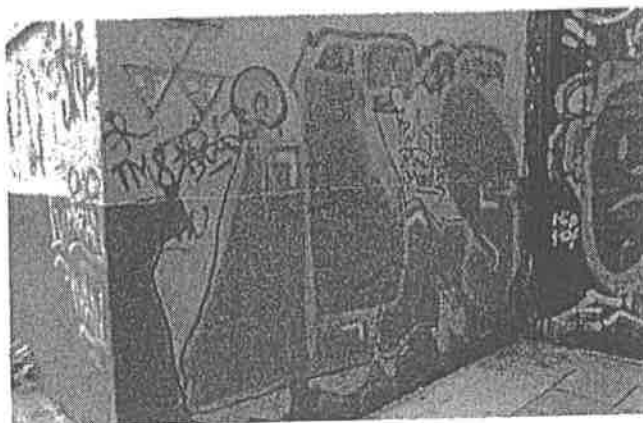
Svaki likovni prikaz na određenoj zidnoj plohi. Murale obično izvode školovani umjetnici ili izrazito talentovani pojedinci.

Stilovi grafita (potpisnici):

Throw up ili throwie

Prema obliku spada u bombinge i predstavlja nešto nevjestiju formu bubble stila zbog čega ga mnogi brkaju sa njim.

Blockbusters

Ssmatra se najjednostavnijom vrstom stila, a obično ga izvodi više osoba. Teži se ka maksimalnom pokrivanju određene površine ili zone s minimum utrošenog vremena. Stil nosi naziv prema obliku slova – blokovskom.

Bubbles

Jedan od najstarijih stilova koji koristi najmanje dvije boje, s težištem na sjenčenje i osjećaj lebdenja slova. Stil se još zove i Bubble gum stil. Česta odlika stila do koje drži mali broj grafitera jeste postizanje pravog omjera vazdušnosti i pucketavog sjaja u slovima.

Dinamični stilovi

(Wild style, compyter style, messiah style itd)

Kod dinamičnih stilova sve je u ispravnom odnosu pokreta i kolorita koji su dalje nadopunjeni i obogaćeni različitim detaljima (strijelice, vertikalni i horizontalni presjeci, insekti itd.) Njih izvode isključivo writeri.

Eklektični stilovi

(predstavlja omaž grafiterima i stilovima, svjetskim ikonama street grafiti scene '70-ih i '80-ih godina XX stoljeća (TAKI 183, king Robb, Seen, West coast NY stil, East coast NY stil, hip – hop old school stil i old London stil).

Stilovi grafita (umjetnici):

Dinamični stilovi grafita u kombinaciji sa karakterom

U ovom slučaju podjednaka pažnja je data i slovima i određenom karakteru, najčešće karikaturi, strip legendi, animiranom junaku i sl. Broj ovih grafita je mali i nemaju svi zanimljiva likovna rješenja.

Post – grafiti

Predstavlja zonu između etabliranih ideja i novih smjerova, korištenjem šireg spektra novih medija koji izlaze iz okvira marker olovaka i sprejeva, odbacivanjem postojećih stilova i oblika ispisivanja, favorizacijom novih grafičkih oblika – logotipa, šablona i naljepnica. Najpoznatiji svjetski grafiter ovoga stila je Banksy. Veliki broj sljedbenika post – grafiti stila dolazi iz svijeta dizajnera, IT stručnjaka, umjetnika, tattoo majstora itd.

Ostali sadržaji (šablonizirani ispisi reklamnog karaktera za hostele, fotokopirnice, navijače „Horde zla“, „Veliki brat vas gleda“, „Pravda za XY“ itd. Nije rijetka ni pojava miješanja jednog stila, s bilo kojim drugim oblikom stila (bubble, throw up, dinamični itd.), posebno blockbustera i tzv. heaven grafita (grafiti postavljeni na teško dostupnim mjestima; krovovi, završni spratovi ruševnih objekata stambenog, industrijskog, vjerskom ili javnog tipa, saobraćajni znakovi, reklamni bilbordi itd.)

8.0

TEHNOLOGIJA UKLANJANJA GRAFITA

8.1 MATERIJALIZACIJA GRAFITA

Većina grafita se pravi sa sprejevima (tj. rasprskavajući i prskajući se nanosi boja na površinu). Veliki broj rastvarača i uklanjivača boja mogu da rastvaraju ili razbijaju ovu vrstu boje, ali neki mogu i trajno obojiti zidove i površine fasade ako se ne koriste pravilno. Kao rezultat lošeg čišćenja, uklanjanje preostale boje može postati nemoguće. Loše promišljenim i generalno neadekvatnim pokušajima uklanjanja grafita ili upotrebom jakih kemikalija i abraziva može doći do trajnog oštećenja zidova, a koje može biti još gore od prvobitnog grafita.

Identifikacija materijala i sastava grafita je važan korak koji vodi prema uspješnom uklanjanju. Brojne vrste boja za rasprskavanje i prskanje (poliuretani, lakovi i emajli) i boje koje se nanose četkom (ulja i sintetička smola kao što su vinil, akril, acetati, metakrilati ili alkidi), kao i trajni (permanentni) markeri su najčešće korišteni za crtanje grafite. Ali, i drugi materijali se koriste za grafite, uključujući vodene rastvore, hemijske olovke, krede, čisti grafit i obojene olovke, paste, vosak i uljne bojice, kreme za cipele i karmin za usne (sve zavisno od imovinskog stanja grafitera ili samog sadržaja grafita). Raspon materijala koje grafiteri upotrebljavaju nastavlja da se šire konstantno.

Boje se sastoje od pigmenata koji čine samu boju, veziva koje drži pigmente zajedno i veže za podlogu, i rastvarača koji dozvoljava spoj pigmenata i veziva. Generalno boje se nanose na mokru podlogu, te kako dio rastvarača isparava, vezivo boje očvršćava. Što je veći sadržaj rastvarača u boji, to je veća brzina protoka boje, a samim tim i veća mogućnost boje da prođe u pore zidova i fasade.

Dvije primarne komponente sadržane su u većini grafitnih materijala:

- pigment ili boja i
- rastvarač ili vezivo

Boje mogu ostati na površini zidova ili čak prodirati u zidove na različite dubine u zavisnosti od više faktora, uključujući površinski napon podloge i viskozitet rastvarača ili veziva. Čak i potpuno uklanjanje pigmenata ili veziva može ostaviti ostatke druge komponente u ili ispod površine kamena, opeke, maltera. Oštećenje, mrlje ili grafiti „duhovi“, kao što su oni iz bilo koje vrste crvene boje ili fini crni pigmenti koji se koriste u bojama za raspršivanje, može biti teško ukloniti naknadno.

Za grafite korisno je utvrditi koliko dugo se nalazi na površini. Za većinu koji su na površini već nekoliko sedmica ili mjeseci, proces učvršćivanja je potpun ili završen. U tom slučaju rastvorljivost boje se značajno smanjuje i teže će se samim tim i ukloniti.

8.2 PODLOGA I POVRŠINA ZA GRAFIT (SUPSTRAT)

Historijska podloga same fasade treba biti identifikovana. Kako se ovde koristi pojam „podloga“ odnosi se na sve vrste prirodnog kamena, proizvedenih materijala od gline, uključujući ciglu i terakotu, cementni materijali, kao što su liveni kamen, beton i malter. Zajednički faktor kod svih zidanih materijala je to što su uglavnom porozni, u većoj ili manjoj meri, i osjetljivi na abraziju.

Nakon identifikacije podloge, njegovog stanja, uključujući lomljivost, poroznost i propusnost, mora se procijeniti stanje prije početka uklanjanja grafita. Na primjer, glatka, polirana površina granita je relativno laka za očistiti, jer je nepropusna, a sredstva za bojenje u pravilu ostaju na površini i ne prodiru u mikroskopske pore kamena. Veoma glatka, polirana površina nema otvora ili pukotina koja će zadržati čestice pigmenta ili veziva.

Suprotno tome, mramor ili krečnjak koji je duže izložen vremenu može biti izuzetno porozan i propustljiv za pigment i vezivo, sa grubom površinom na kojoj čestice pigmenta mogu lako i trajno da se zadrže. Slabosti takve površine može učiniti nemogućim za očistiti površinu čak i četkom bez rizika od teškog zaprljanja površine.

Razlika u površinskoj teksturi ili završnoj obradi može biti razlog zbog kojeg određeno sredstvo za čišćenje će raditi u jednoj situaciji, ali ne i u drugoj.

8.3 UKLANJANJE GRAFITA I MATERIJALI – METODE

Na raspolaganju su različite vrste tretmana, od kojih se treba odabrati najpogodniji način uklanjanja grafita koji neće oštetiti površinu historijske fasade. Tehnike uklanjanja, koje se biraju u zavisnosti od vrste grafita i zidova, kreću se od jednostavnog brisanja marker grafita pomoću mekih krpa ili uklanjanja bojenoga grafita sa mekim četkama, do čišćenja vodom (sa ili bez deterdženata), sa organskim rastvaračima ili sredstvima za uklanjanje boje na bazi alkalija ili nanošenje izbjeljivača za uklanjanje bojениh grafita. U nekim situacijama, to može značiti i korištenje osjetljivih kontrolisanih abrazivnih sredstava. Uspješno uklanjanje grafita često traži više kombinacija materijala i postupaka za čišćenje.

8.3.1 DETERDŽENT I VODA

Uklanjanje grafita sa historijske fasade bi trebalo da počne sa najblažim raspoloživim sredstvima. U nekim slučajevima ovo znači pranje vodom sa niskim pritiskom. Svježi grafit - jedan ili dva dana star, napravljen sa vodo-rastvorenim bojama ponekad može biti uklonjen i samo vodom, uz mogućnost primjene neutralnog ili ne-ioničnog deterdženta. (Ne-ionski deterdženti koji ne-ioniziraju u rastvoru i ne ostavljaju čvrst, vidljiv ostatak.)

Amonijak takođe može biti efikasan u uklanjanju svježih grafita. Svakom deterdžentu treba pristupiti pažljivo i testirati prije upotrebe jer većina komercijalnih deterdženata za pranje nije neutralna i sadrži supstance koje mogu ostaviti neželjene ostatke na materijalima. Obično voda i deterdžent treba da se miješaju sa apsorbujućim materijalom. Iako je čišćenje vodom često vjerovatno najblaži način čišćenja za historijske zidove, opet možda neće biti toliko efikasan za uklanjanje grafita jer mnogi grafiti nisu rastvorljivi u vodi.

8.3.2 SREDSTVA ZA UKLANJANJE BOJE I ORGANSKI RASTVARAČI

Većina grafita se može ukloniti bez oštećenja zidova pomoću zaštitnih proizvoda za uklanjanje grafita i komercijalnih odstranjivača boja koji sadrže organske rastvarače. Međutim, ove proizvode uvek treba testirati i koristiti u skladu sa uputstvima proizvođača koji su uključeni uz proizvod. Prednost korišćenja organskih rastvarača je da potpuno isparavaju, ne ostavljajući ostatke materijala u zidovima. Organski rastvarači mogu predstavljati ozbiljnu opasnost po zdravlje, a radnici koji ih koriste moraju imati odgovarajuću zaštitu. Sredstva za uklanjanje aerosolnih grafita uglavnom se ne bi trebala koristiti, jer uklonjena otopina boje može proći kroz zid te izvršiti ponovno "bojenje" ranije čiste površine, ili se pigmenti takođe mogu distribuirati dalje po površini ispiranjem i čišćenjem.

8.3.3 ALKALNA JEDINJENJA

Alkalna jedinjenja se mogu koristiti za uklanjanje nekih ulja, masti i voskova kod ne-alkalno osjetljivih zidova. Kao organski rastvarači, alkalna jedinjenja najčešće se koriste u kombinaciji sa krpama prilikom uklanjanja grafita. Upotreba alkalnih jedinjenja treba uvek pratiti slabo pranje kiselinom i ispiranje vodom kako bi se neutralisali ili uklonili svi alkalni ostaci iz zidova. Snažne alkalije (pH13-14), kao što su sredstva za uklanjanje boje na bazi natrijum-hidroksida (kaustična soda ili lužina), uglavnom se ne bi trebale koristiti, jer mogu prouzrokovati efluorescenciju i bojenje na fasadnim površinama, ako se pravilno ne neutrališu. Kalij i ostala sredstva za uklanjanje hidroksida mogu reagovati sa jedinjenjima gvožđa u nekoj građevini, posebno krečnjak, te bi se formirale fleke tamno braon boje (hrđa) ili mrlje od crnog željeza koje su kasnije teške za ukloniti.

8.3.4 IZBJELJIVAČ

Izbjeljivač na bazi alkalija kao što je kalcijev hipoklorit mogu se ponekad vrlo uspješno upotrijebiti za izbjeljivanje ili dekoloriziranje određenih spojeva sadržanih u nekim bojama i tintama koje se ne mogu lako ukloniti drugim sredstvima.

8.3.5 ABRAZIVNE ILI MEHANIČKE METODE

Mehanički tretman uključuje suhe ili mokre mikro eksplozije, a koristeći abrazivne materijale, kao što su pijesak, prah dolomita, aluminijum oksid, natrijum-bikarbonat (soda-bikarbona) i drugi, te pranje vode pod visokim pritiskom i mehaničko brušenje. Sve ove abrazivne metode će skoro sigurno uzrokovati oštećenja zidova i, u većini slučajeva, nikada ne bi trebalo smatrati jedinom metodom uklanjanja grafita kod historijskih fasada.

Abrazivne metode pogrešno korišćene od strane radnika za uklanjanje grafita obično rezultiraju trajnim urezivanjem grafita u zidove i fasade. Neki historijski fasadni materijali mogu se lako oštetiti pranjem pod pritiskom čak i pri niskom ili usmjerenom pritisku (100-400 psi). Međutim, pri kontrolisanim okolnostima, mikro-abrazivna tehnika može biti pogodna za uklanjanje grafita od osjetljivih zidanih površina, ako se koristi pri niskim pritiscima (od 35-40 psi) sa finim abrazivnim sredstvom. Ovaj tretman se treba sprovesti pažljivo, te kako bi se izbjegla trajna oštećenja, treba prvo testirati i vršiti radove samo uz upute profesionalnih konzervatora.

8.3.6 OBAVEZNO TESTIRANJE

Prije svakog izbora metode uklanjanja grafita, svi materijali za čišćenje i tehnike za uklanjanje grafita za historijske građevine bi morali biti testirani na područjima izvora grafita koji nisu previše vidljivi, ali koji su reprezentativni i imaju sve tipične uslove kao i ostatak. Vizuelno posmatranje treba dopuniti upotrebom povećala, a testovi treba da se sprovedu sa raznim vrstama rastvarača kako bi se identifikovao jasan medij koji će pomoći u uklanjanju grafita. Kompleksnije testiranje pomoću laboratorijske opreme i više naučnih analitičkih procesa ponekad može biti neophodno u složenim situacijama.

Obrazac područja koji predstavljaju željeni stepen "čistoće" treba odobriti u pisanoj formi od strane klijenta, arhitekta-konzervatora ili drugog odgovarajućeg organa nadzora na uklanjanju grafita. Materijali i svi ostali podaci neophodni za ostvarivanje željenih rezultata čišćenja trebaju biti pažljivo snimljeni i dokumentovani, a prihvaćena oblast uklonjenog uzorka sačuvana je za referencu do kraja posla.

Postojanje "čistog" uzorka za upoređivanja, dogovoreni i potpisani sporazum oko istog može izbjeći neprijatna iznenađenja, nesporazume i možda eventualne pravne radnje ukoliko rezultati čišćenja ne budu dobri. Kada se prvi put pojavljuje vrsta grafita koja je izvedena sa materijalom koji nije odmah prepoznatljiv i za koji nisu razvijene nikakve do tada korištene kontra-mjere, potrebno je angažovati arhitektu-konzervatora da bi se identifikovao korišteni materijal i odredio efikasan tretman za uklanjanje.

8.4 BARIJERNI PREMAZI

Namijenjeni su anti-grafitnim ili barijernim premazima koji olakšavaju uklanjanje grafita od poroznih do neporoznih površina. Ovi premazi su najčešće:

- transparentni
- pigmentirani

Dostupni su u različitim formulacijama i namijenjenim različitim potrebama. Korišćenje barijernih premaza za zaštitu historijskih fasada površina može izgledati kao lako preventivno rješenje trajnog problema sa grafitima. Međutim, u najvećem broju slučajeva, neki od njih jednostavno ne rade, a drugi mogu izazvati fizičke ili estetske promijene kao i trajna oštećenja zidova.

8.4.1 TRANSPARENTNI PREMAZI

Transparentni barijerni premazi služe kao prepreka između fasadne površine i grafita, sprečavajući da grafiti prodre duboko u zid, tj. da isti ostanu na samom premazu. Takođe su namijenjeni uklanjanju grafita, jer se većina grafita ne pridržava za njih. Uopšteno, grafiti koji se nanose preko prozirnih premaza mogu se ukloniti vodom pod pritiskom i deterdžentom ili sa rastvaračem.

Postoje dvije vrste prozirnih premaza:

- privremeni
- trajni

Privremeni ili "žrtveni" premazi se uklanjaju kada se grafiti uklanjaju i onda se moraju ponovo nanijeti. Stalni prozirni premazi od boje su otporniji na vodu ili rastvarače koji se koriste za uklanjanje grafita i ostaju na površini zidova kada se uklanjaju grafiti (iako se i ova vrsta premaza obično mora ponovo nanositi nakon nekoliko čišćenja). Treća vrsta prozirnog premaza za barijere kombinuje privremene i trajne premaze, zasnovane na sistemu iz dva dijela.

Na vodenoj akrilnoj bazi se najprije primenjuje na zidanu površinu, nakon čega se nanosi „žrtveni“ sloj koji se sastoji od emulzije poli-etilenskog voska ili disperzijskog sloja preko zaptivača. Kada se grafiti uklone, osnov za zaptivače ostaje na zidovima, ali „žrtveni“ sloj se rastvara i uklanja sa grafitima i zbog toga se mora ponovo nanositi. (Sa ovim sistemom iz dva dijela, čak i prvi sloj će se eventualno istrošiti nakon višestrukih čišćenja, a takođe se mora ponovo nanijeti.) Nažalost, u primjeni se javlja niz negativnih aspekata ovih vrsta transparentnih barijera koji mogu ograničavati njihovu primjenu na historijskim fasadama:

1. prozirni premazi mogu promijeniti boju fasadne površine i dodati sjaj koji može biti očigledan u nekim uslovima osvjetljenja ili kada pada kiša.
2. prozirni premazi mogu smanjiti vodo-nepropusnost zidova, čime doprinose eventualnom nagomilavanju vode unutar zida.
3. premaz može da promjeni boju i sa vremenom požuti. Izlaganje ultra-ljubičastoj svjetlosti može prouzrokovati da premaz poprimi žutu boju, stvaranje prljavštine može da potamni površinu, a neki premazi dobiju sjenku kada je prisutno trljanje ili brušenje na površini.

Takve promjene su posebno primjetne kada je samo dio zgrade obložen. Pored toga, ako se premazi ne održavaju redovno, obično kroz periodična uklanjanja i ponovno nanošenje, mnogi premazi ne uspevaju da zadrže grafitu na površini. Ono što često rezultira neujednačenim, “naglim” izgledom na fasadama koji mogu imati negativan uticaj na karakter historijske građevine.

Uprkos ovim potencijalnim nedostacima, mogu postojati i neki slučajevi u kojima je problem grafita ili učestalost pojavljivanja toliko ozbiljan da se može uzeti u obzir primjena transparentnoga barijernog premaza na historijskoj fasadi. Neki vodeni bazni polisaharidni premazi i premazi silikonske i silikonske baze su uspješno korišteni na fasadnim površinama. Oni su suštinski nevidljivi i ne mijenjaju izgled fasade. Iako manje izdržljivi od premaza sa rastvaračem, oni su vodonepropusni te se mogu ponovo nanositi na fasadnu površinu odmah nakon uklanjanja grafita, dok je površina još uvijek vlažna.

Nanošenje transparentnoga barijernog premaza mora se vršiti oprezno.

Eksperimentalne aplikacije za testiranje treba prvo pokušavati na diskretnim područjima koja nisu veoma vidljiva, a tretirane oblasti su procijenjene u određenom vremenskom periodu koji je protekao. Rezultati laboratorijskih ispitivanja o performansama premaza koji se primjenjuju na uzorke tipa zidanih površina mogu biti od koristi u određenoj mjeri. Ali zato što se ti testovi sprovode u kontrolisanom okruženju, oni nisu toliko tačni ili pouzdani kao testovi koji se stvarno vrše na licu mjesta gdje su faktori vremena i zagađenja isti kao oni na lokaciji na kojoj se premaz u stvari koristi. Ukoliko to traže okolnosti, a upotreba barijernog premaza je potrebna, arhitekt-konzervator treba da procjeni performanse testa različitih barijera prije nego što se odabere jedan koji se primjenjuje na historijske fasade.

8.4.2 PIGMENTIRANI PREMAZI

Pigmentirani barijerni premaz može se koristiti na zidovima kao:

1. trajni,
2. preventivni ili
3. privremeni način sakrivanja grafita dok se isti još ne može ukloniti.

Kao transparentan premaz barijere, pigmentirani pregradni premaz olakšava uklanjanje grafita jer se grafiti ne pridržavaju za podlogu. Pigmentirani barijerni premazi, koji su vodonepropusni, ponekad se mogu koristiti kao trajna barijerna obloga na historijskim fasadama gde se često ponavljaju grafiti i kada stalni nadzor nije moguć. Iako postoje neki slučajevi u kojima pigmentirani barijerni premazi mogu biti prikladni na historijskoj fasadi, oni se ne preporučuju za neobojen historijski zid, jer će promijeniti izgled fasade. Postoji i vrsta pigmentiranog premaza koji je specijalno formulisan tako da se koristi kao privremena mjera za prikrivanje grafita koji se odmah ne može ukloniti. Ova privremena, paro-propusna boja se uklanja kada se i grafiti uklone. Pigmentirani premazi se takođe ne preporučuju kao trajna mjera za prikrivanje grafita.

Neka grafiti sredstva, posebno markeri, prolaze kroz ovaj premaz, i kod ponovljene primjene premaza ili boja mogu dovesti do stvaranja teške boje na zidanoj površini. Još jedan nedostatak korišćenja boje ili pigmentiranog premaza za sakrivanje grafita jeste to što se obično pojavljuje kao očigledno mesto na neobojenoj fasadi i ima tendenciju da privuče više grafita osim ako se boja ne može primjeniti u diskretnim i dobro definisanim područjima. Kao i prozirne premaze, pigmentirani premazi mogu biti teški ili nemogući za ukloniti u potpunosti kada njihovi učinci ili izgled više nisu zadovoljavajući.

U nekim slučajevima gdje se očekuje recidiv mnogo efikasnija i isplativija metoda od čišćenja je prekrivanje bijelom bojom, ukoliko okolnosti te podloga dozvoljavaju takvo tretiranje.

MJERE ZA REDUCIRANJE GRAFITI - VANDALIZMA

U cilju postizanja što boljih rezultata u borbi sa grafiti – vandalizmom, potrebno je uzeti u obzir sva dosadašnja pozitivna i negativna iskustva društava i država koje su se uspješno iznijele sa postojećim problemom. Ova iskustva govore da ne postoji jednostrano rješenje, već sistem različitih aktivnosti koje trebaju da odgovore na problem grafitiranja i vandalizma, ali istovremeno i osiguraju prostor za grafitersku umjetnost. Ovaj sistem treba da osigura efikasno uklanjanje grafita i primjenu zakonskih mjera, ali i preventivno djelovanje koje uključuje rad sa lokalnom zajednicom, definiranjem legalnih prostora za umjetničko izražavanje i održavanje različitih edukativnih programa.

9.1 UKLANJANJE GRAFITA

Iskustvo pokazuje da je hitno uklanjanje grafita jedna od najefikasnijih mjera protiv ponovnog pojavljivanja. Grafit koji se ne uklanja brzo teži da privuče još više grafita. Često motivisani potrebom da vide njihov rad, grafiteri se brzo obeshrabre da ponavljaju svoje napore na lokaciji na kojoj je njihov rad vrlo brzo uklonjen. Također, što se grafit duže zadržava na fasadnoj plohi, to će ga biti teže ukloniti zbog procesa vezivanja boje za podlogu. Promptno uklanjanje grafita sa uvredljivim sadržajem bi trebalo biti omogućeno.

9.2 SIGURNOST, ODRŽAVANJE OBJEKATA, ZAKONSKE MJERE

Zapuštenost fasada poziva na vandalizam, dok dobro održavana imovina podstiče građanski ponos. U skladu sa tim, treba obratiti pažnju na uspostavljanje programa održavanja objekata, koji će odgovoriti na problem grafitiranja. U prošlosti je jedan dio objekata graditeljske baštine restauriran i problem grafitiranja se htio riješiti primjenom antigrafitnih barijernih premaza. Međutim, grafiti koji su poslije nastali nisu uklonjeni, te se postavlja pitanje odgovornosti za uklanjanje grafita sa pročelja. Ovdje je bitna uloga upravitelja objekata, kao i vlasnika koji trebaju imati razvijen tretman plan (Vidi: Tretman plan) i sisteme održavanja vanjskog izgleda fasade. (Vidi: Zakon o održavanju zajedničkih dijelova zgrada i upravljanja zgradama ("Službene novine Kantona Sarajevo" broj 19/17 od 18. maja 2017.godine)

Manje je vjerovatno da će se grafitiranje javljati ako se područje jasno može vidjeti po noći. Često se preporučuje da se pristupačna područja koja su podložna grafitima osvijetljavaju svjetlom ili reflektorima. Grafitiranje se takođe može smanjiti ili spriječiti prisustvom čuvara ili policije, te vidljivim prisustvom nadzornih kamera. Publicitet o hapšenjima i kaznenim mjerama protiv grafitera i budnost sistema sigurnosti također mogu smanjiti grafite.

Tretman plan

Za rukovodioce, upravitelje ili vlasnike historijskih zgrada razvoj tretman plana može biti prvi korak prema efikasnom programu uklanjanja grafita. Postaje sve više uobičajeno za velika ili važna historijska mjesta da imaju redovne planove održavanja koji uključuju i uklanjanje grafita.

Kada je to moguće, treba pripremiti poseban plan za svaku strukturu objekta. Međutim, ukoliko to nije moguće, potrebno je pripremiti različite planove za određene tipove fasada ili površina. Planovi bi trebalo da budu pripremljeni da pokriju uglavnom sve vrste površina koji potpadaju pod jednu nadležnost (općine, grad, mjesna zajednica, itd.), upravljanje ili vlasništvo, što su i potencijalni ciljevi za grafitere.

Uputstva sadržana u tretman planovima treba da budu zasnovana na rezultatima pažljivo kontrolisanih testova kako bi sigurno uklonili širok spektar grafiti materijala i to bez oštećenja različitih vrsta zidova. Planovi individualnog tretmana trebali bi se odnositi na sve dijelove zgrade ili strukture koja bi mogla biti izložena grafitima (u pravilu prizemlje zgrade do 3 m visine), a bilo kakve površine koje su osjetljive koje ne bi trebalo čistiti od strane bilo koga osim konzervatora, treba napomenuti u planu.

Plan je u suštini jedna specifikacija čišćenja, ali treba i da sadrži informacije o sljedećem:

1. vrste i dijelovi fasade koji će vjerovatno biti meta grafitima,
2. metode, materijali i tehnike za koje je poznato da rade najuspješnije u uklanjanju određenih vrsta grafita sa određene površine i vrste zidova,
3. spisak izvođača sa stručnošću i iskustvom u uklanjanju grafita, uključujući imena, telefonske brojeve, informacije o hitnom pristupu imovini i lokaciju skladišta materijala
4. metode uklanjanja grafita koje mogu biti štetne za fasadnu površinu ili koje treba hitno ukloniti (uvrijedljivi grafiti koji se u pravilu uklanjaju unutar 24 h)
5. skele, pumpe ili sigurnosna opremu koja bi mogla biti potrebna, gdje je dostupna, i troškove
6. briga o zdravlju i bezbjednosti a u vezi sa specifičnim tretmanima za uklanjanje,
7. literatura o proizvodima i bezbjednosni listovi materijala za čišćenje.

9.3 PREVENCIJA

Akcija zajednice i obrazovanje često igraju važnu ulogu u uspješnom programu protiv grafita. Posmatrači unutar zajednice mogu efikasno odvratiti grafitere i mogu pomoći policiji i drugim agencijama u otkrivanju i prevenciji grafita. Intenzivne javne kampanje protiv grafita, educiranje o vrijednosti kulturno-historijskih dobara, uključujući prezentacije u školama, razvijanje programa za podsticanje jačanja zajednice i izricanja presuda za uklanjanje grafita u sopstvenoj zajednici takođe mogu biti korisne. S druge strane, česta novinska pokrivenosti grafitnih epidemija ili čak i novih zajedničkih napora u reduciranju pojave grafita može imati suprotan efekat izazivanjem veće "kreativnosti" grafita. (Vidi: <https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/foto-zenicani-pokazali-kako-se-voli-svoj-grad-377402>).

Determiniranjem legalnih prostora za uličnu umjetnost kroz postavljanje zidova za grafitere („hit up walls“) može reducirati pojavu grafiti vandalizma. Kao efikasna prevencija grafiti-vandalizma pokazali su se i preventivni murali i edukacijski programi, koji kroz procese javnih natječaja za dizajn murala dižu nivo svijesti o ovoj pojavi i jačaju lokalnu zajednicu.

10.0

PLAN INTERVENCIJE

SMJERNICE ZA IZRADU PROJEKATA UKLANJANJA GRAFITA I ANTIGRAFITNU ZAŠTITU

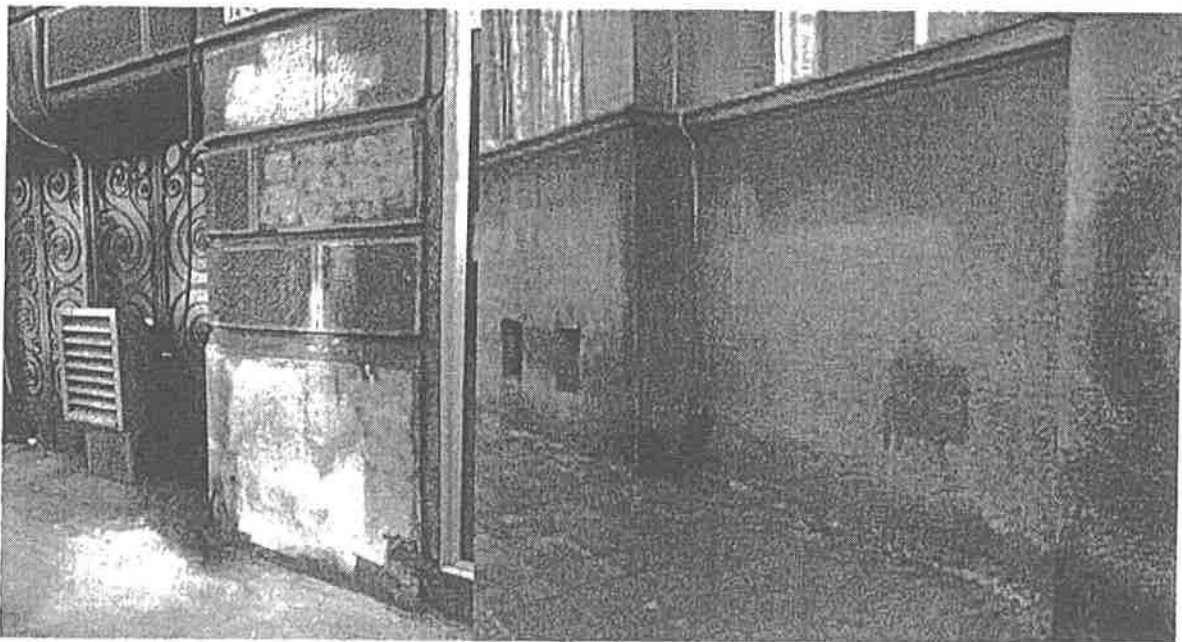
Nakon svih faza istraživanja na prostoru obuhvata, od analize i dokumentacije postojećeg stanja, definiranja tehnologije čišćenja, te valorizacije objekata i procjene mogućnosti i opravdanosti čišćenja grafita u tipskim slučajevima na terenu, definirao se plan intervencija. Ovim planom su se utvrdile aktivnosti na objektima koji su kandidati za uklanjanje grafita, kao i na drugim objektima gdje je problem grafita sekundaran u odnosu na stanje fasade i gdje je potrebno pristupiti mnogo složenijim procedurama kao što su različite vrste građevinskih zahvata.

Dva osnovna pitanja koja su se javila prilikom definiranja plana intervencija bila su:

1. koji je to metod interveniranja primjeren za tipske slučajeve fasada unutar obuhvata sa aspekta zaštite dobara graditeljske baštine, i
2. da li je fasadno platno kandidat za intervenciju čišćenja grafita, tj. pitanje opravdanosti ovakve intervencije sa tehničkog i ekonomskog aspekta.

S obzirom da se radi o historijskoj gradskoj jezgri i objektima sa spomeničkim kvalitetima, interveniranje na objektima mora biti izvedeno na taj način da se minimaliziraju negativni impakti i očuva cjelovitost vizuelnog identiteta i integriteta svakog pojedinačnog objekta. To znači da se čišćenje grafita, koji se uglavnom nalaze u zoni prizemlja, ne može posmatrati „odvojeno“ od ostatka objekta. Intervencija čišćenja grafita treba rezultirati uravnoteženim izgledom, bez vizuelnih „anomalija“ na objektu. U suprotnom, naš pokušaj uklanjanja grafita neće dati dobre rezultate, fasadno platno će ostati, uslovno rečeno, „neuređeno“, a upravo ovakav karakter fasada „privlači“ grafite.

Prema tome, vodilo se računa da rezultat intervencije nema parcijalni karakter, te zavisno od fizičkog stanja fasada predložene su različite metode interveniranja, od uklanjanja grafita na objektima sa očuvanim fasadama, do građevinskih radova na objektima čije su fasade oštećene.

| Primjer čišćenja objekata od grafita koje je rezultiralo flekama na fasadi.

Drugo pitanje koje se nametnulo prilikom definiranja plana intervencija bilo je da li je fasadno platno uopšte kandidat za intervenciju čišćenja grafita i da li je postupak čišćenja opravdan sa tehničkog i ekonomskog aspekta. Sam postupak čišćenja grafita, koji najčešće podrazumijeva upotrebu hemijskih sredstava, jako je skup proces i bosansko-hercegovačko tržište, nažalost, gotovo da ne posjeduje specijalizirane firme koje bi mogle sa sigurnošću i osiguravanjem kvaliteta radova izvesti komplikovane zahvate čišćenja poroznih površina kao što su to npr. fasadni malteri. Dodatni problem jeste i činjenica da je većina objekata u lošem stanju, pročelja se ne održavaju čak i na objektima koji su u recentnoj prošlosti restaurirani, tako da se postavlja pitanje ekonomske i tehničke opravdanosti intervencije čišćenja grafita na ovakvim objektima. Iz ovih razloga plan intervencije je definirao objekte unutar obuhvata na kojima je proces uklanjanja grafita moguć i opravdan, a za ostale objekte dao preporuke za interveniranje koje izlaze iz sfere čišćenja grafita i ulaze u oblast restauracije, rekonstrukcije i redizajna, a koje bi se trebale realizirati u okviru nekih drugih budućih projekata.

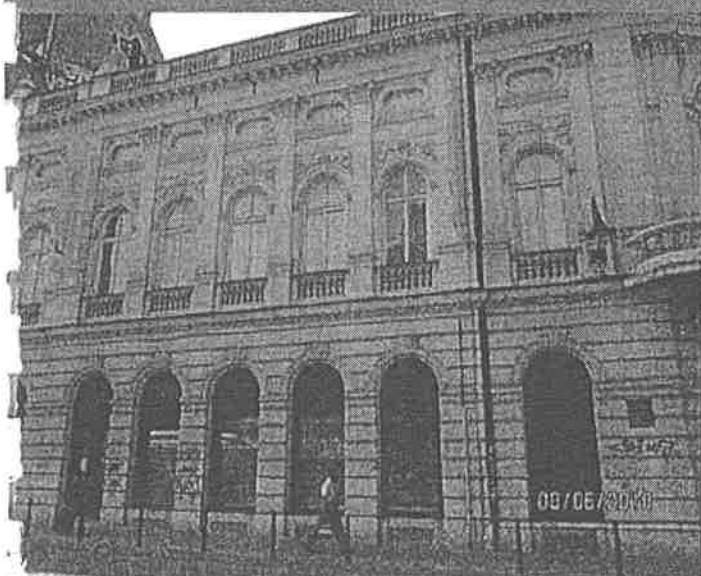
| Kulturno dobro poslijeratnog perioda (stilskog perioda) čija je fasada u cjelosti oštećena i opterećena velikim brojem grafita

Uzimajući u obzir gore navedeno, plan intervencije je definirao sljedeće:

Kategorija I – objekti na kojima je moguće izvođenje aktivnosti uklanjanja grafita

Ova kategorija podrazumijeva objekte čije su fasade u dobrom fizičkom stanju. Intervencija podrazumijeva korištenje različitih sredstava za uklanjanje grafita, a prema definiranoj tehnologiji čišćenja iz poglavlja 8. ovog Elaborata.

Ovisno o izabranoj tehnologiji čišćenja koja se potvrđuje probama, voditi računa da se podloga ne ošteti, a naročito kada se u pitanju kameni dijelovi fasade. Nakon uklanjanja grafita izvršiti eventualne korekcije podloge, pranje zone prizemlja do visine vijenca ili 3m (priprema za anti-grafitnu zaštitu), ukoliko se radi o malternim dijelovima fasade izvršiti bojenje segmenta ili zone cijelog prizemlja, ovisno o arhitektonskoj kompoziciji objekta i postojećoj kolorističkoj obradi, te nanijeti premaz anti-grafitne zaštite. U svakom slučaju, krajnji rezultat intervencije mora imati arhitektonski i koloristički uravnoteženu fasadu.

| Primjer objekta koji je u dobrom fizičkom stanju

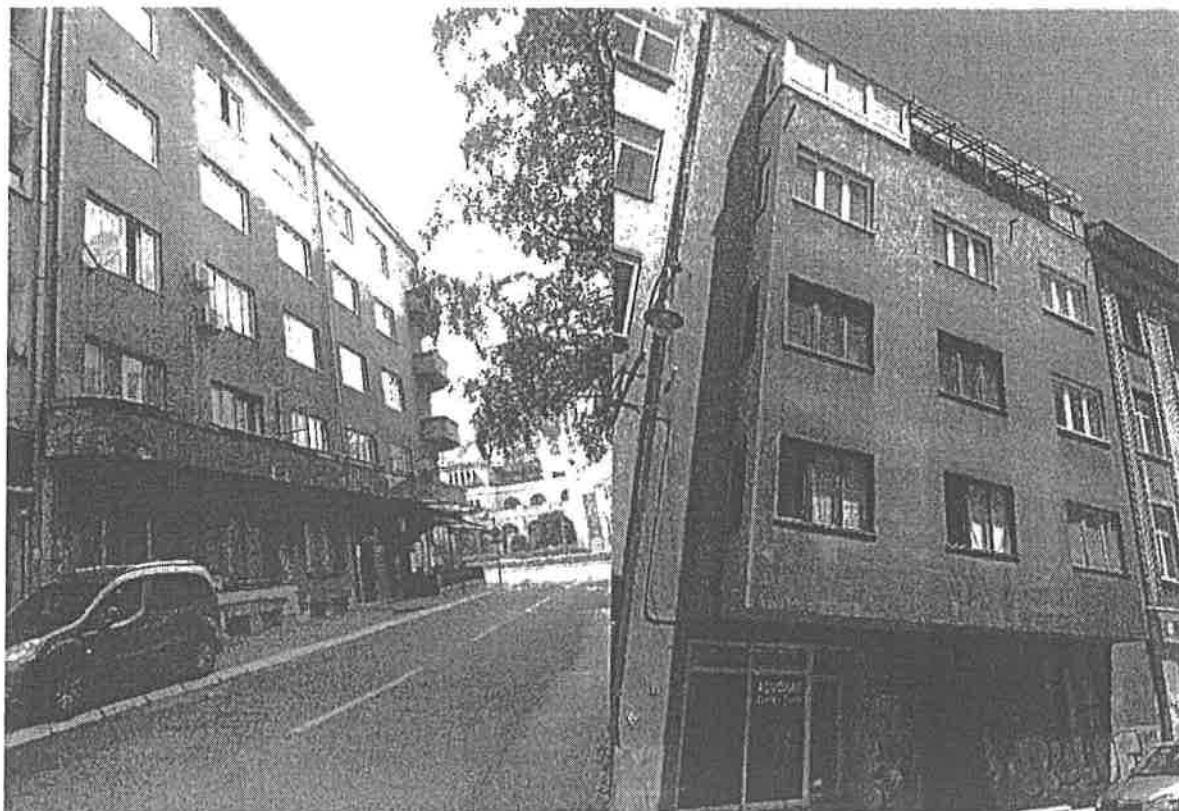

| Objekat sa fasadom od kamenih ploča

Sljedeće tri kategorije podrazumijevaju objekte sa različitim vrstama problema, od lošeg fizičkog stanja, velikog stepena zaprljanja, do drugih vrsta negativnih intervencija nastalih od strane čovjeka. Na ovim objektima ne bi bilo uputno ulaziti u intervencije uklanjanja grafita, te su oni kandidati za drugačije vrste projekata.

Kategorija II – Objekti na kojima je neophodno izvesti koloristička obnovu cjelog fasadnog platna

Ova kategorija uključuje objekte koji su u relativno dobrom stanju, ali posjeduju veliki stepen zaprljanja, što u većini slučajeva predstavlja problem u postizanju uravnoteženog izgleda fasadnog platna. Naime, prizemni dijelovi objekta gdje se uglavnom nalaze grafiti mogu biti tretirani cjelovito, naročito kada se radi o kombinaciji čišćenja grafita i pripreme za anti-grafitnu zaštitu. Međutim, javlja se problem razlike između novog kolorističkog tona prizemlja i preostalih atmosferski zaprljanih dijelova fasade, što intervenciji daje parcijalni karakter i što nije u interesu kulturnog dobra. Da bi se izbjegla disharmonija u izgledu objekta, očuvao njegov integritet i podigao stepen kvaliteta, preporučuje se koloristička obnova fasade u cjelosti. U ovom slučaju bi se izvršila procjena stanja plohe pod grafitima, kao i stanje ostatka fasade, te utvrdila odgovarajuća intervencija. Ukoliko se radi o starom grafitu, više slojeva grafita ili pak bojama koje je teško „prebojiti“, a koje su duboko penetrirale u podlogu, moguće je struganje ili čak površinsko obijanje fasade da bi se uklonili tragovi grafita, ukoliko je u pitanju malterna fasada. U nekim lakšim slučajevima, gdje opterećenost bojom grafita nije velika, moguće je koristiti odgovarajuće premaze - blokatore fleka i mrlja, koji će omogućiti potpunu pokrivenost grafita novom fasadnom bojom. Izbor nove boje će izvršiti saradnici Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa. Ako se, pak, radi o kamenu ili vještačkom kamenu, onda se ta zona čisti hemijskim sredstvima na način kako je to opisano u gornjem tekstu. Po završetku kolorističke obrade nanijeti anti-grafitnu zaštitu.

| Objekti sa velikim stepenom zaprijanja

Kategorija III – Objekti na kojima je neophodno izvesti radove restauracije i/ili rekonstrukcije fasade

U ovu kategoriju spadaju objekti čije je fizičko stanje fasadne plohe loše, sa velikim stepenom oštećenja, ljuštenjem boje, osipanjem maltera, te velikim stepenom zaprljanja. Ovakvi objekti su u velikoj mjeri privlačni za grafitere, te su pored svojih oštećenja pokriveni i velikom količinom grafita. S obzirom na ovakvo stanje ove grupe objekata, čišćenje grafita je potpuno nesvrishodno, tehnički i ekonomski neopravdano, te je preporuka u ovom slučaju restauracija fasadnog platna. Po završetku radova primjeniti žrtvovanu anti-grafitnu zaštitu.

| Objekat sa oštećenim fasadnim platnom

Kategorija IV – rekonstrukcija ili redizajn fasada na kojima su izvršene negativne intervencije

Ova kategorija objekata podrazumijeva objekte koji su u dobrom i lošem stanju, na kojima se javljaju, pored pojave grafita, i druge vrste negativnih intervencija nastale od strane čovjeka, kao što su parcijalna bojenja dijelova fasade i primjene raznih vrsta fasadnih obloga, zaziđivanje postojećih otvora ili probijanje novih i sl. U ovim slučajevima uklanjanje grafita je u potpunosti sporedno, te se ovaj tretman u ovim slučajevima ne preporučuje. Potrebno je pristupiti projektima restauracije, rekonstrukcije i/ili redizajna ovisno o vrsti objekta o kojem se radi, te će se pitanje grafita i anti-grafitne zaštite riješiti nakon izvedbe ovih projekata.

| Primjer objekta sa različitim negativnim intervencijama

10.1 OPĆE NAPOMENE ZA USPJEŠNO UKLANJANJE GRAFITA:

- Ne treba posipati vodom površinu koja se čisti ako je sredstvo za čišćenje bazirano na rastvaraču ili nekompatibilno sa vodom (vodo-odbojno).
- Uvijek isprati sredstvo za čišćenje od zidne površine počevši od dna i pomjeranja prema gore. Na taj način se donekle sprečava da se sredstvo za čišćenje spusti i oboji donju površinu ispod grafita.
- Temperatura vazduha može biti faktor u uklanjanju grafita. Većina odstranjivača boja ne funkcioniše kada je temperatura zraka hladna ili vruća. Ovo ponekad može objasniti zašto postupak u jednom slučaju možda neće biti efikasan u drugoj, sličnoj situaciji.
- Varijacije unutar istog tipa kamena, kao što su ravnina, gustina, završni sloj ili stepen vremenskih uticaja, mogu objasniti zašto neke površine istog kamena ponekad čiste bolje od drugih.
- Čak i ako je prije postupka urađeno testiranje i postoji tretman plan, moguće je da će biti potrebno nekoliko ispitivanja na licu mesta.
- Fuge maltera reaguju uglavnom različito od nosivih elemenata i mogu zahtijevati različite materijale za čišćenje ili metode.
- Uklanjanje grafita može dovesti do vidljivo "čistog" mjesta. Zbog toga treba čistiti cijelu površinu koja je ograničena malterom (ako ne i fugama, osim ako je neophodno). Istaknuto mjesto čiste površine može se smanjiti tako što se čišćenje postepeno smanjuje prema manjem zapljanju.

- Ako nije moguće u potpunosti ukloniti sve tragove grafita bez uklanjanja nekih zidnih površina, poželjno je ostaviti površinu bez tretmana. Neki grafiti duhovi postaju manje primjetni sa vremenom zbog nestajanja boja koje se koriste u bojama i markerima. Ponekad je moguće sakriti očiglednije grafite duhove sa pažljivo biranim naknadnim bojama.
- Nakon uklanjanja grafita, površina treba biti testirana sa Ph-trakama kako bi se osiguralo da su svi materijali za čišćenje potpuno uklonjeni iz strukture. Ph-trake će pokazati da li kiseline ili alkalije ostaju na površini tretiranih zidova.
- Iako sredstva za uklanjanje alkalnih boja ponekad nisu efikasna na savremenim aerosolnim bojama, iste mogu dobro funkcionisati na uklanjanju više slojnih grafita jer traju duže.
- Ono što uklanja grafite u jednom slučaju ne može nekada da radi ponovo čak i onome što izgleda da je identična situacija.
- Za čišćenje područja sa velikom grafitacijom može se zahtjevati više od jednog materijala za čišćenje i tehnike, ukoliko se koriste različiti materijali za izradu grafita. Na primjer, oblici su često crtani sa markerima širokog spektra, a onda se ispune bojama za raspršivanje.
- Efikasno uklanjanje grafita često zavisi od probi i grešaka, poznavanja zidanih materijala, grafita i tehnika čišćenja.

10.2 OPĆE NAPOMENE ZA IZBOR BARIJERNOG PREMAZA - ANTIGRAFITNE ZAŠTITE

Šta sve treba tražiti u barijernom premazu:

- Vodonepropusnost i paropropusnost,
- “Nevidljivi” bez sjaja kada se nanosi na zidove,
- Nema promjena izgleda iz neprekrivenih područja fasade kada je fasada vlažna,
- Ne diskolorišu ili privlače prljavštinu,
- Ujednačeno podnose atmosferilije.

Pitanja koja se trebaju postaviti:

- Da li će premaz trajati dovoljno dugo da bi nadoknadio eventualne troškove,
- Da li će postavljanje i ponovno nanošenje premaza biti ekonomično,
- Da li će premaz biti efikasniji za više tipova grafita,
- Može li se premaz potpuno i temeljito ukloniti ako je potrebno,
- Da li će se zgrada opet trebati bojiti ili popravljati,
- Da li prekrivena zaštita može otežati popravak ili bojenje?

11 ZAKLJUČAK

Prisutnost grafiti-vandalizma na području historijske gradske jezgre je značajna. Blok Radićeve ulice, Mis Irbine, Musale i Obale Kulina bana je naročito pogođen, zajedno sa ulicama Obala Kulina bana i početnim dijelom ulice Maršala Tita (zona Higijenskog zavoda). Prisutnost grafita je mapirana gotovo na svim objektima historijske gradske jezgre, uz izuzetak zone Bašćaršije, gdje je prisutan manji broj objekata sa grafitima.

Analizom stanja na terenu i mogućnosti uklanjanja grafita, prepoznati su objekti koji su kandidati za intervenciju čišćenja, kao i drugi objekti na kojima je potrebno izvršiti složenije vrste intervencija u okviru kojih bi se grafiti uklonili (koloristička obnova cijele fasade, restauracija, rekonstrukcija itd.). U granicama obuhvata su date preporuke za objekte koji bi bili prioritetni za uklanjanje grafita, ali treba imati na umu da bi se teoretski bolji rezultati dobili ukoliko bi tretiranje prostora bilo cjelovito u vidu graditeljskih cjelina, odnosno uličnih pejzaža. Pogotovo zbog postojanja argumentacije da „grafiti prizivaju druge grafite“, te se može očekivati da se na očišćenom objektu ponovo pojavi novi grafit, ukoliko je sam objekat okružen sa objektima koji su neodržavani i u lošem fizičkom stanju. Međutim, ovo može biti problem u zonama gdje se javljaju objekti za koje se predviđaju različite vrste intervencija, od čišćenja do restauracije, a što bi podrazumijevalo i veća finansijska izdavanja. Ukoliko postoje planovi za obnovu određenih zona gradske jezgre, onda bi bilo dobro izvršiti sinhronizaciju aktivnosti sa uklanjanjem grafita i na taj način postići jako dobre rezultate. Pored toga, treba voditi računa i o potencijalnim recidivima, tj. ponovnom grafitiranju, te se u procesu selekcije lokacija za čišćenje treba voditi računa i o aspektu sigurnosti i postojanju potencijalnih dodatnih zaštitnih mjera na objektu (kao što je video-nadzor, postojanje noćnih čuvara, dobra osvjetljenost, i sl.). Prilikom formiranja liste se sve ovo uzelo u obzir, te se preporučuju sljedeći objekti kao prioritetni za uklanjanje grafita, a koji mogu biti nukleus nekih potencijalnih prostornih cjelina za tretiranje:

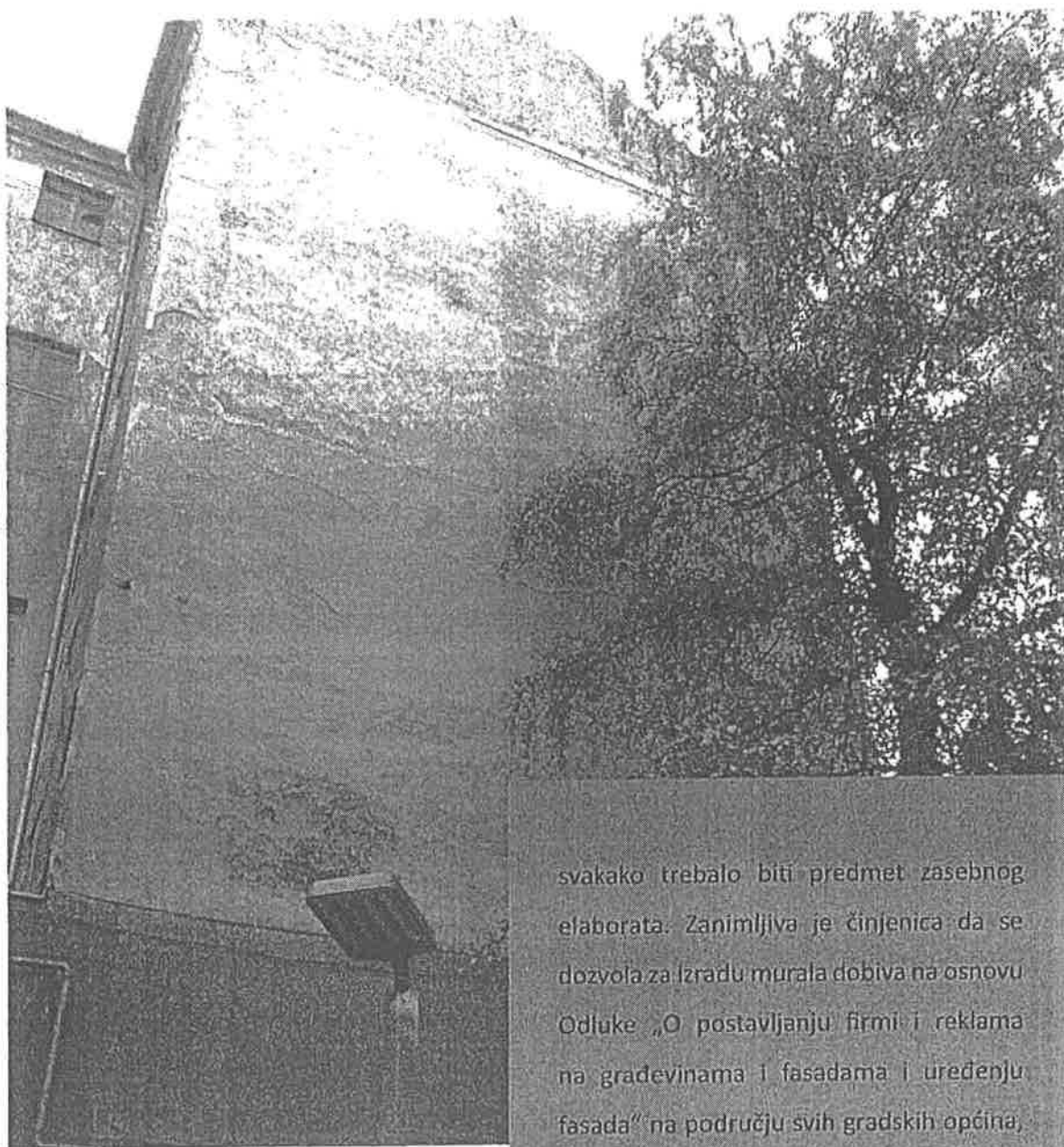
1. Maršala Tita br. 9 (anketni br. 177) – Higijenski zavod
2. Maršala Tita br. 7 (anketni br. 176) – BH šume
3. Reisa Džemaludina Čauševića br. 2 i 4 (anketni br. 231)
4. Maršala Tita br. 62 (anketni br. 99)
5. Gimnazijska br. 11 (anketni br. 223)
6. Gimnazijska br. 3 (anketni br. 224)
7. Zelenih beretki br. 8 (anketni br. 68)
8. Đulagina br. 1 (anketni br. 9)
9. Sarači – Morića han (anketni br.5)
10. Sarači – Mudželiti veliki (anketni br. 13)
11. Halači br. 14 (anketni br. 24)

Obala Kulina bana je zaseban slučaj, zbog uličnog - obalnog pejzaža koji je lako sagledati, a i zbog toga što je jedan dio ulice prije desetak godina restauriran kroz projekat Obnove sarajevskih fasada, a danas su to objekti koji su u značajnoj mjeri pokriveni grafitima. Ovo nam postavlja pitanje svrsishodnosti intervencije čišćenja grafita, kada su i objekti koji su bili obnovljeni kao ulični potez, sa jasnom determinacijom kao objekti graditeljske baštine, postali žrtva grafitiranja. Također, ovo govori da je problematika borbe protiv grafiti-vandalizma puno kompleksnija i ne tako lako rješiva. Iako teorija kaže da zapušteni, neodržavani objekti privlače grafitiranje, u slučaju Sarajeva problem grafitiranja se javlja i na obnovljenim objektima i dobrima graditeljske baštine, na podzidima, ulaznim portalima, krovovima, zabatnim zidovima...

Šta je problem?

Sa tehničkog aspekta možemo reći da sam proces uklanjanja grafita predstavlja svojevrsan izazov, jer bosansko-hercegovačko tržište nudi jako malo specijaliziranih firmi koje se bave ovakvom vrstom posla. Pored toga uklanjanje grafita je, kada se radi o upotrebi hemijskih sredstava, skup proces (od 15 do 30 KM/m², ovisno o poroznosti podloge pod grafitom), međutim, samo uklanjanje ne znači da se sutra neće pojaviti novi grafit na istom mjestu.

Da bi adekvatno i sa uspjehom odgovorili na problem grafitiranja, potrebno je ovu pojavu razumijeti i staviti u širi kontekst, sagledati njene negativnosti i potencijale, sagledati ulogu i drugih interesnih strana kada se radi o javnom prostoru, te kroz strateški pristup definirati sistem upravljanja grafitima u centralnoj historijskoj gradskoj jezgri. Ovaj sistem treba da osigura efikasno uklanjanje grafita i primjenu zakonskih mjera, ali i preventivno djelovanje koje uključuje rad sa lokalnom zajednicom, te definiranje legalnih prostora za umjetničko izražavanje i održavanje različitih edukativnih programa. Iz navedenih razloga ovaj elaborat se bavio i „razumijevanjem“ ove pojave, njenom analizom i klasifikacijom zatečenih grafita na fasadama, te se zaključilo da unutar ovih složenih pojava postoje potencijalno značajni i zanimljivi primjeri, o kojima kada je riječ o čišćenju fasada treba aktivno promišljati. U ovom kontekstu historijska jezgra posjeduje određene prostore koji bi mogli biti mjesto fuzije kulturne baštine i grafiterske umjetnosti, a koji u konačnici mogu postati dodata vrijednost prostoru. Zabatni zidovi, pasaži i ulična dvorišta određenih prostora bi se mogla uzeti u razmatranje, u cilju sistemskog planiranja korištenja ovih površina za likovne izražaje u sinergiji sa baštinskim vrijednostima. Kako ipak svi postojeći prostori u gradu nisu pogodni za ovakve sadržaje bit će potrebno izvršiti analizu onih koji ispunjavaju te kriterije, tim više ukoliko su isti svojom namjenom vezani za neki oblik kulturnog sadržaja i aktivnosti ili im se isti može pružiti (pasaž i unutrašnje dvorište Akademije scenskih umjetnosti, pasaži i unutrašnje dvorište kina Kriterion, pasaž i unutrašnje dvorište ulice Radićeva uz galeriju Boris Smoje, pasaž i unutrašnje dvorište zgrada Ćumurija 2 i 4, zabatni zid stambene zgrade u dvorištu Općine Stari Grad itd.).

| Zabatni zid stambene zgrade u dvorištu Općine Stari Grad

Gore navedeni primjeri lokacija gdje baština i grafičarska umjetnost mogu jako dobro koegzistirati i dopunjavati se, samo su neki od potencijalnih prostora koji su prepoznati tokom izrade ovog Elaborata, te bi mapiranje ovih prostora uz definiranje adekvatne metodologije za izradu murala/grafita

svakako trebalo biti predmet zasebnog elaborata. Zanimljiva je činjenica da se dozvola za izradu murala dobiva na osnovu Odluke „O postavljanju firmi i reklama na građevinama i fasadama i uređenju fasada“ na području svih gradskih općina, čime se ovakva intervencija neadekvatno tretira i svrstava na nivo postavljanja uređaja za klimatiziranje na fasadno platno, a u stvari bi trebala proći kroz likovno – umjetničku i estetsku valorizaciju i verifikaciju od strane stručnog tima, u cilju uspostavljanja uspješnog dijaloga sa kulturno – historijskim naslijeđem.

| Georgetown, Malezija

U tom smislu, izdvojili smo posebno zanimljiv trend post – grafita i murala kojima se u svijetu pridaje velika pažnja i značaj i sa aspekta zaštite kao dijela nematerijalne kulturne baštine. Najreferentniji primjeri su djela post – grafitera Bansky-a i djela različitih umjetnika Georgetown-a u Maleziji, koji osim crtačkih sposobnosti aktivno promišljaju o uslovima zadanog prostora čime se postiže uspješna interakcija i komunikacija sa prostorom, šalje kritička poruka društvu bez upotrebe likovno ili pismeno uvredljivog sadržaja.

Glorifikacija i baštinjenje lokalnih, regionalnih, multietničkih i ostalih oblika vrijednosti također je uzeta u razmatranje i uspješno inkorporirana u vizuelni izraz. Ukoliko Sarajevo bude bilo dovoljno otvoreno za preispitivanje ovakvih mogućnosti i dovede sebe u fazu kreiranja novih potencijalnih vrijednosti u prostoru u relativno kontroliranim uvjetima, onda možemo govoriti i o kreiranju novih kulturnih proizvoda u okviru baštine. Do tada nam preostaje da štetu koja je nastala grafiti-vandalizmom, a pri tome ne smijemo zanemariti i druge štete koje su nastale neodržavanjem i negativnim intervencijama u prostoru, saniramo najbolje što možemo.

12 LITERATURA

1. Abarca, J. (2012.), „From street art to murals : what have we lost?“, SAUC – Journal, vol.23, br.2, 60 – 80 str.
2. Gladwell. M (2000.), „The tipping point“, Little Brown, USA
3. Gottlieb, L. (2008.), „Graffiti art styles : A classification system and theoretical analysis“, McForland, UK
4. Hanesworth, L.L. (1996.), „Are they graffiti artists or vandals?Should they be able or Caned? : A look at the Latest legislative attempts to eradicate graffiti“, DePaul Journal of Art, Technology and Intellectual Property Law, London, vol 6, br.225, UK
5. Irvine, M. (2012.), „The work on the street : Street art and visual culture“, Georgetown University, SAD
6. Lovern, L.A. (2012.), „Graffiti : A stolen art? A glance at graffiti ownership“, NYSBA Journal for entertainment, arts and sport law, vol.23, br.2
7. Merrill, S. (2014.), „Keeping it real?Subcultural graffiti, street art, heritage and authenticity“, UCL Department of Geography, University Collage London, vol.21, br.21, 369 – 389 str., UK
8. Poon, S.T.F. (2016.), „Street murals as a unique tangible cultural heritage : A case study of artifact value preservation“, International Journal of Cultural and Creative Industries, november, vol.4.
9. Ravi, S. (2018.), „Colour culture and identity“, IJASOS, vol.1., 315 – 321 str.
10. Tunnacliffe, C.M. (2016.), „The power of urban street art in re – naturing urban imaginations and experiences“, University Collage London, London, UK
11. Žuvela, S. (2012.), „Graffiti : A form of international communication“, University of Belgrade, Srbija

IZVORI :

1. Grupa autora „Graffolution – graffiti vandalism in public areas and transport report and categorisation model“, projekt EU 2014. : 17-18
2. https://www.vice.com/rs/article/9k8qnz/urbana-legenda-sarajeva-rulof-za-vice-srbija-ja-sam-vandal-po-evropskim-standardima?utm_campaign=sharebutton, 2.7.2018.
3. <https://www.nytimes.com/1971/07/21/archives/taki-183-spawns-pen-pals.html>, 2.7.2018.
4. <https://www.bombingscience.com/graffiti-alphabets-will-blow-mind/>, 29.6.2018.
5. <https://cafebabel.com/en/article/mister-cat-graffiti-from-paris-to-sarajevo-5ae006aaf723b35a145e0fd1/>, 29.6.2018.
6. ***(2017), „Graffiti Management Strategy 2017 – 2020“, Facilites and Open Space, 1.July, 27-29 str., USA
7. American Geological Institute. AGI Glossary of Geology and Related Sciences . Washington, D.C.: American Geological Institute, 1960.
8. Ashurst, Nicola. Cleaning Historic Buildings. Vol. I: Substrates, Soiling and Investigations; Vol. II: Cleaning Materials and Processes . London: Donhead Publishing Ltd., 1994.
9. Removing Graffiti from Historic Masonry, Martin E. Weaver (1995)
10. “Chemistry Leaves Its Mark on Graffiti.” Chemical Marketing Reporter. November 14, 1993.
11. Ehrenkrantz and Eckstut Architects, P.C. Technical Tips: Removing Graffiti . New York: New York Landmarks Conservancy, n.d. (1994).
12. Graffiti Removal Manual. Providence, RI: Keep Providence Beautiful, September 1986.
13. Grimmer, Anne E. Keeping it Clean: Removing Exterior Dirt, Paint, Stains and Graffiti from Historic Masonry Buildings. Washington, D.C.: Preservation Assistance Division, National Park Service, U.S. Department of the Interior, 1988.
14. Lewis, Richard J. Hazardous Chemicals Desk Reference. Second Edition. New York: Van

15. NIOSH Pocket Guide to Chemical Hazards . Washington, D.C.: National Institute for Occupational Safety and Health, Centers for Disease Control and Prevention, Public Health Service, U.S. Department of Health and Human Services, June 1994.
16. Reisner, Robert. Graffiti: Two Thousand Years of Wall Writing. Chicago: Cowles Book Company, 1971.
17. Science for Conservators: Conservation Teaching Series . The Conservation Unit of the Museums and Galleries Commission. 3 volumes. New York: Routledge, A Division of Routledge, Chapman and Hall, Inc., 1992.
18. Torraca, Giorgio. Porous Building Materials . Rome: ICCROM, 1988.
19. Torraca, Giorgio. Solubility and Solvents for Conservation Problems. Rome: ICCROM, 1990.
20. Weaver, Martin E. Conserving Buildings: A Guide to Techniques and Materials. New York: John Wiley and Sons, Inc., 1993.
21. Whitford, Maurice J. Getting Rid of Graffiti: A practical guide to graffiti removal and anti-graffiti protection. New York: Van Nostrand Reinhold, Inc., 1992.
22. Wollbrinck, Thomas. "The Composition of Proprietary Paint Strippers." Journal of the American Institute for Conservation. Vol. 32 (1993), pp. 43-57.
23. Young, Daniel J. How to Comply with the OSHA Hazard Communication Standard: A Guide to Compliance with OSHA Worker Right-to-Know Regulations. New York: Van Nostrand Reinhold, 1989.

13.0

PREGLED OBJEKATA PO ULICAMA

BAŠČARŠIJA: ULICA ABADŽILUK

Ulični broj	1
Anketni br.	23
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	4
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	2
Anketni br.	25
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	4

BAŠČARŠIJA: ULICA BAŠČARŠIJSKI TRG

Ulični broj	
Anketni br.	4
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	M
Plan intervencije	1

BAŠČARSIJA: ULICA BRODAC

Ulični broj	2
Anketni br.	2
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	4,6
Anketni br.	1
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

BAŠČARSIJA: ULICA ČURČILUK MALI

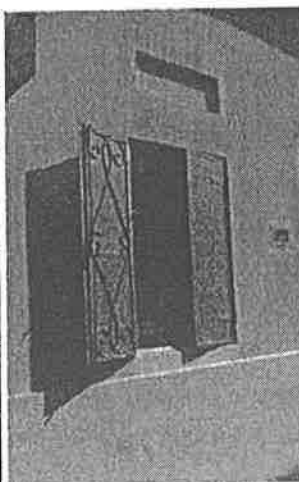
Ulični broj	2
Anketni br.	19
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	14
Anketni br.	20
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije <i>*Na objektu je već izvršeno „prekrivanje“ grafita, sa lošim rezultatima.</i>	2

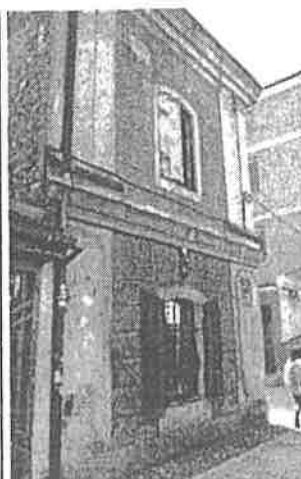

Ulični broj	2
Anketni br.	25
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	4

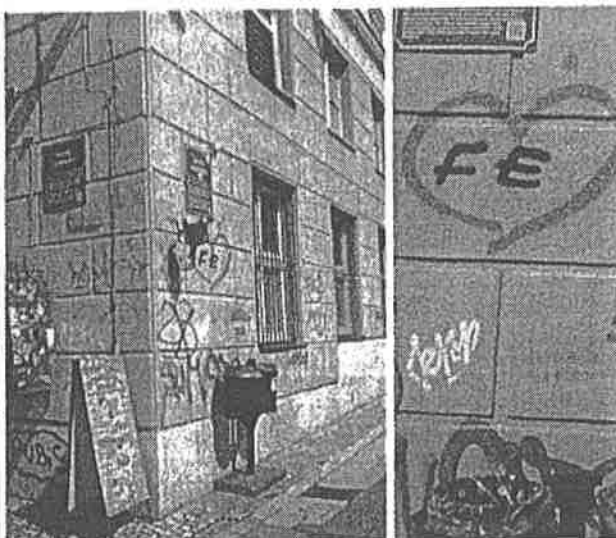
BAŠČARŠIJA: ULICA ČURČILUK VELIKI

Ulični broj	13
Anketni br.	14
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

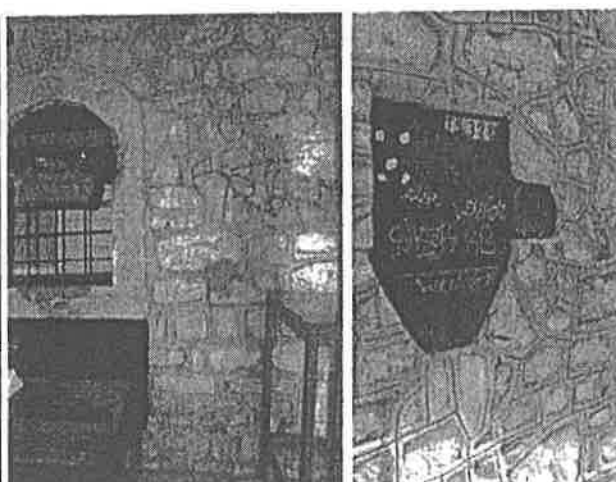

BASČARSIJA: ULICA ĐULAGINA

Ulični broj	1
Anketni br.	9
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

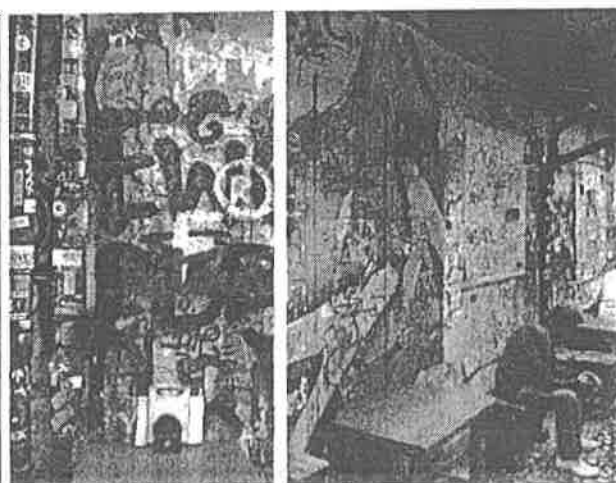

Ulični broj	8
Anketni br.	8
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T
Plan intervencije	1

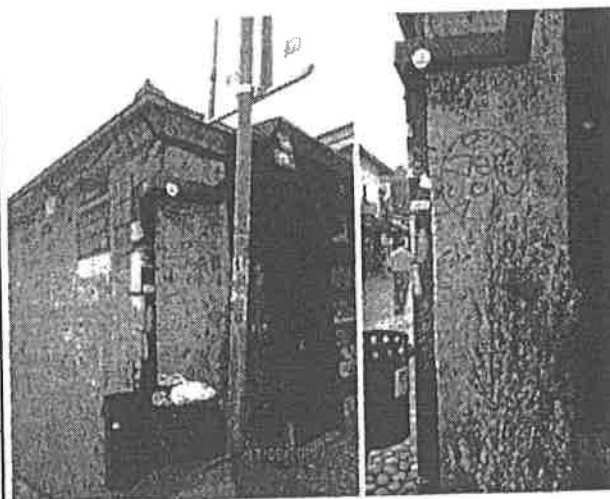
BASČARSIJA: ULICA ĐULAGINA ČIKMA

Ulični broj	
Anketni br.	6
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	4
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafiti	T,B,W
Plan intervencije	4

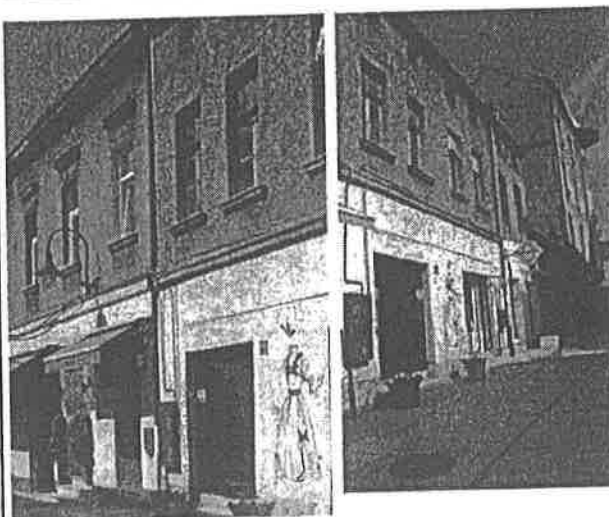

BAŠČARŠIJA: ULICA GAZIHUSREV-BEGOVA

Ulični broj	
Anketni br.	17
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

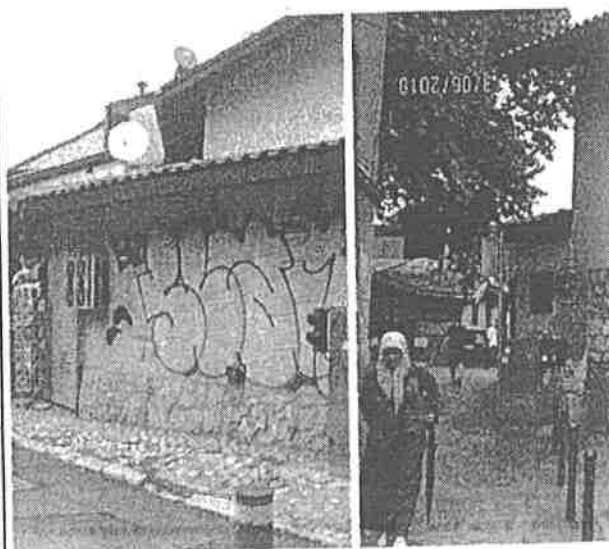

Ulični broj	63
Anketni br.	16
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	M
Reklamni	
Plan intervencije	4

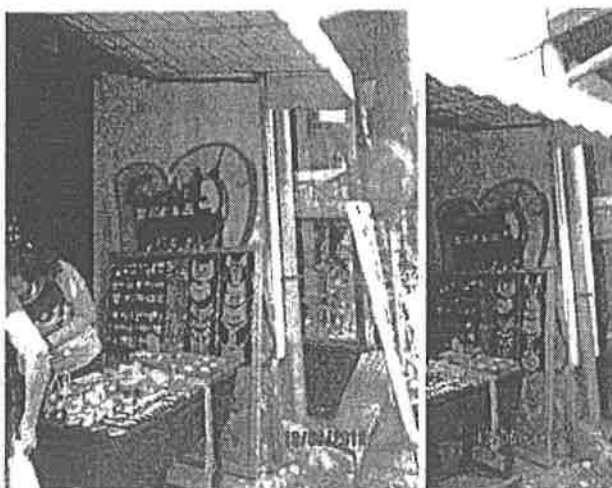
BAŠČARŠIJA: ULICA HALAČI

Ulični broj	14
Anketni br.	24
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITIA	1

BAŠČARŠIJA: ULICA KAZANDŽILUK

Ulični broj	
Anketni br.	3
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	2

BAŠČARŠIJA: ULICA KAZAZI

Ulični broj	1
Anketni br.	12
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

BAŠČARŠIJA: PROLAZ - ULICE KAZAZI - ČIZMEDŽILUK

Ulični broj	
Anketni br.	11
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	1

Ulični broj	
Anketni br.	10
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

BAŠČARŠIJA: ULICA KUJUNDŽILUK

Ulični broj	
Anketni br.	15
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

BAŠČARŠIJA: KUNDURDŽILUK

Ulični broj	2
Anketni br.	27
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

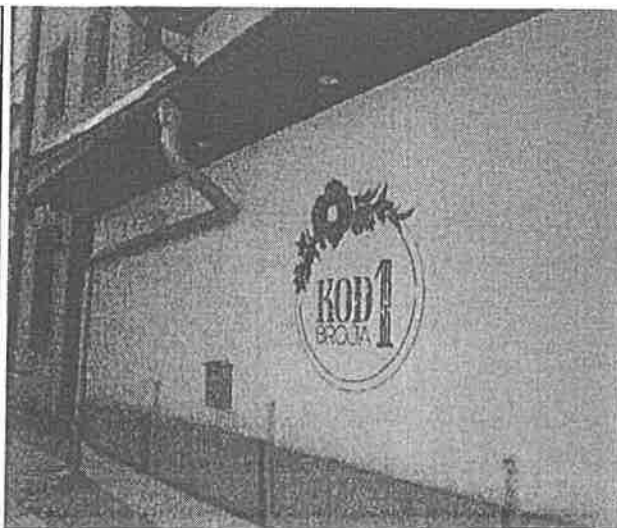

Ulični broj	3
Anketni br.	21
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

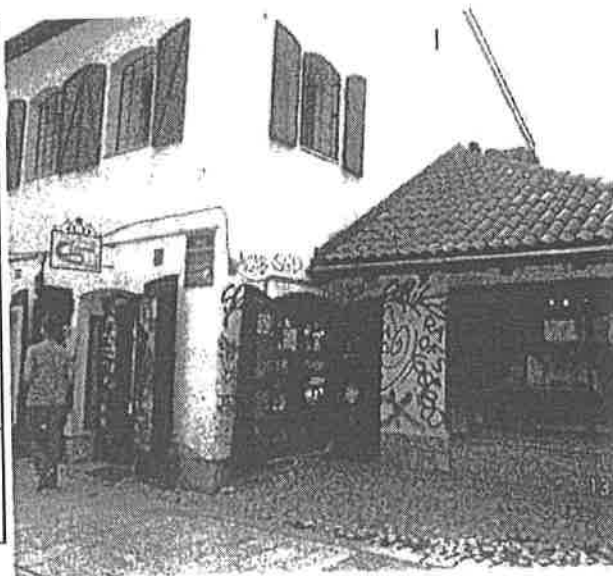
BAŠČARŠIJA: ULICA MUDŽELITI MALI

Ulični broj	
Anketni br.	18
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	M
Reklamni	
Plan intervencije	1
Bez intervencije	

BAŠČARŠIJA: ULICA MUĐZELITI VELIKI

Ulični broj	
Anketni br.	13
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

BAŠČARŠIJA: ULICA SARAČI

Ulični broj	
Anketni br.	5
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

BAŠČARSIJA: ULICA TABACI

Ulični broj	4
Anketni br.	26
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	4
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,W
Plan intervencije	3

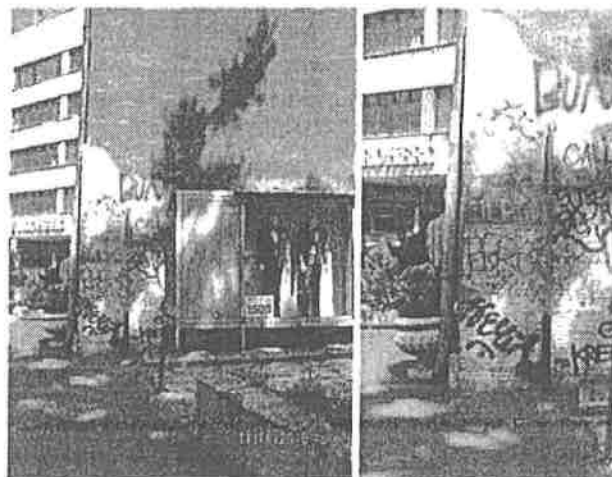
ULICA BESARINA ČIKMA / DIO

Ulični broj	2
Anketni br.	157
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	W
Plan intervencije	1

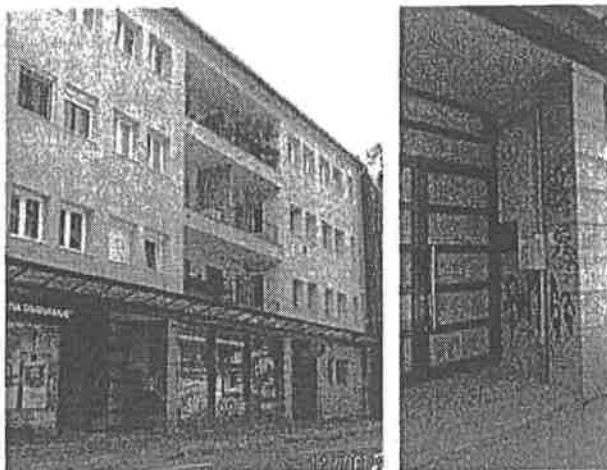

ULICA BRANILACA SARAJEVA

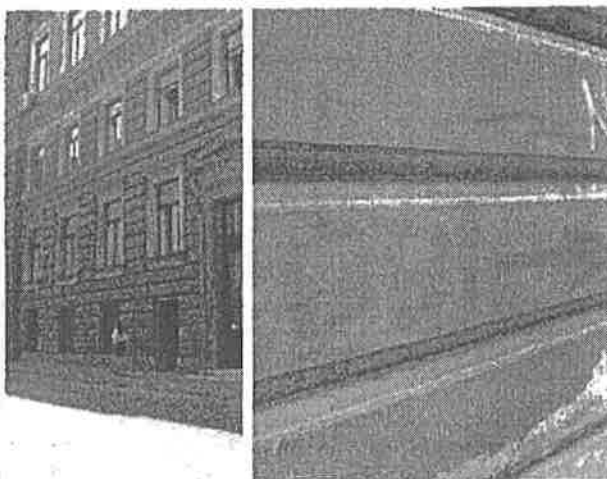
Ulični broj	1
Anketni br.	202
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

Ulični broj	4
Anketni br.	203
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

Ulični broj	8
Anketni br.	204
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	9
Anketni br.	206
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije: <i>*Napomena: S obzirom da se objekt nalazi na prominentom mjestu, te da posjeduje sokl tj. parapet od vještačkog kamena koji je jako opterećen grafitima, a koji sam po sebi predstavlja definiran arhitektonski element u kompoziciji objekta, moguće je pristupiti čišćenju samo ovih dijelova objekta, bez bojazni da ćemo imati efekat parcijalne intervencije na dobru</i>	1 (4)

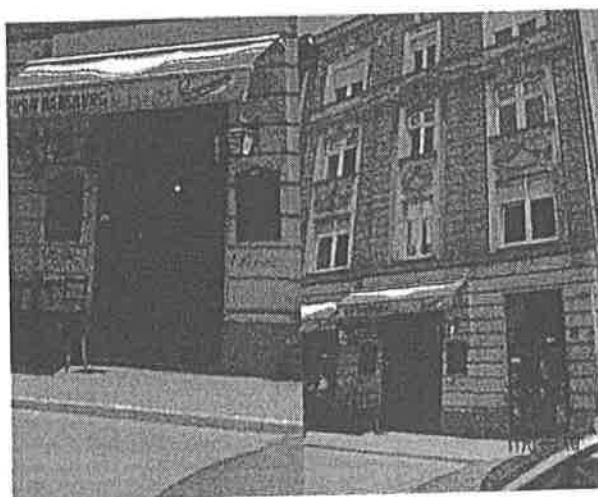
Ulični broj	11
Anketni br.	207
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

Ulični broj	12,14,16
Anketni br.	205
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	4

Ulični broj	13
Anketni br.	208
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

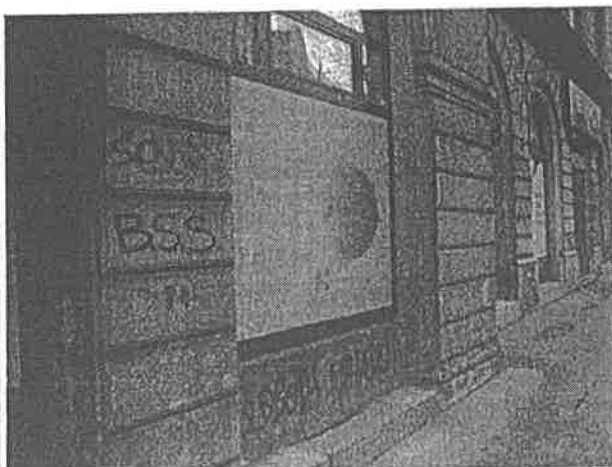
Ulični broj	15,17
Anketni br.	209
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije: <i>*Napomena: Poslovni prostori prizemlja trenutno nisu u funkciji, što pogoduje ponovnom grafitiranju.</i>	1

Ulični broj	19
Anketni br.	210
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	4
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B,M
Plan intervencije:	3
*Napomena: Postojeći mural se za sada zadržava dok se ne pristupi projektima restauracije i/ili rekonstrukcije.	

Ulični broj	19A
Anketni br.	210A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	W
Plan intervencije	2

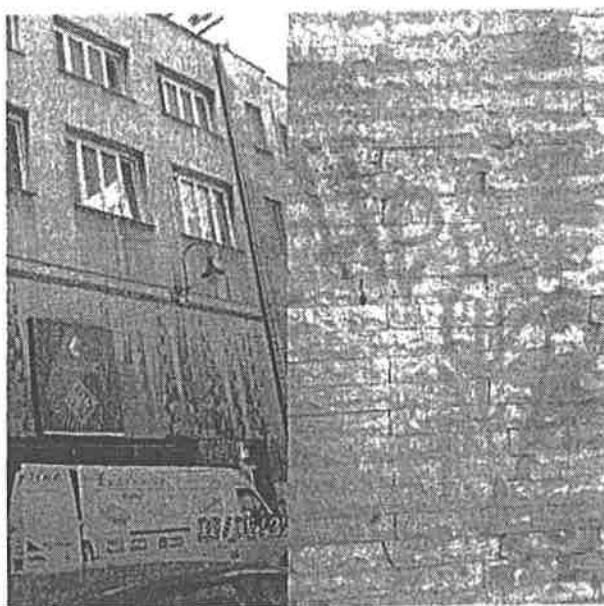
Ulični broj	20
Anketni br.	213
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije: <i>*Napomena: objekat je generalno u dobrom stanju, ali su stubovi na kojima se nalaze grafiti u lošem stanju.</i>	4

Ulični broj	21
Anketni br.	211
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	4
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije: <i>Napomena: U zoni prizemlja je došlo do negativnih intervencija – izmjena portala, koji bi u perspektivi trebali biti predmet redizajna. Međutim, s obzirom na položaj objekta, te njegovu arhitektonsku kompoziciju, uputno je izvršiti čišćenje grafita.</i>	1(4)

Ulični broj	24
Anketni br.	214
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije: <i>*Napomena: objekat je generalno u dobrom stanju, ali su dijelovi zida na kojima se nalaze grafiti u lošem stanju.</i>	3

Ulični broj	26
Anketni br.	215
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	4

Ulični broj	30
Anketni br.	216
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

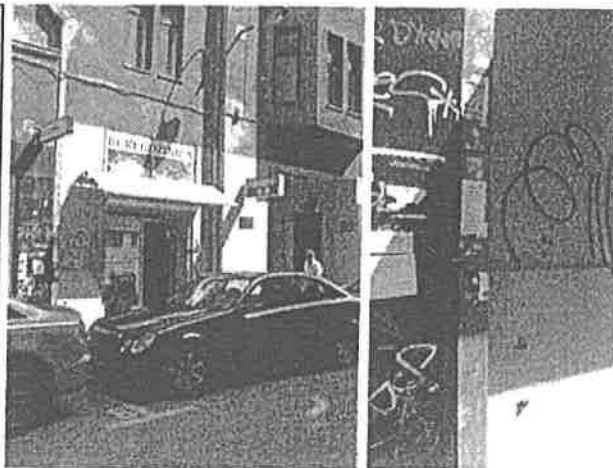
Ulični broj	45
Anketni br.	219
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	47
Anketni br.	220
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	51
Anketni br.	221
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	2

Ulični broj	30,31
Anketni br.	212
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,B,W
Plan intervencije	1

Ulični broj	32,34
Anketni br.	218
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	3

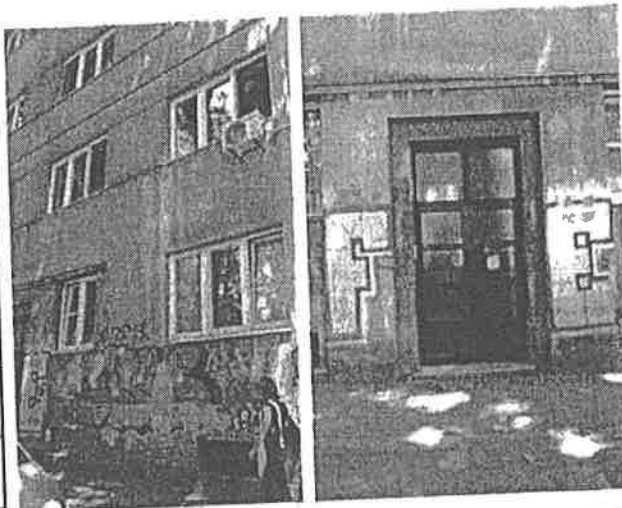

Ulični broj	39,41,43
Anketni br.	217
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,B,W,M
Plan intervencije	1

ULICA BRANISLAVA ĐURĐEVA

Ulični broj	4
Anketni br.	245
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	2

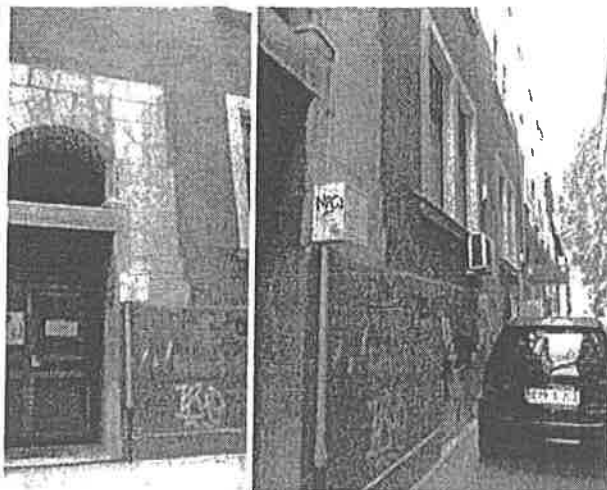
Ulični broj	12,14
Anketni br.	244
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	18
Anketni br.	243
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	3

Ulični broj	20
Anketni br.	242
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije	1

Ulični broj	10
Anketni br.	180
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

ULICA ČEMALUŠA

Ulični broj	1
Anketni br.	228
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

Ulični broj	2
Anketni br.	230
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	W
Plan intervencije	3

Ulični broj	3
Anketni br.	226
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	4
Anketni br.	229
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	2

Ulični broj	6
Anketni br.	227
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	W
Plan intervencije	2

Ulični broj	12,14
Anketni br.	129
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1 (2)
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B,W
Plan intervencije	1

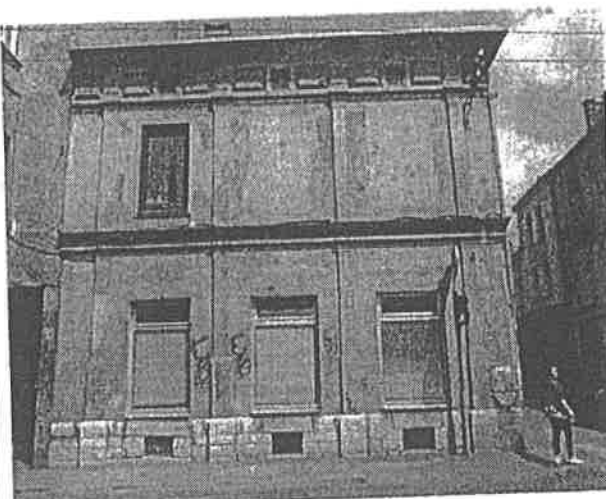

ULICA ČOBANIJA / DIO

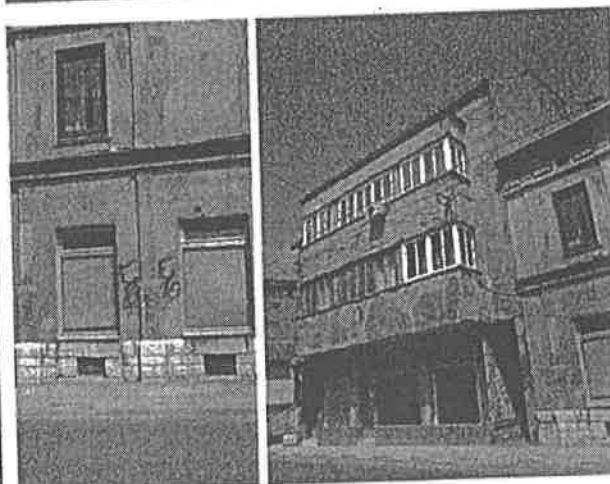
Ulični broj	4
Anketni br.	267
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	4

Ulični broj	6, 8
Anketni br.	263
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	27
Anketni br.	264
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

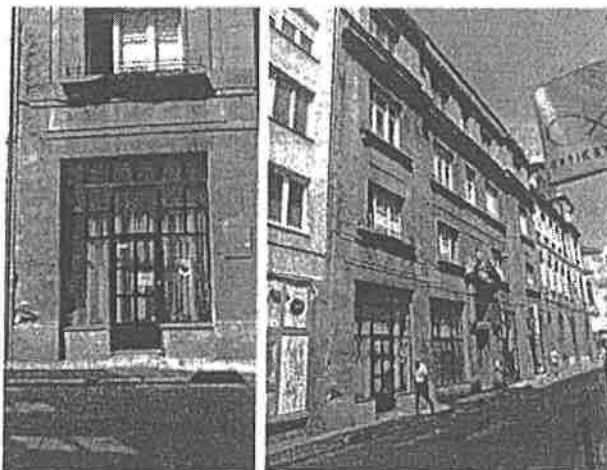

ULICA ČUMURIJA

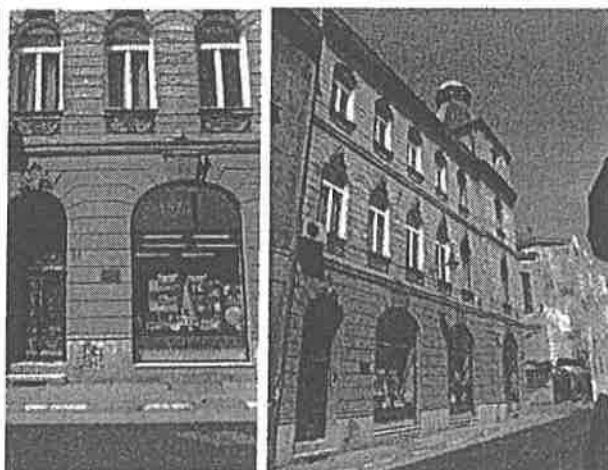
Ulični broj	2
Anketni br.	93
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	3
Anketni br.	89
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

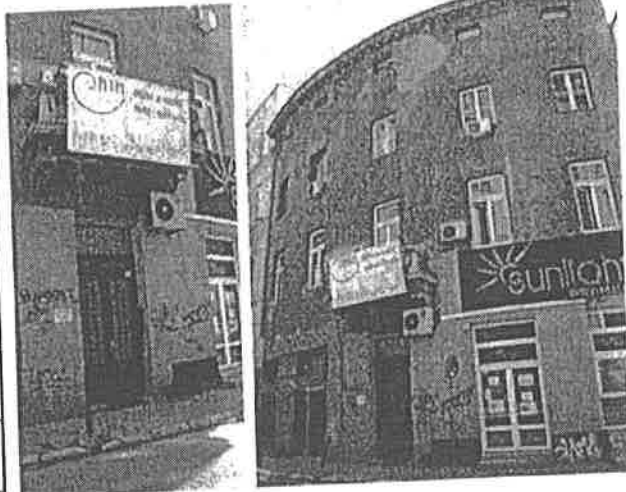
Ulični broj	5, 9
Anketni br.	88
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	4
Anketni br.	92
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W
Plan intervencije	1

Ulični broj	6
Anketni br.	91
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

Ulični broj	8
Anketni br.	78
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	1
Anketni br.	50
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	4
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	4

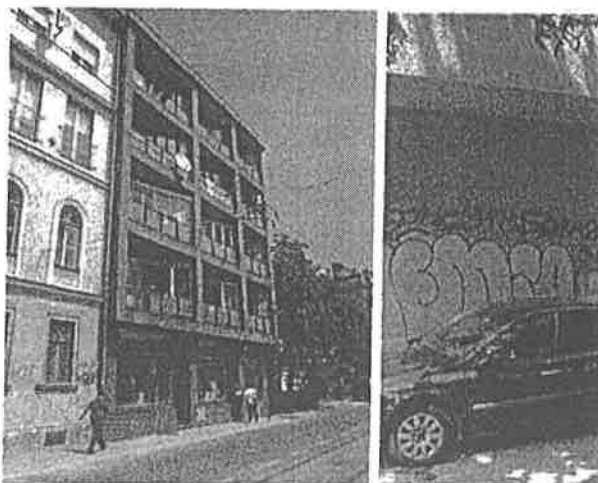

ULICA DESPIĆA

Ulični broj	2
Anketni br.	55
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	2

Ulični broj	1
Anketni br.	54
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	1

ULICA ĐOKE MAZALIĆA / DIO

Ulični broj	5
Anketni br.	173
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitu	B
Plan intervencije	1

ULICA DOLINA / DIO

Ulični broj	2
Anketni br.	168
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafitu	B
Plan intervencije	3

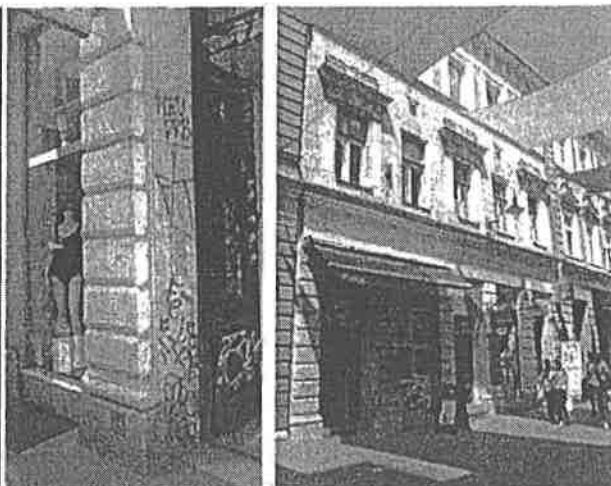
ULICA EDHEMA MULABDIĆA / DIO

Ulični broj	1
Anketni br.	136
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitu	B
Plan intervencije	2

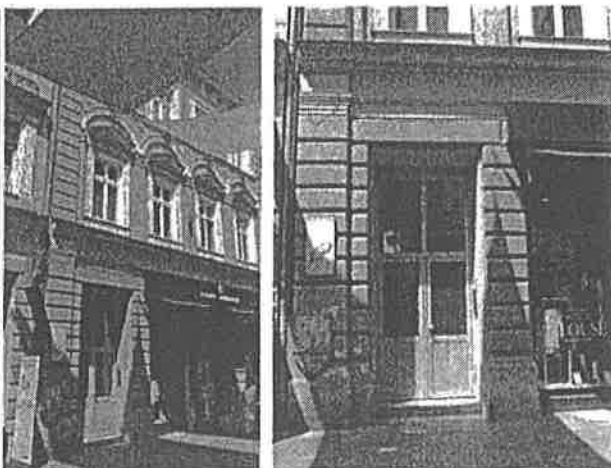

ULICA FERHADIIJA

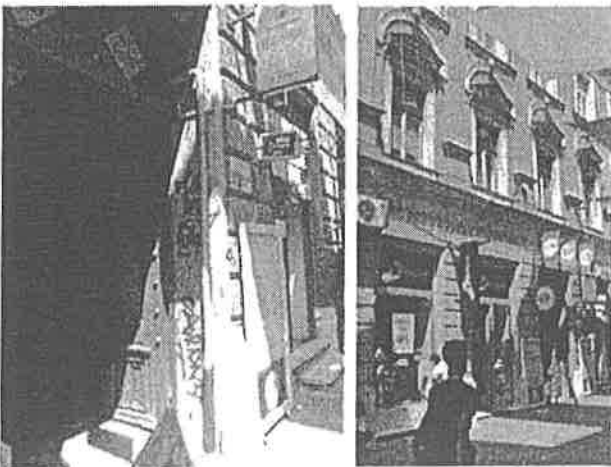
Ulični broj	1
Anketni br.	100
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

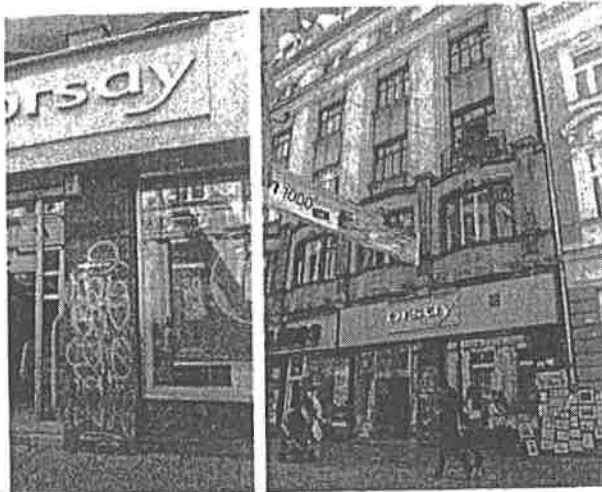
Ulični broj	3
Anketni br.	101
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	5
Anketni br.	102
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	16
Anketni br.	110
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

Ulični broj	22
Anketni br.	122
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

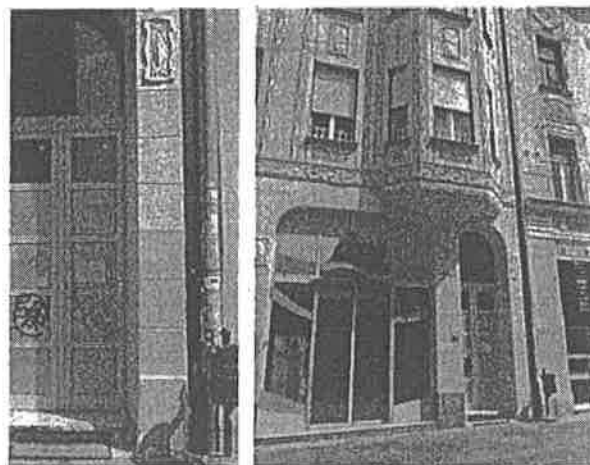
Ulični broj	23
Anketni br.	117
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

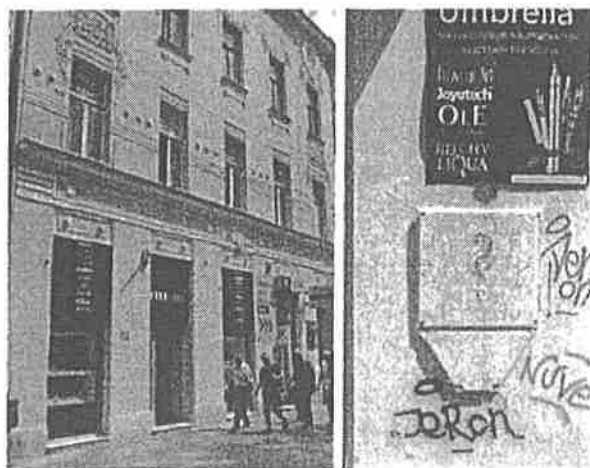
Ulični broj	24
Anketni br.	123
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	1

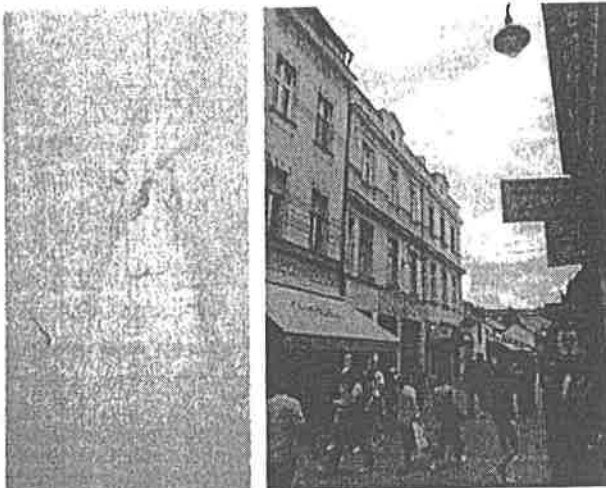
Ulični broj	25
Anketni br.	118
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	27
Anketni br.	119
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	39
Anketni br.	125
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	43
Anketni br.	126
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	1

Ulični broj	14
Anketni br.	109
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1 (2)

Ulični broj	26
Anketni br.	124
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	17
Anketni br.	106
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	1

Ulični broj	12
Anketni br.	96
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	1

Ulični broj	10
Anketni br.	95
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	9
Anketni br.	105
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

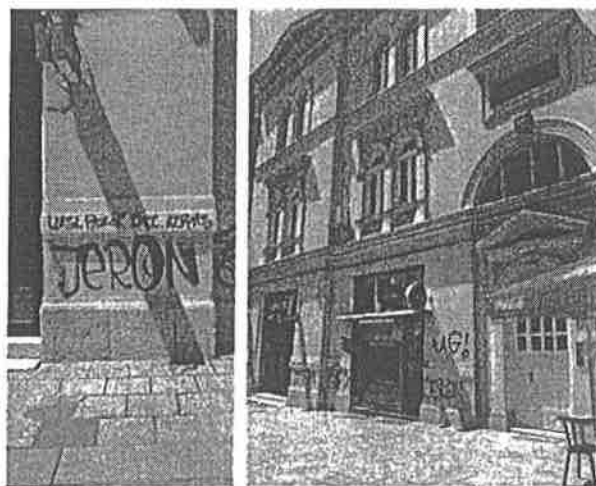

Ulični broj	4
Anketni br.	94
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

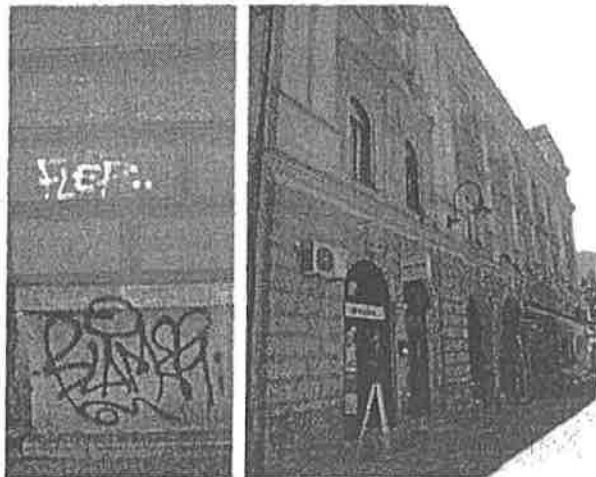

ULICA GAJEV TRG

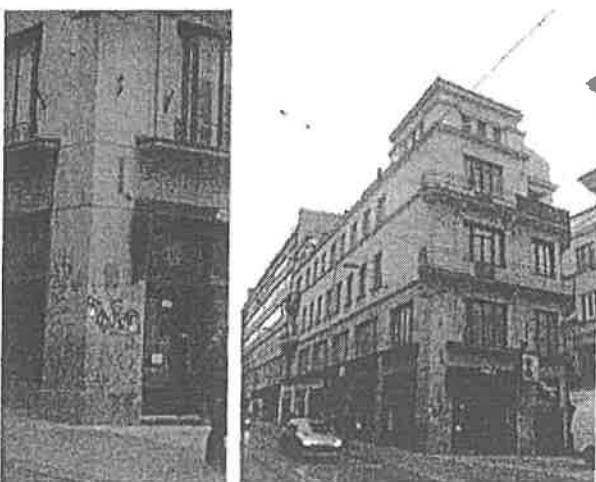
Ulični broj	1
Anketni br.	131
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	2
Anketni br.	104
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	4
Anketni br.	133
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

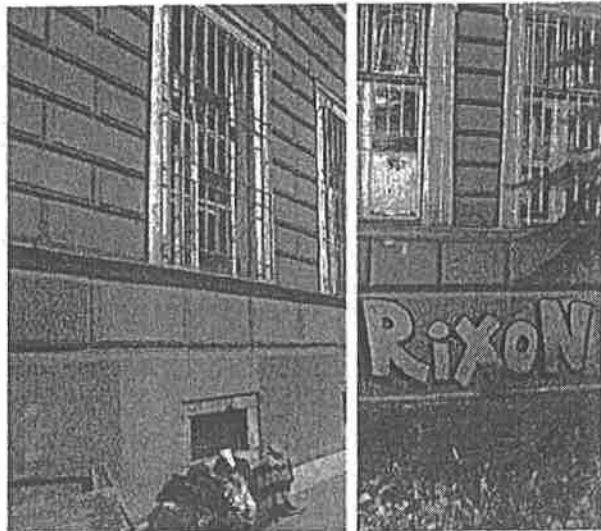

ULICA GIMNAZIJSKA

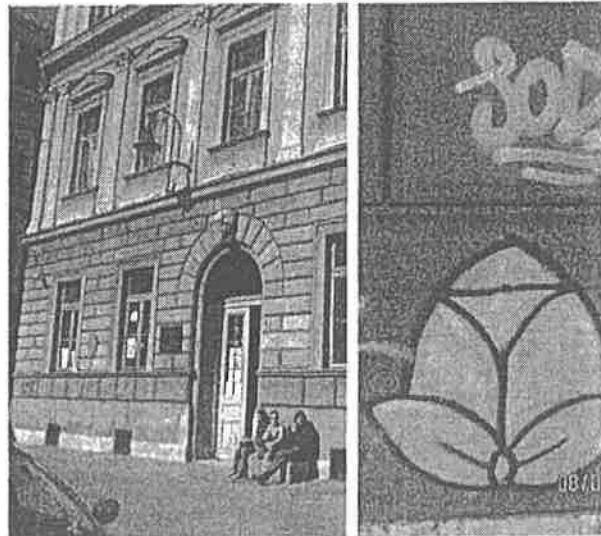
Ulični broj	1
Anketni br.	225
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	2

Ulični broj	3
Anketni br.	224
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije: PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

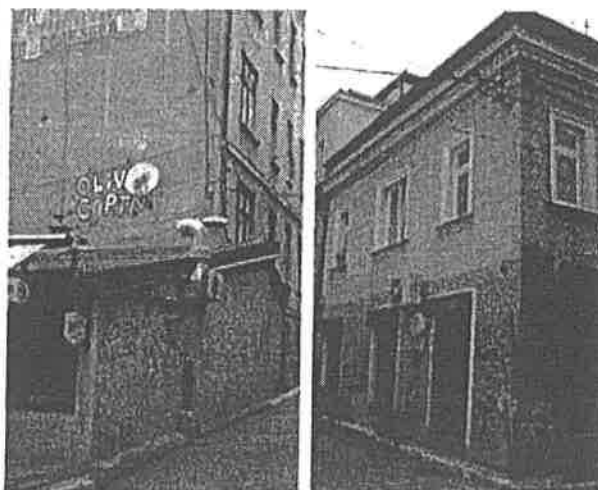

Ulični broj	11
Anketni br.	223
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B,M
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

ULICA HADŽIDAMJANOVA / DIO

Ulični broj	1,2
Anketni br.	148, 149
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

ULICA HADŽIRISTIĆA

Ulični broj	2
Anketni br.	56
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

ULICA HAMDJE KREŠEVLJAKOVIĆA / DIO

Ulični broj	13
Anketni br.	268
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W, M
Plan intervencije	2

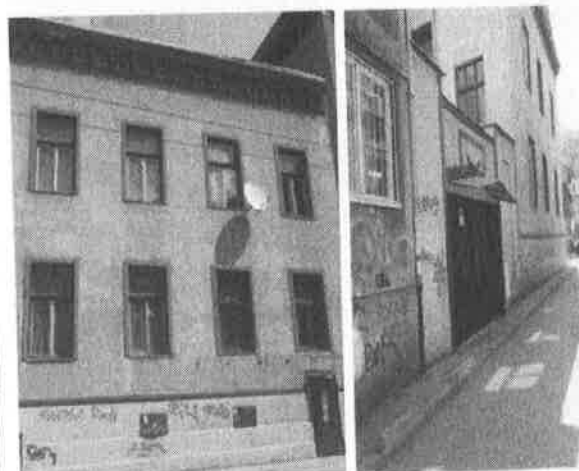
Ulični broj	9
Anketni br.	270
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije	3

Ulični broj	11
Anketni br.	26
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije	3

Ulični broj	17
Anketni br.	266
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	2
Anketni br.	256
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	1

Ulični broj	1A
Anketni br.	255
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2, 3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	4

ULICA HAMZE HUME

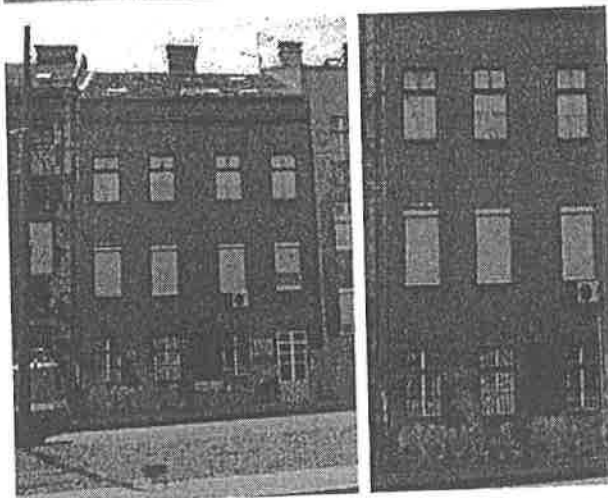
Ulični broj	2
Anketni br.	250
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	3

Ulični broj	DO BR 4
Anketni br.	251A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	3

Ulični broj	4
Anketni br.	251
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	2

Ulični broj	8
Anketni br.	252
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	3

Ulični broj	H. HUME I V. PERIĆA 15
Anketni br.	253
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

ULICA JADRANSKA / DIO

Ulični broj	1
Anketni br.	33
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	3

ULICA JAROSLAVA ČERNIJA / DID

Ulični broj	1,2
Anketni br.	141
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	3

ULICA JELIĆA

Ulični broj	1
Anketni br.	114
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

Ulični broj	4
Anketni br.	115
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	2
Anketni br.	116
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	4A
Anketni br.	138
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije	3

ULICA KULOVIĆA

Ulični broj	3
Anketni br.	195
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	4
Anketni br.	193
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

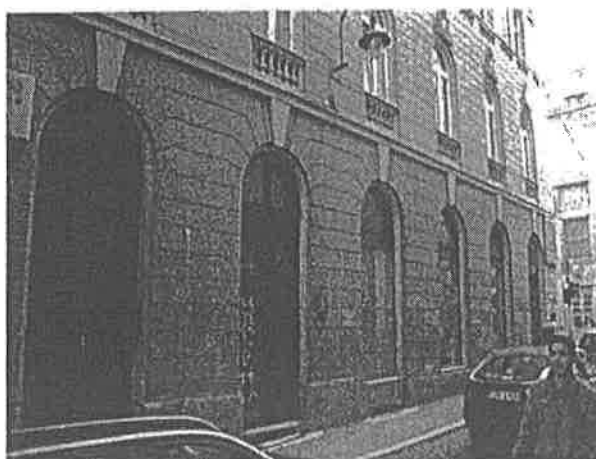
Ulični broj	5
Anketni br.	194
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	11
Anketni br.	192
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	15
Anketni br.	186
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

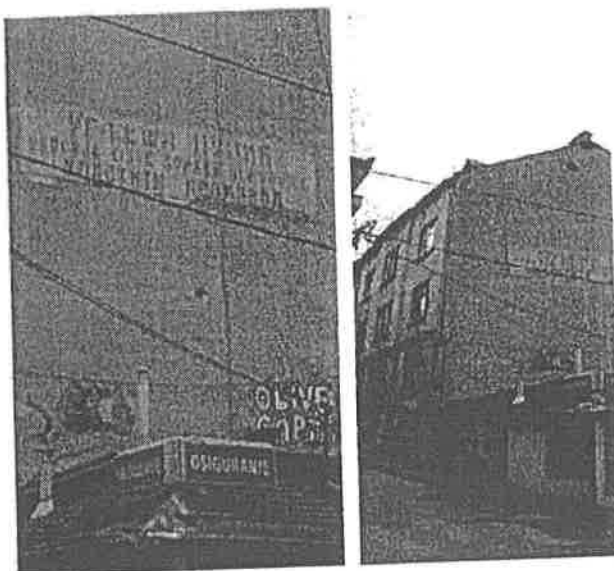

Ulični broj	8
Anketni br.	187
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

ULICA LOGAVINA

Ulični broj	4
Anketni br.	147
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije <i>Napomena: Reklamni natpis na zabatnom zidu se zadržava.</i>	2

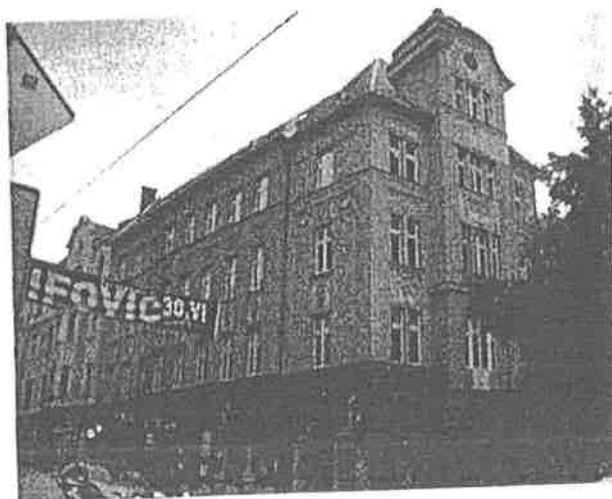

ULICA MARŠALA TITA

Ulični broj	1
Anketni br.	163
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

Ulični broj	2
Anketni br.	164
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	3
Anketni br.	167
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	4

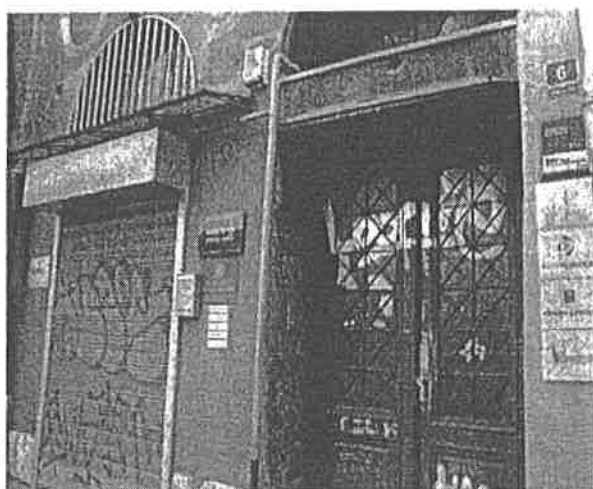
Ulični broj	4
Anketni br.	165
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

Ulični broj	5
Anketni br.	169
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	W
Plan intervencije	3

Ulični broj	6
Anketni br.	170
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	7
Anketni br.	176
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	B
Plan intervencije <i>Napomena: Objekat je kandidat za kolorističku obnovu, ali zbog pozicije objekta i njegovih arhitektonskih karakteristika moguće je pristupiti čišćenju zone prizemlja.</i> PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1 (2)

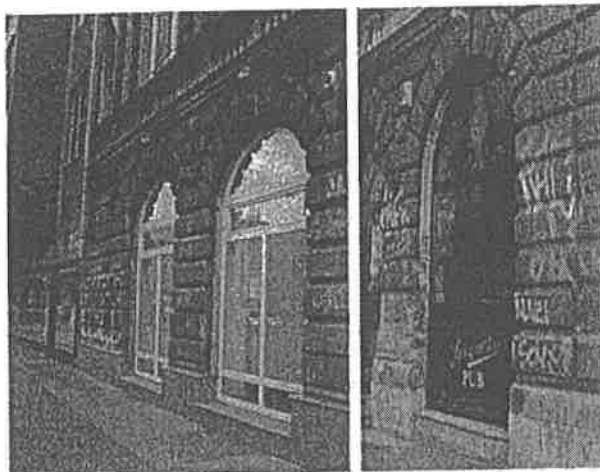
Ulični broj	9
Anketni br.	177
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	W
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

Ulični broj	10
Anketni br.	174
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

Ulični broj	12
Anketni br.	175
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	18
Anketni br.	178
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

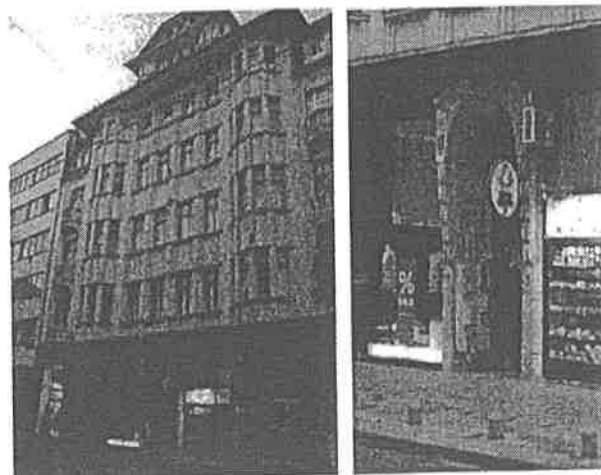
Ulični broj	20
Anketni br.	179
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	21
Anketni br.	184A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	W
Plan intervencije	1

Ulični broj	34
Anketni br.	182
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	38
Anketni br.	183
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	50
Anketni br.	185
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	54
Anketni br.	188
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

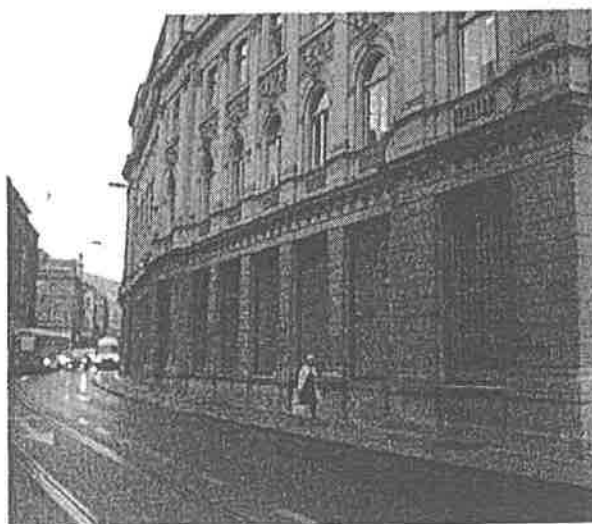
Ulični broj	56
Anketni br.	190
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

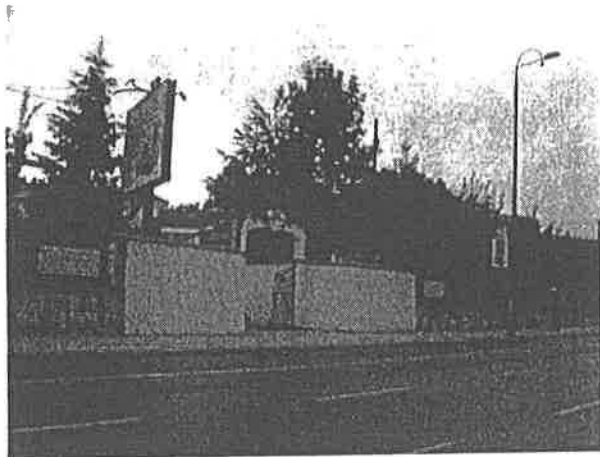
Ulični broj	58
Anketni br.	191
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	62
Anketni br.	99
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

Ulični broj	5-7
Anketni br.	172
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

ULICA MIS IRBINA

Ulični broj	2
Anketni br.	232
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	3

Ulični broj	4
Anketni br.	233
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	2

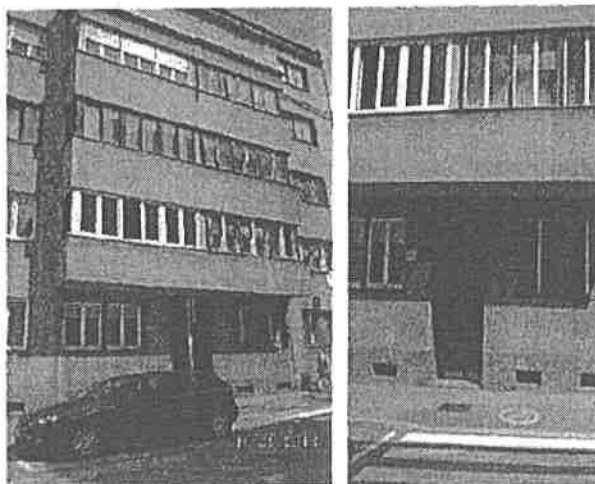
Ulični broj	5,7
Anketni br.	236
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitu	T, B
Plan intervencije	2

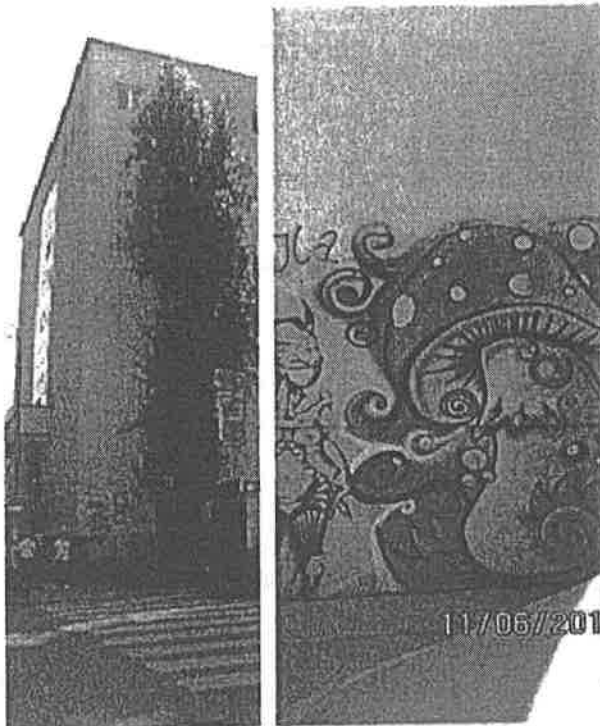
Ulični broj	6
Anketni br.	234
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitu	T, B, M
Plan intervencije: <i>Napomena: Planom intervencije se uklanja svi grafiti, izuzev murala na zabatnom zidu.</i>	1 (2)

Ulični broj	9
Anketni br.	237
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitu	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	10, 12
Anketni br.	235
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, M
Plan intervencije: <i>Napomena: Objekat posjeduje mogućnosti sinergije sa muralima i grafitima visoke estetske vrijednosti, a što u perspektivi treba biti predmet drugih projekata. Planom intervencije se uklanjaju svi grafiti, izuzev murala gljive.</i>	1

Ulični broj	11
Anketni br.	238
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	3

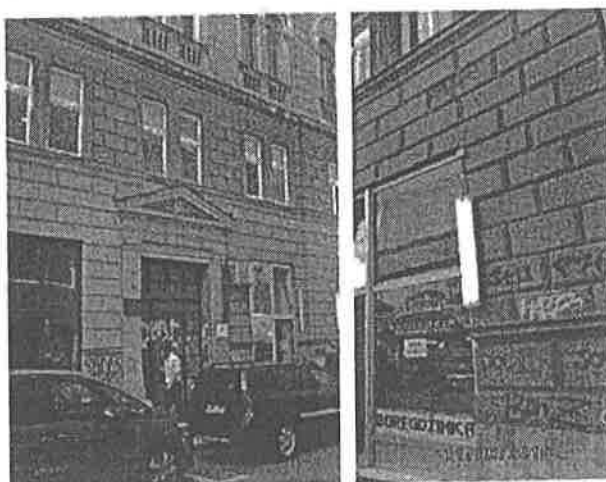
Ulični broj	14-22
Anketni br.	239
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W
Plan intervencije	1

Ulični broj	24
Anketni br.	240
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

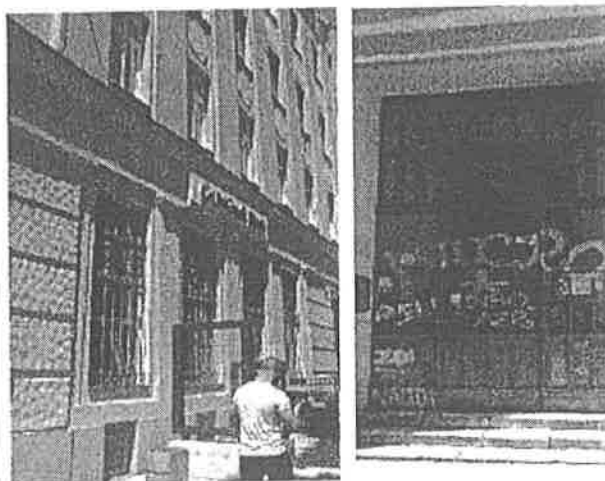

Ulični broj	26
Anketni br.	241
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	3

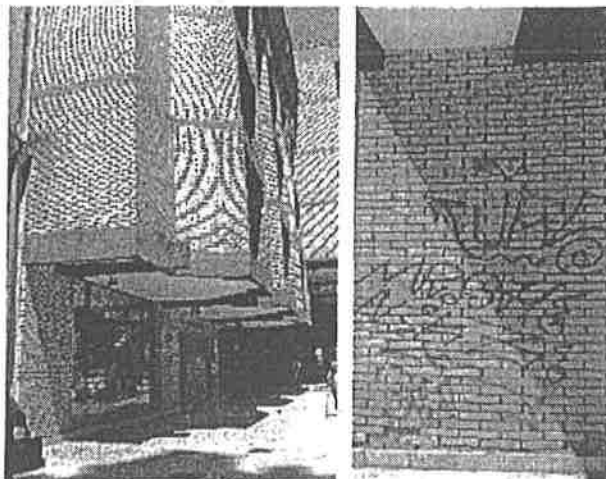

ULICA MUHAMEDA KANTARDŽIĆA

Ulični broj	1
Anketni br.	222
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	3
Anketni br.	98
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

ULICA MULA MUSTAFE BAŠESKIJE

Ulični broj	1
Anketni br.	127A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	2

Ulični broj	3
Anketni br.	127B
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

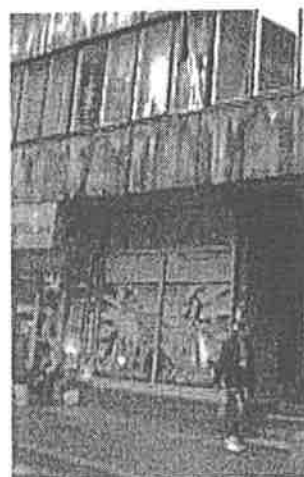
Ulični broj	4
Anketni br.	130
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	5
Anketni br.	128
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	4

Ulični broj	6
Anketni br.	134A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	8
Anketni br.	134B
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

Ulični broj	17
Anketni br.	135
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	W
Plan intervencije:	4

Ulični broj	18
Anketni br.	137
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	W
Plan intervencije:	4

Ulični broj	20
Anketni br.	139
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije	4

Ulični broj	22
Anketni br.	140
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	3

Ulični broj	27
Anketni br.	142
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	2

Ulični broj	28
Anketni br.	143
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	3

Ulični broj	31
Anketni br.	144
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	33
Anketni br.	145
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	35
Anketni br.	146
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

Ulični broj	47
Anketni br.	150
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	2

Ulični broj	49
Anketni br.	151
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	51
Anketni br.	152
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije	2

Ulični broj	53
Anketni br.	153
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	2

Ulični broj	55
Anketni br.	154
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	57,62
Anketni br.	156
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	B
Plan intervencije	1

Ulični broj	58,60
Anketni br.	155
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	2

Ulični broj	65
Anketni br.	158
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	3

ULICA MUSALA

Ulični broj	1,3
Anketni br.	249
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	5
Anketni br.	248
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	DO BR. 5
Anketni br.	247
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	3

ULICA OBALA KULINA BANA

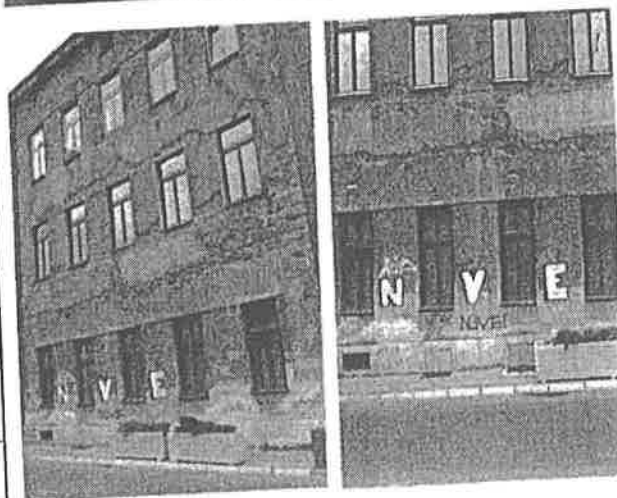
Ulični broj	41
Anketni br.	66
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	2

Ulični broj	40
Anketni br.	25
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	4

Ulični broj	39
Anketni br.	65
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	3

Ulični broj	38
Anketni br.	64
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	2

Ulični broj	37
Anketni br.	63
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	2

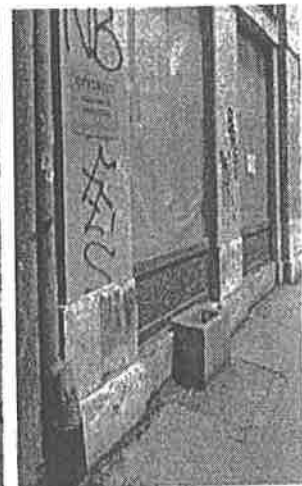
Ulični broj	36
Anketni br.	62
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	33
Anketni br.	61
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitita	T, B
Plan intervencije	1

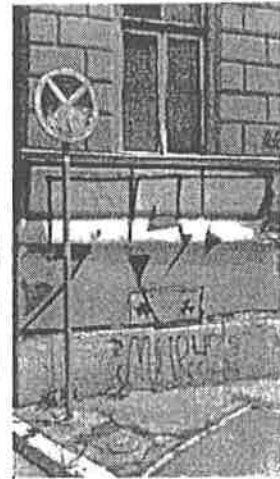
Ulični broj	32
Anketni br.	60
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitita	T
Plan intervencije:	1

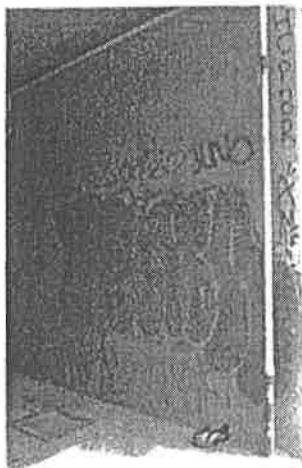
Ulični broj	31
Anketni br.	59
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	30
Anketni br.	58
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitita	T, B
Plan intervencije	1

Ulični broj	29
Anketni br.	57
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitita	T, B
Plan intervencije:	2

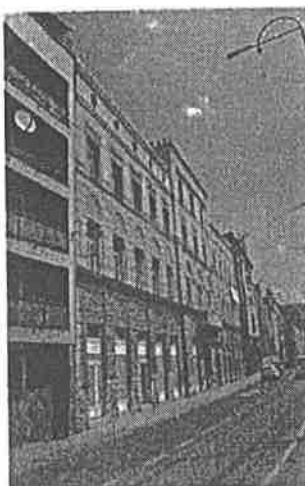
Ulični broj	27
Anketni br.	51
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	26
Anketni br.	49
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T, W
Plan intervencije	1

Ulični broj	24
Anketni br.	48
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	23
Anketni br.	47A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	22
Anketni br.	47
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije	1

Ulični broj	21
Anketni br.	46
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	20
Anketni br.	45
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafiti	T, B
Plan intervencije:	2

Ulični broj	18
Anketni br.	44
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	1

Ulični broj	17
Anketni br.	43
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	2

Ulični broj	15, 16
Anketni br.	42
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W
Plan intervencije: <i>Napomena: S obzirom da objekat posjeduje sokl tj. parapet od kamena koji je jako opterećen grafitima, a koji sam po sebi predstavlja definiran arhitektonski element u kompoziciji objekta, moguće je pristupiti čišćenju samo ovih dijelova objekta, bez bojazni da ćemo imati efekat parcijalne intervencije na dobru.</i>	1 (2)

Ulični broj	14
Anketni br.	41
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W, M
Plan intervencije	2

Ulični broj	12
Anketni br.	40
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W
Plan intervencije:	2

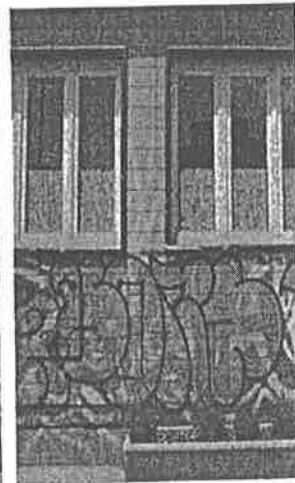
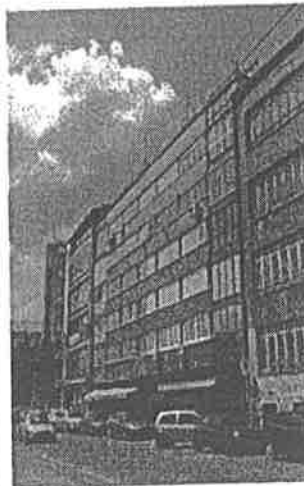
Ulični broj	11
Anketni br.	39
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W
Plan intervencije:	2

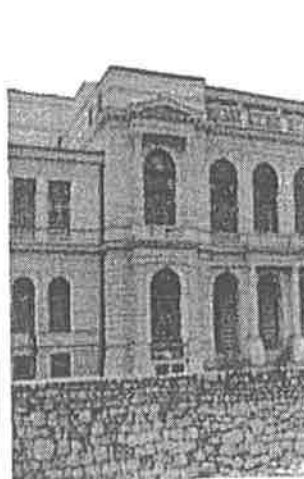
Ulični broj	10
Anketni br.	38
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W, M
Plan intervencije: <i>Napomena: Svi grafiti se uklanjaju, izuzev post-grafita „M.Chat“. Prilikom izrade projekta uklanjana grafita konsultovati Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa.</i>	2

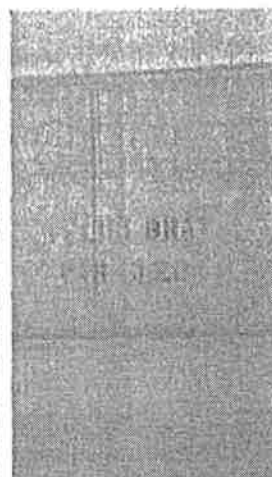
Ulični broj	
Anketni br.	37
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	9
Anketni br.	36
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T, B,
Plan intervencije:	1

Ulični broj	8
Anketni br.	35
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

Ulični broj	7
Anketni br.	34
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	6
Anketni br.	32
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B,
Plan intervencije:	3

Ulični broj	4
Anketni br.	31
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B
Plan intervencije	2

Ulični broj	3
Anketni br.	30
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T, B, W
Plan intervencije:	2

Ulični broj	2
Anketni br.	29
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T, B, WM
Plan intervencije:	2

Ulični broj	1
Anketni br.	28
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

ULICA PRUŠČAKOVA/ DIO

Ulični broj	2,4
Anketni br.	189
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije	1

ULICA OBALA KULINA BANA

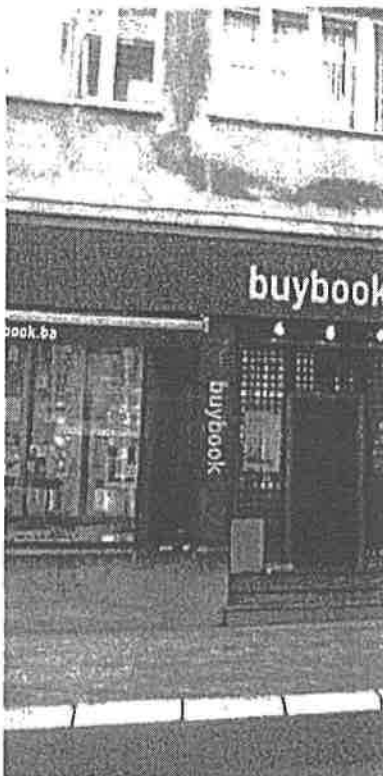
Ulični broj	1-17
Anketni br.	200
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1-2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafiti	T,B,W,M
Plan intervencije: <i>Napomena: Objekat posjeduje mogućnosti sinergije sa muralima i grafitima visoke estetske vrijednosti, a što u perspektivi treba biti predmet drugih projekata. Planom intervencije se uklanja svi grafiti, izuzev grafiti i murala u zoni pasaža.</i>	1,2

Ulični broj	2
Anketni br.	198
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafiti	T,B
Plan intervencije: <i>Napomena: S obzirom na stanje cjelokupne fasade, objekat je kandidat za kolorističku obnovu. S obzirom da je prizemlje objekta urađeno u vještačkom kamenu, te da sa aspekta arhitektonske kompozicije zona prizemlja predstavlja cjelinu, moguće je čišćenje zone prizemlja od grafiti i atmosferskog zaprljanja.</i>	1 (2)

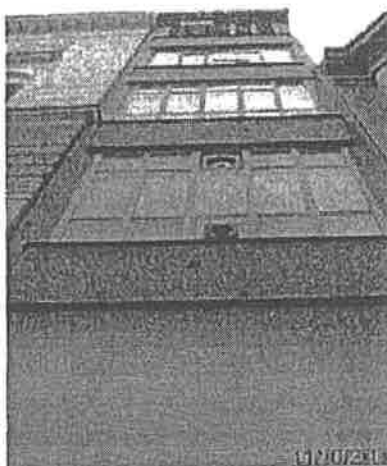
Ulični broj	4
Anketni br.	199
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1-2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafitita	T,M
Plan intervencije: <i>Napomena: Objekat posjeduje mogućnosti sinergije sa muralima i grafitima visoke estetske vrijednosti, a što u perspektivi treba biti predmet drugih projekata. Planom intervencije se uklanjaju svi grafiti, izuzev grafitita i murala u zoni pasaža i poslovnog prostora na južnoj strani objekta (Buybook).</i>	1,(2)

Ulični broj	12,14
Anketni br.	201
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitita	
Plan intervencije:	1

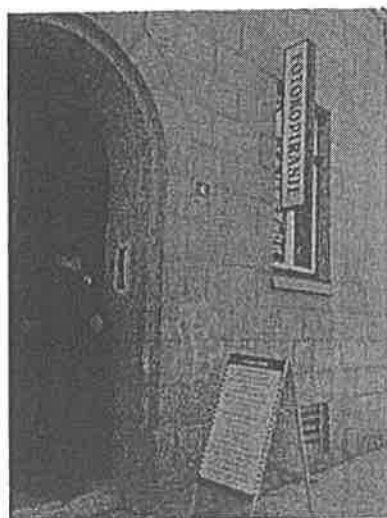

Ulični broj	DO BR 12
Anketni br.	181
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije:	1

ULICA REISA DŽEMALUDINA ČAUŠEVIĆA

Ulični broj	2,4
Anketni br.	231
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije: PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

ULICA ŠENOINA

Ulični broj	8,10
Anketni br.	196
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	14,16
Anketni br.	197
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

ULICA SALIHA HADŽIHUSEJNOVIČA MUVEKITA

Ulični broj	2
Anketni br.	82
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	B
Plan intervencije: PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	2

Ulični broj	5
Anketni br.	84
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije: PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	3

Ulični broj	7
Anketni br.	83
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	9,11
Anketni br.	111
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	M
Plan intervencije:	1

Ulični broj	10
Anketni br.	120
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

ULICA SIME MILUTINOVIĆA SARAJLJE

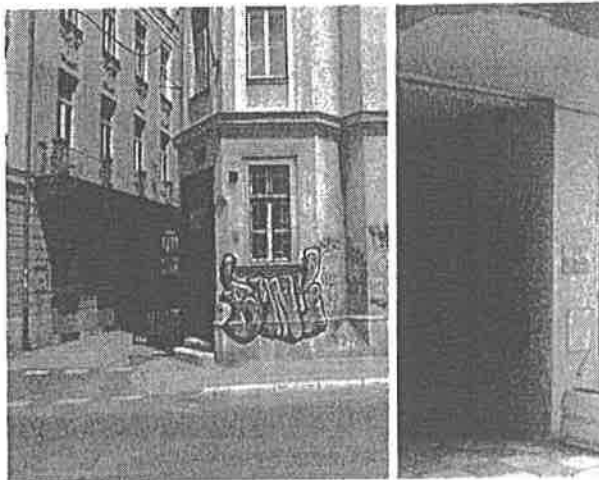
Ulični broj	1
Anketni br.	52
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	2
Anketni br.	53
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	W
Plan intervencije:	1

Ulični broj	3
Anketni br.	80
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	W
Plan intervencije:	1

Ulični broj	6
Anketni br.	79
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	8
Anketni br.	78
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

ULICA STROSMAJEROVA

Ulični broj	1
Anketni br.	87
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	4

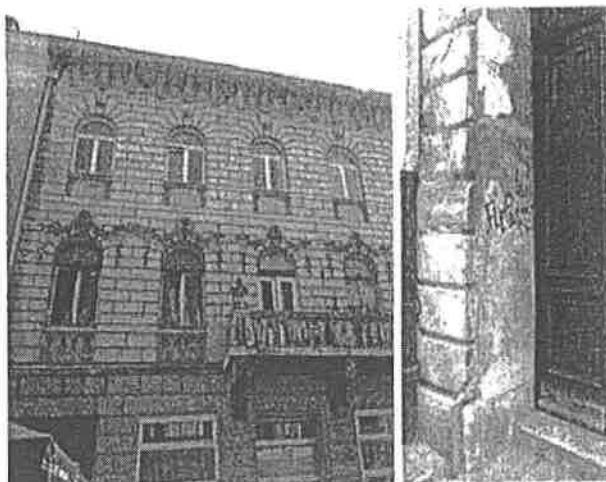
Ulični broj	2
Anketni br.	86A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	2

Ulični broj	6
Anketni br.	86
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

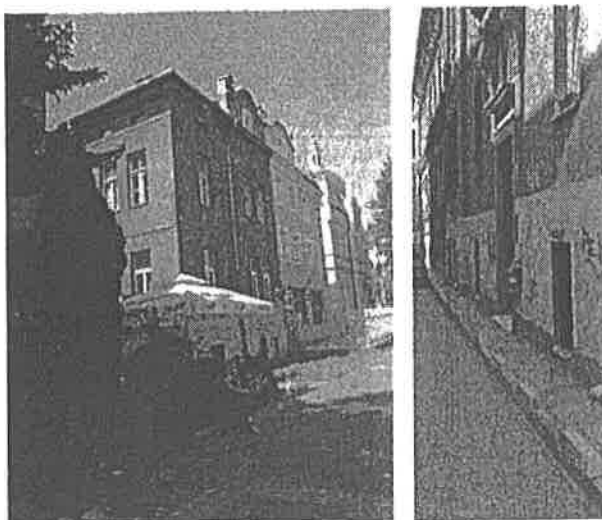

Ulični broj	DO BR 12
Anketni br.	1851
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	TJB
Plan intervencije:	2

ULICA TABAŠNICA

Ulični broj	2
Anketni br.	259,259A
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije: PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	4

Ulični broj	4
Anketni br.	267
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	3

Ulični broj	14116
Anketni br.	208
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	2

ULICA TEKIJ ČIKMA / DIO

Ulični broj	1
Anketni br.	90
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,B
Plan intervencije:	1

ULICA TRG ALIJE IZETBEGOVIĆA

Ulični broj	1
Anketni br.	108
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

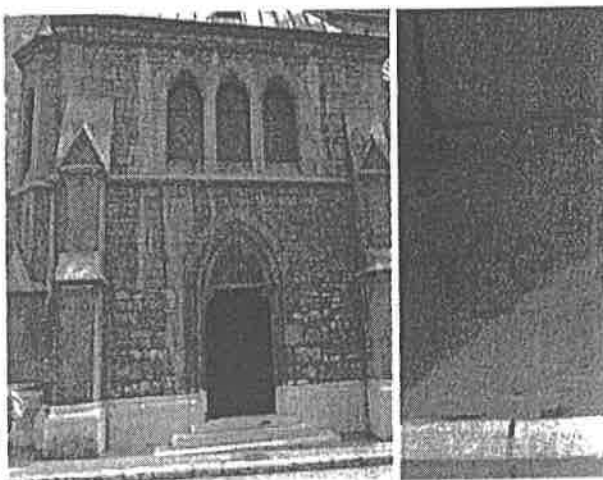

ULICA TRG FRA GRGE MARTIČA

Ulični broj	1
Anketni br.	113
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	2
Anketni br.	112
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

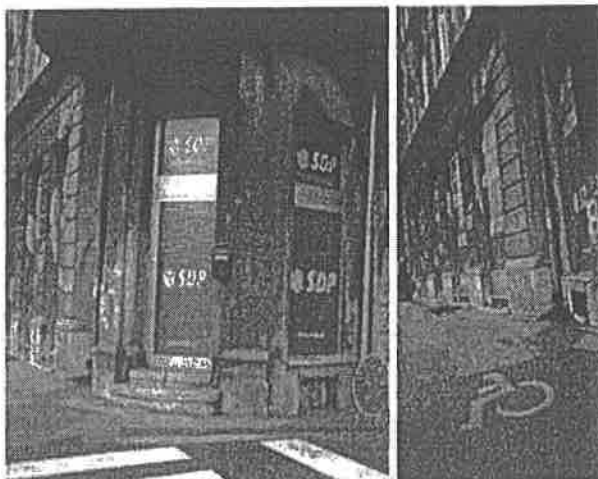

Ulični broj	4
Anketni br.	107
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

ULICA TURHANIJA / DIO

Ulični broj	6
Anketni br.	286
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	B
Plan intervencije:	2

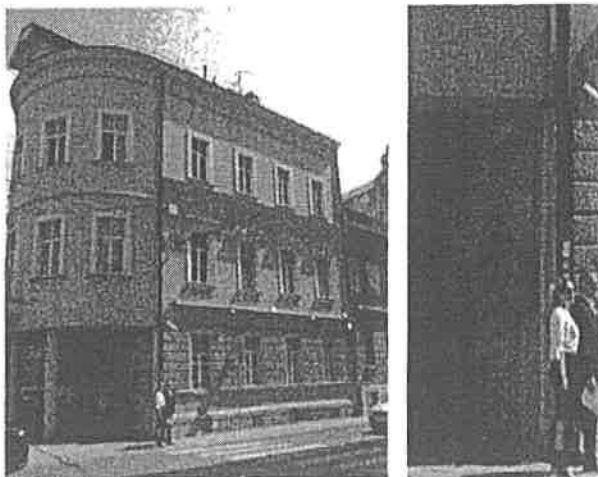

ULICA MAKA DIZDARA

Ulični broj	3
Anketni br.	258
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	1
Anketni br.	254
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

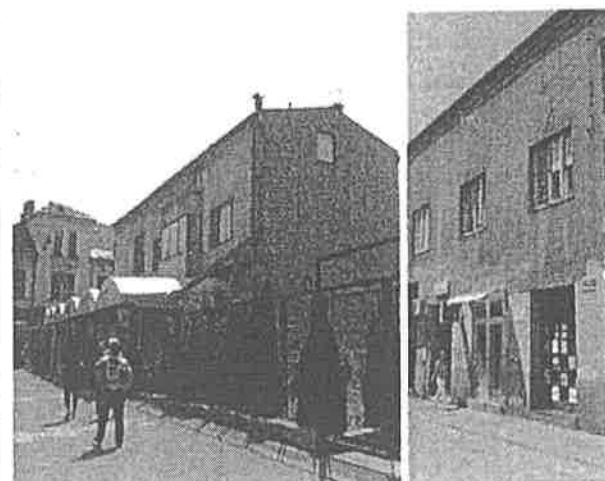
Ulični broj	2
Anketni br.	257
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T,B
Plan intervencije:	1

Ulični broj	8,9
Anketni br.	260
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafiti	T,B,W
Plan intervencije:	3

Ulični broj	13
Anketni br.	261
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafiti	T
Plan intervencije:	4

ULICA VLADISLAVA SKARIĆA

Ulični broj	6
Anketni br.	121
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	10
Anketni br.	81
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

ULICA VALTERA PERIĆA

Ulični broj	2
Anketni br.	166
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	W
Plan intervencije:	1

ULICA ZELENIH BERETKI

Ulični broj	2
Anketni br.	67
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,B,M
Plan intervencije:	3

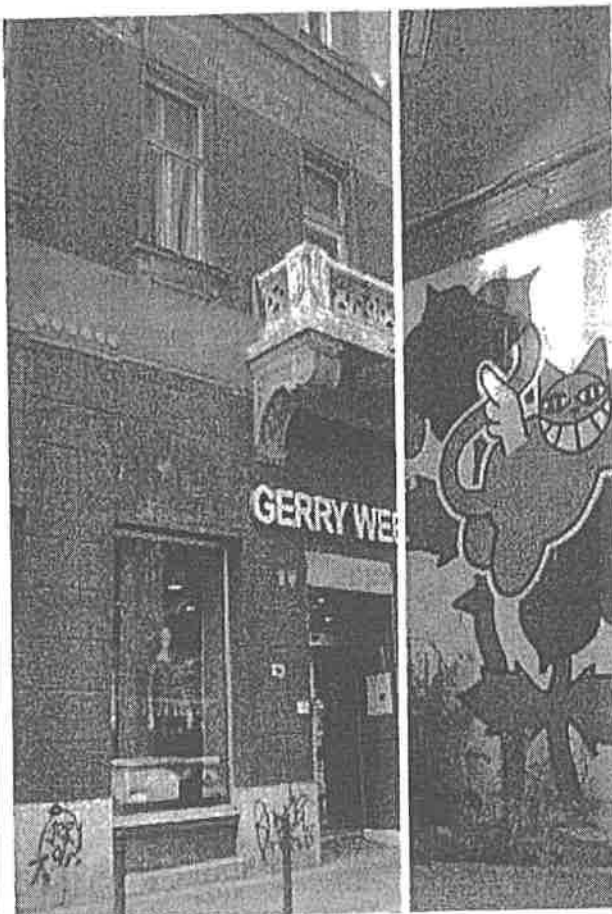
Ulični broj	8
Anketni br.	68
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije: PRIORITETNI OBJEKAT ZA UKLANJANJE GRAFITA	1

Ulični broj	10,12
Anketni br.	69
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	T,M
Plan intervencije: <i>Napomena: Grafiti locirani u pasažima se uklanjaju, izuzev post-grafita „M.Chat“. Prilikom izrade projekta uklanjana grafita konsultovati Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa.</i>	1

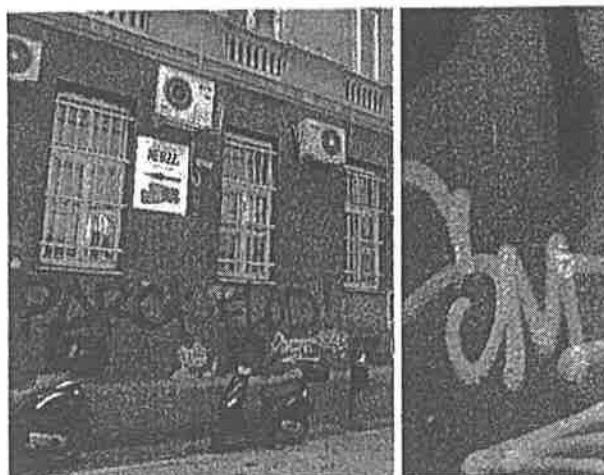
Ulični broj	14
Anketni br.	70
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,M
Plan intervencije: <i>Napomena: Planom intervencije se predviđa tretman objekta samo sa ulične strane. U zoni unutrašnjeg dvorišta postoji mogućnost sinergije objekata sa muralima i grafitima visoke estetske vrijednosti, a što u perspektivi treba biti predmet drugih projekata koji se trebaju izraditi u konsultaciji sa Kantonalnim zavodom za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa. Post-grafit „M.Chat“ se zadržava</i>	2

Ulični broj	16
Anketni br.	71
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitu	T,B
Plan intervencije: Napomena: Graffiti locirani i u zoni pasaža	1

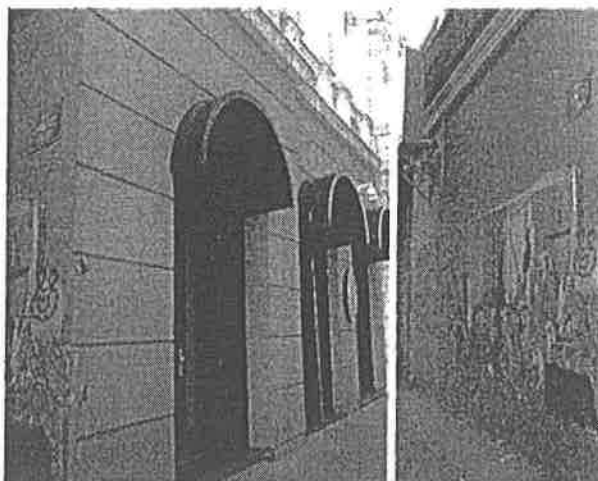
Ulični broj	17
Anketni br.	78
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafitu	T,B
Plan intervencije:	4

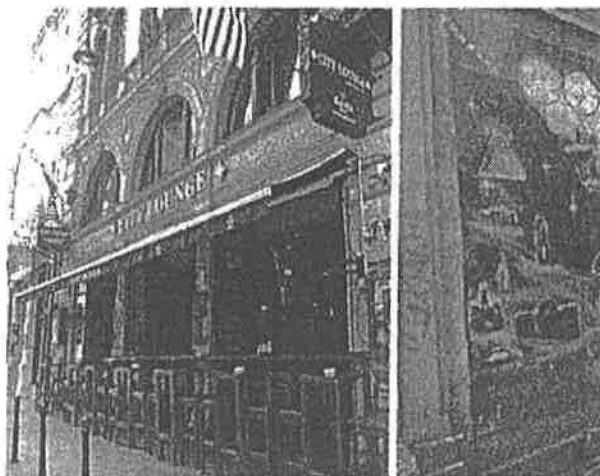
Ulični broj	20
Anketni br.	72
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitu	T
Plan intervencije:	1

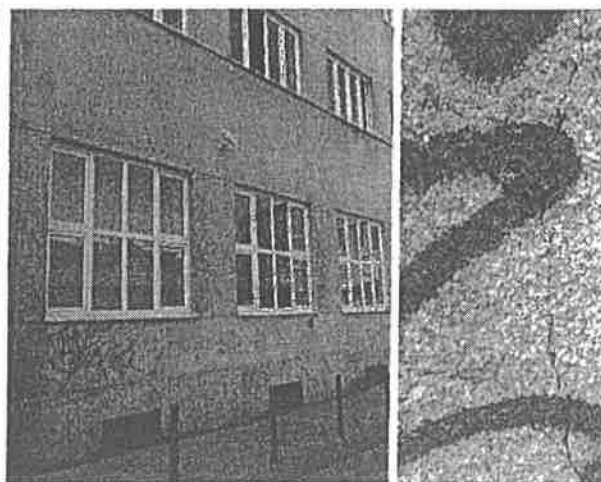
Ulični broj	22
Anketni br.	73
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	22A
Anketni br.	74
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	3
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafita	T,M
Plan intervencije:	4

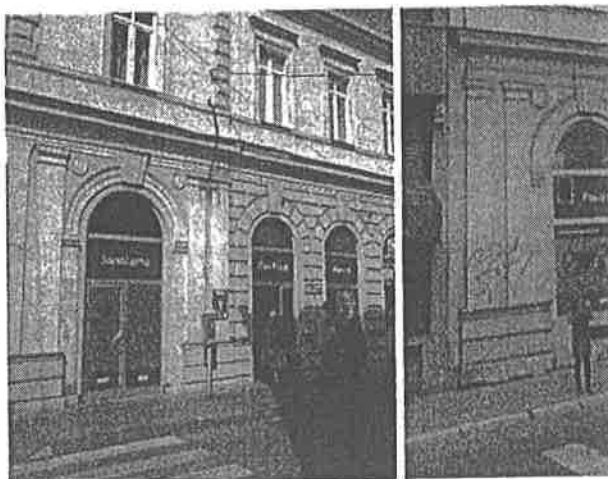
Ulični broj	26
Anketni br.	75
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	28
Anketni br.	76
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitita	T,B
Plan intervencije:	2

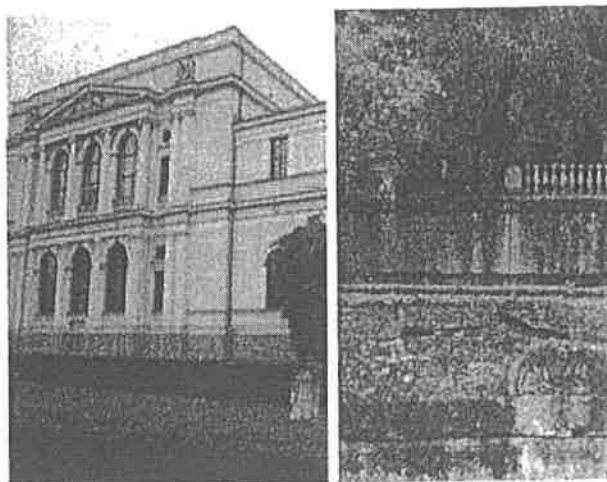

Ulični broj	30
Anketni br.	77
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	2
Podjela grafitita	T
Plan intervencije:	1

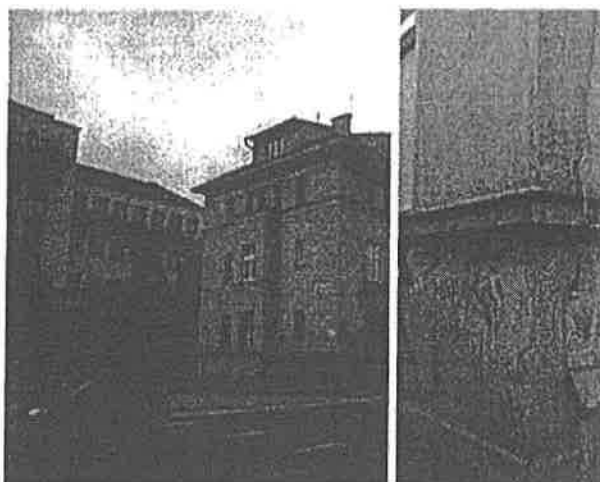

ULICA ZMAJA OD BOSNE

Ulični broj	3
Anketni br.	161
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafitita	T
Plan intervencije:	1

Ulični broj	6
Anketni br.	160
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	2
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	3
Podjela grafita	W
Plan intervencije:	3

Ulični broj	8
Anketni br.	159
Klasifikacija objekta prema fizičkom stanju fasade	1
Klasifikacija objekta po pokrivenosti grafitima	1
Podjela grafita	T
Plan intervencije:	1

